

TÖS

**ANTİ-EMPERYALİST, ULUSALCI, EMEKTEN YANA
ÖĞRETMEN ÖRGÜTÜ**

YILDIRIM KOÇ

Ulusal Eğitim Derneği Yayınları
Ankara
Aralık 2006

SUNUŞ

GİRİŞ

“BİR TÖS VARDI”

Öğretmenlerin İlk Örgütlenmeleri

TÖS'ün Kökleri

TÖS'ün Kuruluşu ve Çalışmaları

TÖS'ün Başarıları

TÖS'ün Başarılarının Nedenleri

TÖS Niçin Hedef Oldu?

1960'LARDA DÜNYA

ABD'nin Politikaları

Sovyetler Birliği'nin Politikaları

Avrupa'nın Politikaları

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Politikaları

Üçüncü Dünya'daki Gelişmeler

1960'LARDA TÜRKİYE

Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareket

Cumhuriyet Halk Partisi

Türkiye'de Kürtçü Hareket

Türkiye'de İslamcı Hareket

Türkiye'de Ülkücü Hareket

Türkiye'de İşçi Sınıfı Hareketi

TÖS'ÜN ANTI-EMPERYALİST, ULUSALCI VE EMEKTEN YANA
POLİTİKALARI

Ulusal Bütünlük – “Kürt Sorunu”

Devlete İlişkin Görüşler

Milliyetçilik

Ulusal Kurtuluş Savaşı'na Sahip Çıkış

Emperyalist Sömürüye Karşı Tavır – Sorunların Sorumlusu Olarak

Emperyalizmi Görme Anlayışı

Amerikan Emperyalizmine Karşı Tavır

Dünyada Anti-Emperyalist Mücadelede Tavır

Sömürgeleşmeye Karşı Tavır ve Bağımsızlık Vurgusu

Yabancı Üslere Karşı Tavır

Barış Gönüllüleri

Amerikan Süttozu ve Peyniri

Doğum Kontrolü

Yabancı Dilde Eğitim

Yabancıdan Para Almaya Karşı Tavır

Emperyalist Ülkelerin İşçi Sınıflarının Tutumu ve Uluslararası İlişkiler

“Milli Eğitim” Talebi

Devrimci Mücadele

SONUÇ

SUNUŞ

Günümüzden 41 yıl önce, memurlara 1961 Anayasası ile verilmiş olan sendikalaşma hakkının kullanılmasını düzenleyen 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu kabul edildi. 1965 yılından Anayasanın ilgili maddesinin değiştirilip tüm devlet personeli sendikalarının kapatılmasına kadar geçen 6 yıl içinde 658 sendika kuruldu¹. 1968 yılına kadar kurulan federasyon sayısı 6, konfederasyon sayısı 3 oldu². Bugün çalışma yaşamı ile ilgilenen akademik personel içinde bile bu konfederasyonların adını bir kaynağa bakmadan söyleyebilecek kişi sayısı bir-ikiyi geçmez. Federasyonların adını kimse hatırlamaz. 658 sendikadan ise yalnızca biri hatırlanır: TÖS, Türkiye Öğretmenler Sendikası.

TÖS'ün 6 yılı aşkın yaşamı sırasında kısa bir süre dışında genel başkanlığını yapmış olan Fakir Baykurt'un anılarının 5. cildine verdiği isimle, **Bir TÖS Vardı**.

Peki, neydi bu TÖS? Faaliyetinin sona ermesinin üzerinden 35 yıl geçmesine karşın, adı niçin unutulmuyor? TÖS niçin gerici güçlerin ve emperyalizmin önde gelen hedefi oldu? 12 Mart 1971 darbesinden sonra DİŞK hakkında dava açılmazken, niçin TÖS hakkında dava açıldı?

Bu ve benzeri soruların yanıtı, günümüzde sendikacılık hareketinin karşı karşıya bulunduğu sorunların aşılabilmesi açısından yol gösterici olacaktır.

Bu kitabın amacı bir TÖS tarihi yazmak değildir. Amaç, TÖS'ü TÖS yapan özellikler içinde ön plana geçen ve kanımca TÖS'ü unutulmaz kılan özelliklerin temelinde yatan anti-emperyalist, ulusalcı ve emekten yana çizginin incelenmesi ve değerlendirilmesidir. TÖS'e ilişkin belgelere ulaşmanın zorluğu nedeniyle, TÖS'ün resmi belgelerinde yer alan görüşler, bazen uzun da olan alıntılar biçiminde sunulacaktır.

TÖS'ün çalışma yöntemi, genel merkezin şubelerle ilişkileri, TÖS'ün üyelerine sağladığı çeşitli olanaklar, taban örgütlenmeleri, üyelerin sendikayla ilişkileri, TÖS'ün siyasal yapılarla ilişkisi ve halka yönelik etkinlikleri ayrıca ele alınması gereken önemli konulardır. Bu konuların ele alınmamış olması, bu çalışmanın bir eksikliğidir. Ancak temel amaç, ülkemizin yoğun bir emperyalist tehdit ve saldırı altında olduğu günümüzde, bugünkü eğitim sendikalarının kendi durumlarını değerlendirmede kullanabilecekleri önemli bir deneyimin belirleyici özelliklerini anımsatmakla sınırlıdır.

Bir örgütün politikalarını sağlıklı olarak incelemenin ve değerlendirebilmenin önkoşulu, örgütün faaliyet gösterdiği dönemde içinde yaşadığı ortamı ve önemli gelişmeleri en azından anahatlarıyla bilmektir. Ortamın ve gelişmelerin değerlendirilmesinde belirleyici olan iç dinamiklerdir. Ancak, Türkiye gibi jeopolitik konumu son derece önemli olan bir ülkede, iç dinamiklerin biçimlendirilmesinde uluslararası ilişkilerin önemi zannedildiğinden büyüktür. Bu nedenle, 1960'lı yıllarda emperyalizmin ve Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik politikaları ve bunların ülkemize yansımaları da özet bir biçimde değerlendirilecektir.

Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) 4 – 8 Eylül 1968 günleri Ankara'da bir Devrimci Eğitim Şûrası topladı. Çok önemli olan bu Şûra'da yapılan konuşmalar ve sunulan tebliğler, daha sonra bir kitap olarak TÖS tarafından yayımlandı³. Şûra'nın son günü TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt'un konuşmasının ardından Türk Edebiyatçılar Birliği adına Şûra'ya katılan Can Yücel kürsüye çağrıldı.

¹ Demir, Serdar, "Türkiye'de Kamu Görevlileri Dernekleri 1971-1980," **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 24, Sayı 1, Mart 1991, s.58.

² Türkiye Devlet ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri Personeli Konfederasyonu (Kuruluş: 26.6.1965), Türkiye Kamu Personeli Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-PERSEN, kuruluş: 16.7.1968), Türkiye İktisadi Devlet Teşekkül ve Teşebbüsleri Personel Sendikaları Konfederasyonu (Kuruluş: 24.4.1968).

³ TÖS, **Devrimci Eğitim Şûrası**, Yay.No.4, Ankara, 1969.

Kitabın bu bölümü şöyledir:

Fakir Baykurt konuşmasını, “**Devrimci Eğitim Şûrası, Türk ulusuna armağan olsun**” diyerek bitirdi.

“Ayakta ve uzun alkışlarla karşılanan kapanış konuşmasından sonra Can Yücel kürsüye çağrıldı. Ayakta ve hep birlikte aşağıdaki ant içildi:

**Türküm, doğrucum, devrimciyim.
Yasam, iç ve dış gâvuru dışarı atmak
Yurdumu tez elden kalkındırmaktır.
Ülküm, işçiye iş,
Köylüye toprak,
Bebeye süt,
Yavruya ekmek ve kitap,
Gence gelecek sağlamaktır.
Varlığım ulusal kurtuluşumuza ve
Bağımsızlığımıza armağan olsun.**

“Salondan bir ses yükseldi: ‘Hocamız Cahit Batmaz kürsüye. Hep birlikte Dağbaşı’nı söyletsin bize’
“Cahit Batmaz sahnenin önüne geldi, ellerini havaya kaldırdı. Dağ Başını Duman Almış marşı coşkununla ve gür bir sesle söylendi.
“Şûra sona erdi.”⁴

Bu önemli ant, Fakir Baykurt’un **Bir TÖS Vardı** isimli anı kitabında da yer almaktadır⁵.

TÖS’ün Devrimci Eğitim Şûrası’nda kabul edilen ant, “**Türküm**” diye başlamakta ve temel talepleri dile getirdikten sonra, “**varlığım ulusal kurtuluşumuza ve bağımsızlığımıza armağan olsun**” diye bitmektedir.

TÖS’ün başarılarının arkasındaki temel ilkeler, bu antta açıkça ifade edilmiştir.

TÖS’ün anti-emperyalist, ulusalcı ve emekten yana politikasının ve ulusal bütünlüğü savunan, silahlı eyleme karışmayan, illegal yapılarla ilişki kurmayan, din tartışmasına girmeyen ve sendikayı dışarıdan idare ettirmeyen çizgisinin günümüzde sendikacılık hareketi için öğretici olduğu inancıyla, başta Fakir Baykurt olmak üzere, TÖS’ü TÖS yapanları ve Can Yücel’i saygıyla anıyorum.

Eylül 2006

⁴ TÖS, **Devrimci Eğitim Şûrası**, 1969, s.505.

⁵ Baykurt, Fakir, **Bir TÖS Vardı**, Papirüs Yay., İstanbul, 2000, s.126.

GİRİŞ

Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS), 1965–1971 döneminde faaliyet gösterdi.

Bu yıllarda dünyada önemli gerginlikler yaşanıyordu; Türkiye'nin dış politikası yeniden biçimlendiriliyordu.

1965-1971 dönemi, kapitalist ülkeler ile sosyalist ülkeler arasındaki Soğuk Savaş'ın öncelikle az gelişmiş ülkelerde etki kurmak biçiminde sürdürüldüğü yıllardı. Her iki tarafın elinde nükleer silahların bulunduğu koşullarda, Soğuk Savaş'ın meydan muharebeleri az gelişmiş ülkelerde veriliyordu. Türkiye de (özellikle önemli jeopolitik konumu nedeniyle) bu mücadelenin en yoğun biçimde sürdürüldüğü ülkelerden biri oldu.

ABD emperyalizmi 1965 yılında Vietnam bataklığına girdi. Avrupa'daki emperyalist ülkeler ABD'nin çeşitli alanlardaki dayatmalarına karşı tavır almaya başladı. Özellikle Latin Amerika'da ve Asya'da ABD emperyalizmi karşıtı hareketler hız kazandı. ABD, 1950'li yıllarda kendi önderliğinde oluşturduğu anti-komünist cepheyi sürdürme ve daha da güçlendirme çabası içindeydi.

Avrupa ülkelerinin kendi aralarındaki ilişkiler gelişti; 2000'li yılların Avrupa Birliği'nin oluşturulması doğrultusunda adımlar atıldı. Avrupa'nın bazı emperyalist ülkeleri ABD'nin tahakkümünden ve askeri varlığından iyice rahatsız olmaya ve Avrupa'nın güçlenmesinin yolunun Soğuk Savaş yerine sosyalist ülkelerle ilişkilerin yumuşatılmasından geçtiğini savunmaya başladılar. Avrupa ülkeleri, 1968 olaylarıyla da bir sarsıntı yaşadı.

Sovyetler Birliği'nde 1964 yılında başlayan Leonid Brejnev dönemi, özellikle Asya ve Afrika'daki üçüncü dünya ülkelerini kapitalist-emperyalist bloğun hâkimiyet alanı dışına çıkarma çabasının önde olduğu yıllardı. Sovyetler Birliği bir taraftan Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerde artık su yüzüne çıkan anlaşmazlık ve hatta çatışmalarla uğraşırken, diğer taraftan Üçüncü Dünya ülkelerine önemli askeri ve ekonomik yardımda bulundu. Amacı, "barış içinde bir arada yaşama" ve "kapitalist olmayan yol" tezleri çerçevesinde emperyalist sömürünün sınırlandırılması ve böylece emperyalist ülkelerde sınıf çatışmalarını geliştirmekti.

Çin Halk Cumhuriyeti ise sosyalist-komünist ülkeler üzerinde Sovyetler Birliği'nin tahakkümüne karşı açık bir mücadeleye girerken, kendi içinde Kültür Devrimi'nin kargaşasını yaşadı. Çin Halk Cumhuriyeti de emperyalist sömürü ve tahakküme karşı mücadele etti. Ancak izlediği yol farklıydı; Çin Komünist Partisi'nin kongresinde Mao'nun halefi olarak belirlenen ve Mao'nun Kızıl Kitap'ının derleyicisi olan Lin Piao'nun "Yaşasın Halk Savaşının Zaferi" kitabında da açıkça ifade edildiği biçimde, emperyalizme karşı silahlı mücadele öneriliyordu.

Bu yıllarda Üçüncü Dünya ülkelerinde anti-emperyalizm temelinde çeşitli örgütlenmeler gelişti. Bağlantısızlar Hareketi, Latin Amerika Dayanışma Örgütü gibi yapılanmalar önem kazandı. Ayrıca, Üçüncü Dünya'da anti-emperyalist eylemler yaygınlaştı. Arapların 1967 yılında İsrail'e yeniden yenilmeleri sonrasında Filistinliler İsrail'e karşı gerilla eylemini başlattı.

1965-1971 dönemi, kapitalizm - sosyalizm mücadelesinin cephesinin Üçüncü Dünya ülkeleri olduğu yıllardı. Türkiye ise bu koşullarda özel bir konuma sahipti.

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde askeri açıdan önemliydi. Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kendi çevresinde kendi denetimindeki ülkelerden bir tampon bölge, bir güvenlik bölgesi oluşturmuştu. Bu tampon bölgenin tek açığı, Türkiye ve Karadeniz'di ("Ayının yumuşak karnı Türkiye idi"). Bu yılların silah teknolojisi çerçevesinde, Boğazlar'dan geçecek savaş gemilerine veya Karadeniz bölgesine yerleştirilmiş füzeler, Sovyetler Birliği'ne yönelik bir saldırıda çok büyük öneme sahipti.

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde ABD emperyalizmi için istihbarat açısından da önemliydi. Uzay çalışmalarında Sovyet – ABD rekabetinin sürdüğü ve uydu aracılığıyla istihbaratın bulunmadığı bu yıllarda, Karadeniz sahiline yerleştirilmiş ABD radarları ve İncirlik Üssü'nden kalkan istihbarat uçakları önemli bilgiler topluyordu.

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ni içten çökertmekte kullanılmaya çalışılan Türkçülük ve İslamcılık açısından da bir üs durumundaydı.

Türkiye, Ortadoğu'da Sovyetler Birliği'nin etkisinin her geçen gün arttığı koşullarda, ABD emperyalizminin petrol çıkarılarının korunmasında en önemli müttefikti.

Bu nedenle, 1960'lı yıllarda Amerikan Merkezi İstihbarat Örgütü'nün (CIA) en güçlü olduğu yerlerden biri Türkiye idi. ABD bu yıllarda Türkiye'ye çok "yatırım" yaptı. Yüzlerce bürokrat, sendikacı ve işveren, ABD'nin Uluslararası Kalkınma Teşkilatı (AID) aracılığıyla ABD'ye götürüldü, gezdirildi, zaafı saptandı ve kullanıldı. "Barış gönüllüleri" adı verilen istihbarat görevlileri, toplumsal yapı ve dokumuzun incelenmesinde temel dayanak oluşturan saha çalışmalarını yaptılar. ABD askerleri NATO ilişkileri aracılığıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'nde önemli ilişkiler kurdular. Anti-komünizmden anti-emperyalizm düşmanlığına ve ABD yandaşlığına geçmenin en ilginç örneklerinden birini, 1960'lı yılların genelkurmay başkanı Cemal Tural oluşturmaktadır. Genelkurmay Başkanı Cemal Tural, 1966-67 yıllarında Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yayımladığı bir genelgede, "Amerika'yı sevmemek komünistliktir" diyebiliyordu⁶.

Ancak 1962 ve 1964 yıllarında Türkiye – ABD ilişkileri zedelendi. Türkiye'nin ulusal çıkarları ile ABD'nin bölge politikaları çelişti. ABD, 1962 yılında, Türkiye'nin görüşünü bile almadan Türkiye'deki Jüpiter füzelerini geri çekti. 1964 yılında ise Kıbrıs'taki katliamı durdurmak için yapılması düşünülen askeri müdahale, Başkan Johnson'un mektubu ile önlendi. TÖS, Türkiye'de belirli çevrelerde bu nedenlerle gelişen ABD karşıtlığını bilinçli bir anti-emperyalizme dönüştürmede önemli rol oynadı.

Türkiye, Soğuk Savaş'ın Üçüncü Dünya'da en sert biçimiyle sürdüğü 1965-1971 döneminde, ABD'nin kontrolü dışına çıkma çabalarını yoğunlaştırdı. Bu çabalar, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik dostluk mesajlarının yoğunlaştığı ve Üçüncü Dünya ülkelerinin anti-emperyalist mücadelesinin yükseldiği bir döneme de denk düştü.

ABD emperyalizmi, kendisi açısından son derece önemli bir konumdaki Türkiye'nin kolayca kendi denetimi dışına çıkmasına izin vermedi. 1946 yılından itibaren kurulan ilişkiler ve yapılan "yatırım"lar değerlendirildi, Türkiye'de 1965 yılından itibaren halkın bölünmesi ve birbirine kırıdırılması projesi uygulamaya sokuldu. Dünya ölçeğinde sosyalizm – kapitalizm mücadelesi, Türkiye'ye en yoğun bir biçimde yansıtıldı. ABD, Türkiye'de anti-komünist ve Sovyetler Birliği karşıtı kim varsa, onunla bir biçimde ittifaka gitti; herkes birbirini kullanmaya çalıştı. Türkçüler, Sovyetler Birliği'nde özgür olmadığına inandıkları Türklerle bütünleşmek için, Sovyetler'e düşman olanlarla aynı cephede yer aldı. İslamcılar, "Allahsız Komünistler"e karşı "gâvur"larla saf tuttu. Türkiye'de sosyalist-komünist solda kendilerini geniş kitlelerden koparacak anlayış ve uygulamalar gelişti. ABD emperyalizmi Kürt kartını da kullanmaya başladı.

Bu süreçte tabii ki Sovyetler Birliği de boş durmadı. Ancak onların olanakları, çabaları ve etkileri, ABD'ninkilerden çok daha sınırlıydı. Ayrıca, Sovyetler Birliği, 1945-46 yıllarındaki hatalarını telafi etmeye çalışıyor, Türkiye'yi hiç olmazsa tarafsızlaştırmaya çabalıyordu.

Her iki güç de, Türkiye'nin iç dinamiklerini etkilemeye çalıştı.

⁶ Arcayürek, Cüneyt, **Demirel Dönemi, 12 Mart Darbesi, 1965-1971**, Bilgi Yay., Ankara, 1985, s. 166-7.

Bu yıllar, iç politikada Adalet Partisi'nin (AP) hakim olduğu bir dönemdi. AP, 10 Ekim 1965 seçimlerinde kullanılan oyların yüzde 52,87'sini alarak toplam 450 milletvekilinin 240'ını çıkardı. CHP'nin oy oranı yüzde 28,75 (134 milletvekili), TİP'in oy oranı yüzde 2,97 (15 milletvekili) ve daha sonra MHP'ye dönüşecek olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin oy oranı da yüzde 2,24 (11 milletvekili) idi. 5 Haziran 1966 günü Cumhuriyet Senatosu'nun 52 üyeliği için 21 ilde seçim yapıldı. Adalet Partisi yüzde 56,9 oy aldı ve 35 senatör çıkardı. CHP ise yüzde 29,6 oranında oyla 13 senatör çıkarabildi.

Adalet Partisi, dört yıllık tek parti yönetiminin ardından yapılan 12 Ekim 1969 seçimlerinde de Millet Meclisi'nde tek başına çoğunluk sağladı ve kullanılan oyların yüzde 46,55'ini aldı. Milletvekili sayısı 256 oldu. CHP'nin oy oranı yüzde 27,37 (143 milletvekili), MHP'nin oy oranı yüzde 3,02 (1 milletvekili) ve TİP'in oy oranı da yüzde 2,68 (2 milletvekili) düzeyindeydi. Alevi kimliği etrafında örgütlenen Birlik Partisi de yüzde 2,80 oranında (8 milletvekili) oy aldı.

Ancak AP'nin içinde yaşanan bazı sorunlara bağlı olarak, Demirel Hükümeti'nin bütçe tasarısı 11 Şubat 1970 tarihinde reddedildi. 1970 yılı Aralık ayında da 26 milletvekili AP'den istifa ederek Demokratik Parti'yi kurdu. Adalet Partisi içinde Demirel'e karşı muhalefet yürütenlerden Faruk Sükan, "Konyalılar" bürosunda, Sadettin Bilgiç ise Suudi Arabistan Yardımı Derneği bürosunda toplantılar yapıyorlardı⁷.

1965-1971 dönemi genel olarak ülkede hızlı bir ekonomik büyümenin yaşandığı yıllardı. Ekonomik büyüme oranı 1963-1967 döneminde yılda ortalama yüzde 6,7 ve 1968-1971 döneminde yılda ortalama yüzde 6,9 oldu. Bu yıllarda yeni yatırımlar yapıldı, yeni istihdam olanakları yaratıldı. Yurtdışına giden işçilerimizin ülkeye gönderdikleri paralar, özellikle kırsal bölgelerde aile gelirlerini önemli ölçüde artırdı. Ancak 1970 yılında ithal ikameci sanayileşmenin yaşadığı tıkanma, yüksek oranlı bir devalüasyonla geçici olarak aşılabildi.

1965 yılında nüfusun yüzde 74,1'lik bölümü 10 binden az nüfuslu yerlerde yaşıyordu. Bu oran 1970 yılında 64,2'ye inmişti. Hükümetlerin uyguladıkları destek politikaları sayesinde köylülüğün gelir düzeyi yükseldi. Ayrıca bu yıllarda köylerin elektrik, yol, su, okul gibi gereksinimlerinin karşılanmasında önemli adımlar atıldı.

1965-1971 dönemi, ülkemizde sendikalı işçi sayısının arttığı, toplu iş sözleşmeleri aracılığıyla sendikalı işçilerin ücretlerinin yükseldiği, çalışma koşullarının iyileştiği yıllardı. Asgari ücrette de önemli artışlar oldu. Gerçek memur aylıkları ise, 1968, 1969 ve 1970 yıllarında geriledi. Memurlar nispi yoksullaşmanın yanı sıra, mutlak bir yoksullaşma ile de karşı karşıya kaldılar⁸.

Esnaf-sanatkar da durumunu iyileştirdi. Özellikle Halk Bankası kredileri toplumun bu kesimine önemli yararlar sağladı.

Bu dönemde halkın tüketim kalıbında önemli değişiklikler de yaşandı. Buzdolabı, çamaşır makinesi, televizyon, tüpgaz bu yıllarda yaygınlaştı. Köylerde traktör sayısı arttı. Özel araç sahipliği ve kullanımı yaygınlaştı.

1965-1971 döneminde yoksulluk vardı; ancak bu yoksulluk yüzlerce yılın birikiminin sonucuydu ve insanlar yoksulluk konusunda öncelikli olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) suçluyordu. 1929 Dünya Buhranı'nın Türkiye'ye yansıdığı 1930'lu yıllarda ve büyük yokluğun yaşandığı İkinci Dünya Savaşı döneminde iktidarda CHP vardı. İnsanlar, muhafazakâr AP döneminde yaşam düzeylerindeki yükselme nedeniyle geleceğe umutla bakıyordu. Yoksulluk insanları isyan ettirmiyordu; AP döneminde yoksulluğun azalması, onları daha da muhafazakârlaştırıyordu.

⁷ Arcayürek, C., a.g.e., 1985, s.318.

⁸ Ayrıntılı veriler için bkz. Oksay, Kazım, **Kamu Personeli İstihdam ve Gelir Dağılımı Araştırması**, Cilt 1, DPT:1091 – SPD:236, Ankara, 1971.

Yoksulluklarının azalma umudunu taşıdıkları bir dönemde yoksulluğa dayalı propagandalar etkili olmuyordu.

1965-1971 döneminde Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde de önemli gelişmeler yaşandı. Türkiye – ABD ilişkileri 1962-1964 döneminde büyük darbe aldı. Buna karşılık Türkiye – SSCB ilişkilerinde önemli nitelik değişiklikleri yaşandı. Bu dönemin ABD ve SSCB politikaları ve Türkiye ile ilişkileri dikkate alınmadan, iç dinamiklerin kavranabilmesi olanaklı değildir. Özetle, muhafazakâr AP iktidarlarında Türkiye ile SSCB ilişkileri önemli ölçüde gelişti. Bu da ABD'nin çeşitli alanlarda tedbir almasına ve dolaylı müdahalelerde bulunmasına neden oldu.

Türkiye'deki Kürt milliyetçileri 1965 yılından itibaren önemli bir atılım yaptılar, çeşitli biçimlerde örgütlenmeye başladılar.

1965-1971 dönemi ülkemizde İslamcı hareketlerin gelişimi açısından da önemlidir. Bu yıllarda hem tarikat-cemaat ilişkileri gelişmiş, hem de siyasal parti örgütlenmesine gidilmiştir. Ayrıca, alevilerin 1966 yılında Birlik Partisi'ni kurmaları da önemlidir. Bu yıllarda Kuran'ı Kerim'de yapılan tahrifatlar da kullanılarak, Müslümanlar arasında etkili bir biçimde sağcılık propagandası yapıldı.

Ülkücü hareketin gelişimi açısından da 1965 yılı bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Alpaslan Türkeş ve arkadaşlarının Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne girmelerinin ardından 1965 kongresinde Alpaslan Türkeş'in CKMP Genel Başkanlığına getirilmesi yeni bir sürecin başlangıcını oluşturdu. CKMP, 1969 Adana kongresinde adını Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirdi. 1968 yılı yaz aylarında da “komando kampları” faaliyete geçirildi.

İslamcıların ve ülkücülerin ABD emperyalistleriyle anti-komünist cephede kurdukları ittifak, Türkiye'deki İslamcıların ve ülkücülerin önemli bir bölümünün, anti-emperyalistlere düşman olmasını, emperyalistlerin politikalarına karşı çıkmamasını ve hatta bazı durumlarda açıkça desteklemesini getirdi. Bu kesimlerin anti-komünistliği, onları anti-emperyalizm karşıtlığına ve hatta emperyalizm yandaşlığına savurdu.

Diğer taraftan, Türkiye İşçi Partisi 1965 genel seçimlerinde, seçim sisteminin de etkisiyle, beklenmedik bir başarı sağladı ve Millet Meclisi'ne 15 milletvekili soktu. 1965-1971 dönemi, sosyalist-komünist hareket açısından da bir nitelik sıçramasının yaşandığı yıllar oldu. Türkiye İşçi Partisi, gerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki çalışmalarıyla, gerek parlamento dışı mücadelesiyle, dünyaya ve Türkiye'ye ilişkin birçok gerçeğin kitlelere duyurulmasında belirleyici bir rol oynadı. Anti-emperyalizm Türkiye'ye Türkiye İşçi Partisi kanalından girdi ve yaygınlaştı. Türkiye'de sosyalist-komünist sol ilk kez bu dönemde kitleselleşti. Diğer taraftan bazı sosyalistler Kürt milliyetçileriyle ittifaka girdi. Solun bazı kesimlerine mensup bazı kişiler de 1968 yılından itibaren El Fetih'te silahlı eğitim görmeye başladı. Sosyalist-komünist sol ilk kez 1970 yılında, önce Amerikalılara ve bankalara karşı, ardından devlete karşı silahlı eyleme girişti.

Ayrıca, Cumhuriyet Halk Partisi de 1965 yılında “ortanın solu” görüşünü ortaya attı. CHP ayrıca, dış politikada ABD ve Sovyetler Birliği düşmanlığı yapmayan, ABD ile askeri ilişkileri zayıflatmayı amaçlayan bir çizgi savunmaya başladı.

Türkiye Öğretmenler Sendikası 1965 yılında böyle bir ortama doğdu. TÖS'ü oluşturan kişiler, Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (TÖDMF) içinde önemli bir örgütlülük deneyimi birikimi sağlamıştı. TÖDMF, TÖS'ün yaratılmasında belirleyici bir rol oynadı. Ancak, TÖS, TÖDMF'yi aştı. Aradaki fark, birinin dernek, diğerinin sendika olması değildir. TÖS bir sendikaydı; ancak bu yıllarda yürürlükte bulunan 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu'na uygun olarak faaliyet gösteren sendikaların derneklerden fazla bir farkı kalmıyordu.

TÖS'ü TÖS yapan, onu TÖDMF'den ayıran, diğer devlet personeli sendikaları unutulup giderken onu hatırlatan özellikler, 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlükler ortamında yukarıda değinilen

ülke içi ve uluslararası etmenlerin sonucunda oluştu. Bu süreçte TÖS'ün nitelikli önder kadrosunun da çok önemli rolü oldu.

TÖS, anti-emperyalist, ulusalci ve emekten yana bir çizgi izledi. Duyarlılık gösterdiği konularda haklıydı. İzlenen haklı ve akıllı politikanın da büyük katkısıyla, öğretmen kitlesinin yaklaşık yarısını üye yaptı. Ayrıca, 15-18 Aralık 1969 genel grevine ("Büyük Öğretmen Boykotu") Türkiye'de bu dönemde çalışan toplam 156 bin öğretmenin 109 binini katabilecek bir toplumsal itibara, güvene ve güce sahipti. Ancak, TÖS'ün bağımsızlık ve emperyalizme karşı mücadele gibi konulardaki uyarıları geniş kitlelerde fazla bir yankı uyandırmadı.

TÖS farklı bir sendikaydı; toplumsal bir misyonu, halkı uyandırma ve mücadeleye katma hedefini benimsemişti. Siyasal parti değildi; bir siyasal partinin görevlerini üstlenme gibi bir amacı, niyeti ve çabası da yoktu. Ancak okuldaki öğretmenliği, toplumda da öğretmenliğe dönüştürmek istiyordu. Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde öğretmenlerin üstlenmiş oldukları aydınlanmacı görevi ve toplumsal önderlik rolünü, aydın sorumluluğu içinde, yarı-sömürgeleştirme koşullarında yeni bir içerikle sürdürme ve geliştirme çabası içindeydi.

Ancak bu kez koşullar farklıydı. Toplumun geniş kesimlerinin durumlarının her gün birazcık da olsa iyileştiği ve bu insanların geleceğe umutla baktıkları bir dönemde, ülkenin bağımsızlığının korunması, onurlu dış politika, ulusal onur, sömürün önlenmesi gibi konulardaki çağrılar fazla etki yaratmadı. TÖS'lüler, lokallerini halka açmaya, ücret taleplerini gündeme getirirken halka yük oluşturmamaya, halkın içinde erimeye çaba gösterdiler. Ancak, emperyalizmin bu dönemde Türkçülüğü ve İslamcılığı kullanma çabaları ve emperyalistlerin geniş maddi olanakları etkili oldu. TÖS ve TÖS'lüler birçok yerde gerici saldırıların hedefi yapıldı. 12 Mart 1971 darbesinin ardından da, 15-16 Haziran 1970 olaylarının sorumlusu olarak suçlanan DİSK veya TİP'e yakın olduğu bilinen ve ilkokul öğretmenlerinin küçük bir bölümünü örgütlemiş bulunan İLK-SEN hakkında dava açılmadı; ama TÖS hakkında açıldı. TÖS davası beraatle sonuçlansa da, TÖS'lüler yıllarca cezaevinde kaldılar.

Emperyalizm demokratik kitle örgütleri içinde en önemli düşman olarak TÖS'ü seçmekte kendi açısından haklıydı; çünkü TÖS o dönemin koşullarında emperyalizmi dünya çapında geriletecek bir strateji ile uyumlu olarak akıllı ve etkili bir çizgi izliyordu. 1965-1971 döneminde ülkemizde ABD emperyalizmine en büyük darbeyi indirenler, silahlı eylem yapanlar değil, TÖS'tü.

“BİR TÖS VARDI”

Öğretmenlerin İlk Örgütlenmeleri

Öğretmenler Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında örgütlenmeye başladılar. İkinci Meşrutiyet sonrasında ortaya çıkan göreceli özgürlük ortamında, diğer işçilerin yanı sıra, benzer sorunları paylaşan öğretmenler de örgütlendi⁹.

Öğretmenler Birinci Dünya Savaşı ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda büyük özveri gösterdiler; ancak ekonomik sıkıntıları da olağanüstü düzeylere ulaştı. Bunun sonucunda, İstanbul'daki ilkokul öğretmenleri 1920 yılında bir grev yaptı¹⁰.

Ethem Nejat, bu dönemde yayınlanan "Öğretmen Okullu Gençlere" yazısında, öğretmenlerin sınıf özelliğini şöyle ön plana çıkarıyordu:

"Ey yarının öğretmeni, şimdiden çıkarını bil. Sen gündelikle çalışan işçiden başka birşey değilsin. Koluyla çalışan, yaşama gücünü bir lokma yiyeceğe harcayan, bu haksız ve hain toplum içinde bilimden teknikten payını alamayan biçare gençlerle birarada, bir ortamda, bir huzursuzluk içinde olduğunu kavra, onlarla elele ver."¹¹

Öğretmenler Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde (diğer memurlar gibi) önemli parasal haklara kavuştular. 31.3.1926 tarihinde kabul edilen 788 sayılı Memurlar Kanunu memurların çalışma koşullarını düzenledi. 3.4.1926 gün ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile öğretmenlerin maaşlarına her üç senede bir yüzde 10 ile yüzde 15 oranında zam yapılması karara bağlandı. Ayrıca ilkokul öğretmenlerine 5 liradan az ve 10 liradan çok olmamak üzere ev kirası, müdürlere de makam ödeneği getirildi. 2.7.1927 günü kabul edilen 1108 sayılı Maaş Kanunu ile de memur maaşlarından kesilmekte olan bütün vergiler (damga resmi ve pul vergisi dışında) kaldırıldı.

Öğretmenler, diğer memurlar gibi ve onlardan daha inançlı bir biçimde, kurulmasına katkıda buldukları Cumhuriyet'e sahip çıktılar. Devletin sağladığı maddi olanaklar da günün koşullarında son derece önemliydi. Yoksul aile çocukları için "okuyabilmek," "devlet kapısına girebilmek", sıkıntılardan kurtulmak anlamına geliyordu.

Bu dönemde genel olarak memurlar ve özel olarak da öğretmenler Türkiye'de bir işçi aristokrasisi oluşturdu. Kendilerini beden işçilerinin ("amelelerin") üstünde ve devletin temsilcileri olarak gördüler. Öğretmenlerin ve diğer memurların örgütlerinin büyük bir bölümü 1930'lu ve 1940'lı yıllarda varlığını sürdürdü. Öğretmenlerin örgütlenmelerinin büyük bir bölümü diğer memurlarla birlikteydi ("Memurlar Kulübü"). Ancak yalnızca öğretmenlerin meslek örgütlenmeleri ve yardımlaşma sandıkları da vardı¹².

Bu dönemde ilgi çekici bir durum, 19.1.1928 tarihinde kurulan İzmir Esnaf ve Ahali Bankası T.A.Ş.'nin kurucularından birinin, Muallimler Cemiyeti Reisi İbrahim Etem Bey, 16.5.1928 tarihinde kurulan Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası T.A.Ş.'nin kurucularından birinin de Muallimler Birliği olmasıdır¹³.

⁹ Daha geniş bilgi için bkz. Kaynak, Sezai, "Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi," **Demokratik Eğitim Kurultayı**, TÖB-DER Yay., s.93-107; Işık, Alpaslan, "Dünyada ve Türkiye'de Öğretmen Sendikacılığı," A.Ü.S.B.F., **Kanun-u Esasi'nin 100. Yılı Armağanı**, Ankara, 1978, s.497-499.

¹⁰ Bkz. Gölbaş, İsmail, **İstanbul İlkokul Öğretmenlerinin Grevi**, İstanbul, 1984.

¹¹ Aktaran, Kaynak, S., a.g.m., s.96.

¹² Bkz. Koç, Y., "1947 Yılında Sendika Dışı İşçi Örgütlenmeleri," **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar**, Atıl Yay., İstanbul, 1992.

¹³ Ökçün, Gündüz, "1920-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar," Okyar, Osman (ed.), **Türkiye İktisat Tarihi Semineri**, Ankara, 1975, s.451 ve 453-454.

1929 ekonomik bunalımından sonra, 1931 yılından itibaren memur aylıklarından çeşitli vergiler kesilmeye başlandı. Ancak bu dönemde memur statüsünde çalışanların gelirleri, işçi statüsünde çalışanların, esnafın ve köylülüğün büyük kesiminin gelirlerinin üzerindeydi. Bu da, memurların "işçi aristokrati" konumunun ve tavrının sürmesinde etkili oldu. 1939 yılında kabul edilen 3656 sayılı Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne Dair Kanun ile ücretler yeniden düzenlendi.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında öğretmenlerin net aylıklarının satınalma gücü düştü. 1951 yılına gelindiğinde, 8. derecedeki bir memurun eline ayda net 295 lira geçiyordu. Halbuki 1939 yılındaki yaşam düzeyinin korunabilmesi için ödenmesi gereken miktar 420 liraydı.

Bu dönemde öğretmenlerin örgütlenmesinde yeni bir aşamaya geçildi.

TÖS'ün Kökleri

1946 yılından itibaren hemen hemen tüm illerde ve hatta ilçelerde öğretmen dernekleri kuruldu. Bunların bir bölümü salt lokal amaçlı yapılanmalardı. Bir bölümü ise yardımlaşma sandığı, eğitim ve kültür etkinlikleri amaçlıydı¹⁴.

Ankara Öğretmenler Yardımlaşma Derneği, 1948 yılı Ocak ayında yapılan genel kurulunda, tüm öğretmen derneklerinin bir üst birlik çatısı altında toplanması için girişimlerde bulunulması kararını aldı. Bu girişimler sonucunda 1948 yılı Ağustos ayında yapılan toplantıya 32 yerel dernekten 39 temsilci katıldı. Bu derneklerde 8 bin dolayında öğretmenin örgütlü olduğu tahmin edilmektedir. Bu toplantı sonucunda, 15 Ağustos 1948 günü Öğretmen Yardımlaşma Dernekleri Birliği kuruldu. Birlik'in kurucuları Milli Eğitim Bakanlığı üst düzey yöneticileri ve müfettişlerdi. Örgütün adı 1950 yılında Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Birliği ve 1954 yılında da Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu oldu.

Federasyon'un ilk sayısı 1958 yılında çıkan **Birlik, Birlik Kuvvettir** Dergisinde örgüt şöyle tanıtılıyordu:

"Bütün memlekete yayılan öğretmen dernekleri, çalışmalarını daha verimli hale getirmek ve merkezi teşekkül etrafında toplanmak gayesiyle Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nu kurmuşlardır. Merkezi Ankara'da olan bu Federasyona bağlı 172 öğretmen derneği vardır. Üye sayısı da 30 binin üstündedir. Federasyonun en büyük organı, üye derneklerin temsilcilerinden meydana gelen Temsilciler Kurulu'dur."¹⁵

Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nun 1962 yılında yapılan 15. Kurultayı'nda bir yönetim ve ardından bir politika değişikliği yaşandı. 1960 ve 1961 kurultaylarında genel başkanlığa Turhan Feyzioğlu seçilmişti. 1961 kurultayında yönetime Şükrü Koç, Mahmut Makal ve Talip Apaydın da girmişti. 1962 kurultayında genel başkanlığa Şükrü Koç getirildi.

Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nun 15.7.1963 tarihinde Antalya'da toplanan 16. Kurultayı'na ilişkin yayında, genel sekreter Hayrettin Uysal örgütün 1962 yılına kadarki çalışmaları konusunda aşağıdaki değerlendirmeyi yapıyordu:

"Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu, 1948 yılında kurulmuştur. 16 yıl, kısa sayılamıyacak kadar uzun bir süredir bir kuruluşun hayatında. Ancak, önemli olanı bu süreyi olumlu bir yönde kullanabilmek ve değerlendirebilmektir. Bu gibi kuruluşlar, demokratik

¹⁴ Yerel dernekler, TÖDMF ve TÖS'ün kısa tarihçeleri için bkz. Altunya, Niyazi, **Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi, 1908-1998**, Ürün Yay., Ankara, 1998, s.49-119. Bu konuda ayrıca kaynak belirtilmediyse, Sayın Niyazi Altunya'nın kitabından yararlanılmıştır.

¹⁵ Kazmaz, Süleyman, "Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Çalışmaları," **Birlik, Birlik Kuvvettir**, Sayı 1, Ankara, 1958, s.8-9.

düzenin bir gereği olmakla beraber, etkin bir çalışma gösterebildikleri oranda yararlı olabiliyorlar.

“Türk Öğretmenlerinin organı saydığımız Federasyon da, çok yıllar varlığı ile yokluğu arasında bocalayan bir örgütten öte geçemedi. Gücü yitik, çabası soluksu, tek adı olan bir kuruluş olarak kaldı.

“Demokratik kuruluşlara içtenlikle bağlı Türk Öğretmenlerinin eleştirilerine kulak asmaksızın, bir partinin iktidarına kaderlerini bağlayan bazı insanlar, Federasyonu güdümlü bir örgüt haline getirdiler. Bu uzun yıllar içinde birtakım Milli Eğitim Bakanları da Federasyon’un olumsuz bir yola sokulması için gayret gösterdiler. Diri kişilerin sesleri, çeşitli nedenlerle boğdurulmaya çalışıldı. Öğretmenlerin ekmekleriyle oynandı; sürgün, görevden alınma cezaları uygulandı. Yönetim kurulları kendi aralarından kurbanlar verdiler. Oysa, Federasyon yöneticiliğini mideleriyle bir tutan bazı kişiler de böylesine kırimda çanak tutmak için birbirleriyle yarış ettiler; alkış tuttular: ‘Hay hay, beyefendi’ diyerekten ‘arziubudiyet’ bildirimleri yayınladılar.

“Bir on yıldan sonra geriye, işlemez, duruk bir Federasyon kaldı. Ama, o vurdumduymaz Federasyon yöneticilerinin de ‘rahatı’ kaçırılmış ‘usları’ tedirgin edilmişti. Bir kez zaman durmuyor; toplum sürekli olarak oluşuyordu. Türk Öğretmenleri, dernekleşmeye gönül vermişti. Savaşıyordu. Önceleri, 50-60 kişiyi zor toplıyan kurultaylarda, 1957’lerden sonra 100’ler görülmeye başladı.

“Federasyon bir güç, gür bir ses olmalıydı. Bu sesi, Sivas, Samsun, Aydın ve Antalya kurultayları, tüm yalınlığı ve olgunluğu ile ortaya çıkardı.”¹⁶

İstanbul’da ise, adı daha sonra Türkiye Muallimler Birliği’ne dönüştürülen İstanbul Muallimler Birliği vardı. İlk kurulduğunda İstanbul Muallimler Cemiyeti olan örgüt, Kadıköy Öğretmenler Derneği ile birleşerek ve Üsküdar’da bir şube açarak, İstanbul Muallimler Birliği adını aldı. İstanbul Muallimler Birliği 1 Ocak 1950 tarihinde merkezi Ankara’da olan Türkiye Öğretmen Dernekleri Birliği’ne, Lozan’daki Muallim Cemiyetleri Milletlerarası Federasyonu’na ve “Vaşington’daki Öğretim Mesleği Dünya Organizasyonu”na üyeydi¹⁷. Başbakan Şemsettin Günaltay, İstanbul Muallimler Birliği’nin fahri başkanıydı. 1949 yılında dernek başkanı Prof. M.Şekip Tunç, umumi katibi Prof.Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu idi. İstanbul Muallimler Cemiyeti’nin 1950 yılında yapılan genel kuruluna sunulan çalışma raporundan anlaşıldığına göre, Dernek 1919 yılında kurulmuş ve 30.12.1946 tarihinde kuruluşu yenilenmişti. 1950 yılında üye sayısı ise 1250 idi¹⁸. Bu örgüt daha sonra Türkiye Muallimler Birliği adını aldı. 1958 yılında bu Birliğe, İstanbul Muallimler Cemiyeti, Türkiye Muallim Mekteplerini Bitirenler Derneği, Kadıköy Öğretmenler Derneği, Türkiye Harsi ve İçtimai Araştırmalar Derneği, Türkiye Özel Okullar Öğretmenleri Cemiyeti, Türkiye Emekli Muallimler Cemiyeti, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezunları Cemiyeti ve Türk Astronomi Derneği üyeydi. Türkiye Muallimler Birliği ise Milletlerarası Muallim Cemiyetleri Federasyonu, Resmi Orta Öğretim Mensupları Beynelmielel Federasyonu ve Öğretim Mesleği Dünya Teşekkülleri Konfederasyonu üyesiydi¹⁹.

Bu iki örgütlenmede, öğretmenlerin eski konumlarını (işçi aristokratlığını) sürdürme çabası ağır basar gözükmektedir.

Bu dönemde öğretmen örgütlenmesinde önemli diğer bir gelişim, Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin örgütlenmeleridir.

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler, Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu bünyesi içindeki yerel derneklere üye olmada çeşitli zorluklarla karşılaştılar. Bunun üzerine, 1949 yılında Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği’ni kurdular. Bu dernekler daha sonra diğer bölgelerde de yaygınlaştı ve Köy Öğretmenleri Dernekleri Federasyonu oluşturuldu. Köy enstitüsü mezunu

¹⁶ TÖDMF, 16. Kurultay Çalışmaları (Antalya, 15.7.1963 – 18.7.1963), Yay.No.2, İstanbul, 1964, s.3.

¹⁷ Yeni Bilgi, Bilgi Yolu ile Birlik, İstanbul Muallimler Birliği Tarafından Neşredilir Aylık Meslek Mecmuası, Sayı 33, 1 Ocak 1950, İstanbul.

¹⁸ “İstanbul Muallimler Cemiyeti 31inci Yıllık Kongre Raporu, 7 Ocak 1950,” Yeni Bilgi, Bilgi Yolu ile Birlik, Sayı 34, 1 Şubat 1950, İstanbul, s.28-29.

¹⁹ Türkiye Muallimler Birliği, Esas Nizamnamesi, İstanbul, 1958, s.2-3.

öğretmenler 1950'li yılların ortalarından itibaren TÖDMF üyesi derneklere alınmaya ve burada yönetimde ağırlıklı olarak temsil edilmeye başladılar. Bu birleşme ile birlikte öğretmen hareketi bir bütün olarak radikalleşti.

Türkiye'de köy enstitülerinin toplumsal yaşamdaki etkileri oldukça ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ancak önemli diğer bir konu, köy enstitülerinin, öğretmenlerin daha sonraki sınıf mücadelesindeki yerleri üzerindeki etkileridir. Türkiye'de öğretmen hareketinin genel olarak diğer ülkelerde görülenden daha radikal bir çizgide gelişmesinin önemli nedenlerinden biri, köy enstitülerinde yaşanan oldukça demokratik süreç ve burada edinilen alışkanlıklar olsa gerektir. Köy enstitüsü mezunu öğretmenlerin işçi aristokratlığının olmaması, başlangıçta diğer öğretmenlerce bir ölçüde dışlanmaları, köylerde halkla içiçe olmaları gibi etmenler de bu radikalleşmeye katkıda bulunmuştur.

1962 ve sonrasında Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nun genel çizgisi CHP'ninkine yakındı. Genel Başkan Şükrü Koç da zaten CHP milletvekiliydi. TÖDMF'nin 1962 yılına kadar taleplerini kabul ettirmede önemli bir eylemi olmadı. 14 Şubat 1962'de Kırıkkale öğretmenlerinin Ankara yürüyüşünün ardından, 20 Şubat 1963 günü, yaklaşık 14 bin öğretmenin katılımıyla, Büyük Eğitim Mitingi düzenlendi. Büyük Eğitim Mitingi sonrasında TÖDMF tarafından yayımlanan Büyük Eğitim Mitingi kitabında yer alan belgeler, TÖDMF'nun çizgisi hakkında yeterli bilgi vermektedir²⁰.

TÖDMF, Atatürkçü niteliğini vurgulamakta, Atatürk devrimlerini sahiplenmektedir. Ancak ülkede yükselen irtica, bu nitelikleri nedeniyle öğretmenleri hedef olarak seçmişti. Öğretmenlere yönelik saldırılar yaygınlaşıyor ve sertleşiyordu. Diğer taraftan, öğretmenlerin aylıkları düşüktü, görevlerine uygun bir yaşam sürmelerine olanak vermiyordu. Hükümetler, öğretmenlerin sorunlarına gereken önemi vermiyordu. 1962 yılında Türkiye'de henüz 1961 Anayasası'nın özgürlükçü ortamının ürünleri çıkmaya başlamamıştı. Türkiye İşçi Partisi 1962 yılında bir yönetim değişikliği yaşamıştı ve yönetime yeni gelen Mehmet Ali Aybar henüz yeni bir yapılanmayı gerçekleştirilememişti. Türkiye'de henüz anti-emperyalist bir hava yaygın değildi. ABD emperyalizmine karşı tepkiler oluşmamıştı. Barış gönüllüleri ülkemize yeni gelmeye başlamıştı. ABD'nin Sovyetler Birliği ile Küba füze krizinin Türkiye'ye etkileri bilinmiyordu. Öğretmen kitlesi, Demokrat Parti döneminde etkisizleştirilmişti. Bunlara ve diğer bazı nedenlere bağlı olarak, TÖDMF'nin çizgisi 1965-1971 döneminin TÖS'ünden çok farklıdır. TÖDMF'nin Atatürkçülüğünde ve milliyetçiliğinde emperyalizm karşıtlığı, ABD karşıtlığı, emekten yana bir çizgi (halkçılık) yoktur.

TÖDMF'nin 30 Temmuz 1962 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye yaptığı sunuşun sonunda şu değerlendirme yer alıyordu:

“Atatürk devrimlerinin yayıcısı, koruyucusu ve Batı uygarlığının savunucuları olan öğretmen kitemiz ile Bakanlık Merkez Teşkilatında köprübaşı tutmuş bir kısım çıkarıcı, tembel ve gerici idareciler arasındaki mesafe kapanmalı, çalışanla çalıştıran arasında ülkü birliğine dayanan münasebetler kurulmalıdır.”²¹

1962 yılı Temmuz ayında yapılan Kurultay sonrasında TÖDMF tarafından öğretmenlerin ve kamuoyunun bilgisi için yayımlanan bildiri de şöyle deniliyordu:

“Biz, Federasyon yöneticileri olarak, öğretmenler arasında yapılmak istenen, ilerici, gerici, devrimci, mürteci, solcu, sağcı, milliyetçi, öğretmen okullu, köy enstitülü, yüksek öğretmenli, fakülteli, eğitim enstitülü gibi nazari, sun'i ve çocukça tasnifleri nefretle reddediyoruz. Türkiye'de hizmet yeri ve menşei ne olursa olsun, hür türlü siyasi davranış ve endişelerin dışında ve üstünde, kendini Büyük Türk Milletinin hizmetine adanmış mütevazî, fedakar ve gerçek milliyetçi ve Atatürkçü bölünmez bir öğretmen kitlesi vardır.”²²

²⁰ TÖDMF, **Büyük Eğitim Mitingi**, İstanbul, 1964.

²¹ TÖDMF, a.g.k., 1964, s.26.

²² TÖDMF, a.g.k., 1964, s.34.

TÖDMF Yönetim Kurulu, 13 Ocak 1963 günü yaptığı toplantısında miting yapılması konusunda icra komitesini yetkili kıldı. Federasyon yönetimi, üst örgüte bağlı derneklerin yarından fazlasının mitinge destek vermesi durumunda mitingin yapılmasını kararlaştırdı. Kararın verileceği 6 Şubat 1963 gününe kadar Federasyon'a bağlı 330 dernekten 270'i mitinge katılacağını bildirdi. Ayrıca, diğer derneklerden birçok öğretmen de gruplar halinde mitinge geleceklerini bildirdiler. Aynı gün alınan miting kararında eylem gerekçeleri şu şekilde ifade ediliyordu:

“Öğretmenlerimiz, büyük başöğretmen ATATÜRK tarafından kendilerine verilen yeni nesillerin yetiştirilmesi görevini köyde, kentte mutluluk duyguları içinde yapmağa çalıştıklarını açıkça deyimleyerek, yalnız büyük önderimiz ATATÜRK'ümüzün izinde ve ilkelerinin ışığı altında çalışacaklarını kesinlikle belirtmişlerdir.

“Bu anlam içerisinde:

1 – Öğretmenlik itibarının korunup, meslek değerinin artırılmasını, Türk çocuklarının en iyi şekilde yetiştirilmelerini ve buna da layık olduklarının belirtilmesini,

2 – Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çıkardığı kanunların ve Devlet Planlama Dairesi'nin ortaya koyduğu görüşlerin Türk öğretmenlerinin sesi olan VIInci Milli Eğitim Şûrası kararlarının uygulanmasının çabuklaştırılmasını,

3 – Öğretmene yapılan saldırıların ve onlar hakkında bulunulan haksız tasarrufların takbih edilmesini,

4 – Öğretmenlerin geçim durumlarının düzeltilmesi çarelerinin aranması için sorumluların göreve çağırılmasını istedikleri görülmüştür.”²³

20 Şubat 1963 günü Ankara'da büyük bir coşkuyla gerçekleştirilen Büyük Eğitim Mitingi'nde TÖDMF Genel Başkanı Şükrü Koç'un ve Genel Sekreteri Hayrettin Uysal'ın yaptığı konuşmalarda da Atatürkçülük vurgusu egemendi. Hayrettin Uysal, TÖDMF'nin çizgisini şöyle ifade ediyordu:

“Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu olarak biz, her türlü kişisel çıkarıcılığın, milli bütünlüğümüzü bölücü, yıkıcı her türlü davranışın: Komünizmin ve faşizmin karşısındayız. Karşısında olacağız. Türk öğretmenin ışığından korkanlar, perişan olmağa mahkumdur.”²⁴

Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu, 1965 yılında Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın kurulmasına önemli maddi ve manevi katkılarda bulundu. Ancak, TÖS anti-empyralist, ulusalcı ve emekten yana bir çizgide gelişirken, TÖDMF'nin çizgisi eskisi gibi kaldı. Federasyon'un Gaziantep'te 3-5 Temmuz 1966 günleri toplanan 19. Kurultayı'nda Genel Başkan Hayrettin Uysal'ın konuşması, sunulan rapor ve kurultayca kabul edilen dilekler, yalnızca öğretmenlerin özlük haklarına ilişkindir. Özellikle Dilekler Komisyonu Raporu'nda yer alan ve kurultayca onaylanan 50 dilek, bu açıdan çok belirgindir²⁵.

TÖDMF, ancak 1969 yılında Kayseri'de başlayan ve Ankara'da tamamlanan 22. Kurultayı'nda kendisini feshetme ve mallarını TÖS'e devretme kararı alabildi.

TÖDMF'ye bağlı yerel dernek ve bunların toplam üye sayıları aşağıdaki çizelgede sunulmaktadır:

Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nun Üye Sayıları²⁶

Yıl	Bağlı Dernek Sayısı	Üye Sayısı
1948	32	8.000
1951	Bilgi yok	11.000
1955	Bilgi yok	15.000
1958	Bilgi yok	12.000

²³ TÖDMF, a.g.k., 1964, s.47.

²⁴ TÖDMF, a.g.k., 1964, s.172-3.

²⁵ TÖDMF, **Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu 19. Kurultay Çalışmaları (Gaziantep, 3.7.1966 – 5.7.1966), Konuşmalar, Tutanaklar, Komisyon Raporları**, Ankara, 1966, özellikle s.89-92.

²⁶ Altunya, N. a.g.k., 1998, s. 67.

1960	112	18.500
1962	Bilgi yok	21.000
1963	317	41.000
1964	413	60.000
1965	446	65.752
1966	462	72.000
1967	417	Bilgi yok

TÖS'ün Kuruluşu ve Çalışmaları

1961 Anayasasının 46. maddesi tüm çalışanlara sendikalaşma hakkını tanıdı. 1963 yılında işçi statüsünde çalışanlar için hazırlanan Sendikalar Yasası memur statüsünde çalışanları da kapsayacakken, Millet Meclisi'ndeki görüşmeler sırasında dönemin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'in verdiği bir önerge ile, memurlar kapsam dışında bırakıldı. Memurların sendikalaşmasını düzenleyen yasa ise, Anayasa'nın geçici 7. maddesinde öngörülen iki yıllık süreyi aşarak, ancak 1965 yılında çıkarıldı (624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu).

1965 ve sonrasında çok sayıda öğretmen sendikası kuruldu²⁷. Bunların en önemlileri 8 Temmuz 1965 tarihinde kurulan Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ve 12.7.1965 tarihinde kurulan Türkiye İlkokul Öğretmenleri Sendikası (İLK-SEN) idi. Ancak bunların dışında ve bunlardan sonra birçok ilde ve ilçede öğretmen ve özellikle ilkokul öğretmenleri sendikası kuruldu.

Bu dönemde öğretmenlerin çoğunda meslek bilinci genellikle sınıf bilincinin önündeydi. Öğretmenlik mesleğinin insan yaşamına damgasını vuran olumlu özellikleri, meslek bilincini de ön plana çıkardı.

TÖS üyeleri, Türkiye'nin demokrasi tarihine geçen önemli mücadeleler verdiler. Saldırlara, sürgünlere, baskılara, açığa alınmalara karşın, toplumsal ve siyasal alanda yoğun bir mücadele sürdürdüler. TÖS üyesi öğretmenler, işçi sınıfından olmalarına karşın işçi olduklarının genellikle bilincinde olmadan, ülkemizdeki anti-emperyalist, anti-feodal ve hatta bir ölçüde de anti-kapitalist mücadeleye önemli katkılarda bulundular. 12 Mart 1971 sonrasında örgüt olarak DİSK aleyhine dava açılmazken, TÖS davasının açılmasının nedeni de buydu. Ayrıca, TÖS davasının üyeleri her yerdedi ve büyük bir bölümü inandıkları davada etkin bir mücadele veriyordu.

TÖS'ün birinci genel kurulu, 1966 yılı Temmuz ayında toplandı. Genel kurula sunulan "TÖS Yürütme ve Yönetim Kurullarının Birinci Genel Kurul Toplantısı İçin Hazırladıkları Çalışma Raporu" 7 Haziran 1966 tarihini taşımaktadır²⁸. TÖS'ün birinci olağanüstü genel kurulu 22-24 Ağustos 1967 ve ikinci olağan genel kurulu da 2-7 Temmuz 1969 tarihlerinde toplandı.

TÖS'ün mücadele çizgisinin biçimlendirilmesinde ve politikalarının uygulanmasında yetkili organların önemi büyüktür; ancak geriye bakıldığında, kısa bir süre dışında TÖS Genel Başkanlığı'nı yürüten Fakir Baykurt'un bu açıdan büyük katkısının olduğu gözlenmektedir. Fakir Baykurt TÖS genel başkanı olmadan önce de ünlü bir yazardı. Sendikacılık deneyimi yoktu; sendikacılığı yapa yapa öğrendi. Ancak kıvrak zekası, büyük yaşam deneyimi ve birikimi, yazın insanı olarak ünü ve itibarı, dünyanın ve Türkiye'nin hızlı bir dönüşüm yaşadığı 1965-1971 döneminde TÖS'ü son derece akıllıca yönetmesini sağladı. Fakir Baykurt, anılarının beşinci cildine, **Bir TÖS Vardı** adını vermişti²⁹. O TÖS'e damgasını vuran kişi, Fakir Baykurt oldu. Feyzullah Ertuğrul ise 1967 yılı Şubat – Ağustos döneminde TÖS genel başkanlığı görevini üstlendi.

²⁷ Kurulan sendikaların listesi için bkz. Kalkandelen, Hayrettin, **Sendikalar ve Kamu Hizmetlerinde Sendikacılık**, Ankara, 1968, s.133-152; Mihçioğlu, Cemal, **Türkiye'de Kamu Personeli Sendikaları**, Ankara, 1968, s.99-135.

²⁸ Rapor metni için bkz. TÖS, **İlk İki Yılda TÖS**, Ankara, 1967, s.20-42.

²⁹ Baykurt, F., a.g.k., 2000.

TÖS'ün Başarıları

TÖS'ün üye sayısı 1966 yılı Temmuz ayında 21 bin'di. Bu tarihte Sendika'nın 252 şubesi vardı. 1967 yılında üye sayısı 45 bine, şube sayısı 442'ye yükselmişti. 1969 yılı Temmuz ayında ise 500 şubede 60 bin eğitim çalışanı örgütlüydü. 15 Ağustos 1970 tarihli TÖS Gazetesi'nde 72 bin üye olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan, 5 Mart 1973 tarihli kayyım raporunda üye sayısının 64.133 olduğu ifade edilmektedir. Halim Akgöl'ün bu dönemin TÖS yöneticileriyle yaptığı görüşmelere göre ise, bazı şubeler üye aidatlarının mümkün olduğunca az bölümünü genel merkeze gönderebilmek için üye sayılarını düşük göstermektedir ve TÖS'ün gerçek üye sayısı 90 – 100 bin dolaylarındadır³⁰.

TÖS, üye sayısının yüksekliğinin ötesinde, üye kitlesini harekete geçirebilen bir örgüttü ve Türkiye tarihinin ilk genel grevini başarıyla gerçekleştirdi.

TÖS, TÖDMF'nin köklerinden geliştirdi; ancak farklı bir dönemde farklı politikalar uyguladı. TÖDMF'nin yerinden yönetimci (ademi merkezîyetçi) yapısı yerine, merkezîyetçi yanı güçlü bir yapı oluşturdu³¹. TÖDMF'ye bağlı yerel öğretmen derneklerinin üyelerinin önemli bir bölümü, öğretmen lokallerinde mesleki dayanışma nedeniyle bir araya gelmiş insanlardı. 1963 yılında TÖDMF içinde 317 derneğe bağlı 41 bin üye varken, 20 Şubat 1963 Büyük Eğitim Mitingi'ne 14 bin kişi katılmıştı. Bu sayı, günün koşulları içinde, önemli bir başarıydı. TÖS'ün üye sayısının yaklaşık 60 bin olduğu 1969 yılında Büyük Öğretmen Boykotu gibi radikal ve riski büyük bir eyleme ise 109 bin öğretmen katılmıştı.

1965-1971 döneminde solcu kimliği ile en geniş katılımlı eylemleri gerçekleştiren demokratik kitle örgütü, TÖS'tür. DİSK 1967 yılında kuruldu. DİSK'in bu yıllarda en önemli eylemi, kendisinin başlattığı ve ancak denetiminden çıkan 15-16 Haziran 1970 protesto gösterileridir. TÖS'ün 2 Şubat 1969 Balıkesir Öğretmenler Yürüyüşü, 1970 yılı Kasım ayında Mersin Öğretmen Yürüyüşü, 4 Ocak 1971 tarihinde Eskişehir Öğretmen Yürüyüşü'nün yanı sıra, 15 Şubat 1969 günü Ankara'da gerçekleştirilen ve yaklaşık 40 bin kişinin katıldığı Büyük Eğitim Yürüyüşü ve Türkiye tarihinin ilk genel grevi olan Büyük Öğretmen Boykotu (15-18 Aralık 1969) vardır.

TÖS, 15 Şubat 1969 günü Ankara'da Büyük Eğitim Yürüyüşü'nü düzenledi³². Yürüyüşe, öğretmen örgütlerinden 21.400 kişi, diğer kuruluşlardan gelenlerle birlikte toplam 40.000 kişi katıldı³³.

15-18 Aralık 1969 günleri gerçekleştirilen Büyük Öğretmen Boykotu ise gerçekte yasadışı bir genel grevdî. Bu genel grev, 15-16 Haziran 1970 olaylarından da, DİSK'in 16-19 Eylül 1976 DGM Direnişî'nden de daha etkili ve başarılı olmuştur. Bu konu, TÖS belgelerinde şöyle özetlenmektedir:

“Direnme Kararı, 22 Ekim 1967 Pazar günü Antalya'da 8 ilden toplanan 2000 kadar öğretmenin katılımıyla alınmış, 29 Ekim 1967'de Ankara'da kesinleşmiştir. Hatırlanacağı üzere, 1967 Eylül ve Ekim ayları öğretmen kıyımının çok yoğun olduğu aylardır.”³⁴
“TÖS ve TÖDMF'nin Genel Yönetim ve Yürütme Kurulları Ankara'da toplanarak Antalya'da alınan Direnme Kararı'nı onayladılar ve bunu ortak bir bildiri ile kamuoyuna açıkladılar. Kararın metni şudur:

³⁰ Akgöl, H., **Türkiye Öğretmenler Sendikası 1965-1971 (Kuruluşu, Etkinlikleri, Sorunları)**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1981, s.12 -13 ve Altunya, N., a.g.k., 1998, s.85.

³¹ “TÖS bir 'federatif' kuruluş değil, 'merkezî' yapıda bir kuruluştur.” TÖS, **Devrimci Öğretmenlerin Savaşı, Türkiye Öğretmenler Sendikası Yönetim, Yürütme, Denetim, Onur Kurulları 1967-1969 Çalışma Raporu, 2. Olağan Genel Kurul, 7-9 Temmuz, Kayseri**, 1969, s. 5.

³² Yürüyüşün hazırlanması ve Fakir Baykurt'un miting konuşması için bkz. TÖS, a.g.k., 1969, s. 123-131.

³³ Akgöl, H., a.g.k., 1981, s.27.

³⁴ TÖS, a.g.k., 1969, s.15.

‘...Millet hayatını 1961 Anayasasının amaçlarına göre geliştirmek emelinde olan öğretmenler Cumhuriyet ilkelerini gerçekleştirici, işe yarar, uyarıcı bir eğitim uygulamak istiyorlar. Bu eğitim, başta milli bağımsızlığın, millet servetlerinin, millet emeğinin ve bütün milli çıkarların korunmasına yarayacaktır. Müzmin bir ekonomik ve sosyal yapı bozukluğu içinde çırpınan milletimiz, iç ve dış çıkar gruplarının bozucu tertipleriyle böyle bir milli eğitim hizmetinden yoksun bırakılmaktadır.’³⁵

TÖS Genel Yürütme Kurulu’nun 10 Aralık 1969 günlü Büyük Öğretmen Boykotu Çağrısı’nda yer alan isteklerin bazıları şunlardır:

“İsteklerimiz şunlardır:

(a) Yetkili hükümet temsilcisi, yetkili temsilcilerimizle görüşmeyi ve sonunda bir ortak protokol imzalamayı kabul ve beyan etmelidir.

(b) Bu protokolda ilk iş olarak, yabancı uzmanların ve barış gönüllülerinin bütün eğitim kurumlarından atılacağı ve zehirli niteliğini saptadığımız yabancı malzemeli beslenme eğitiminin durdurulacağı belirtilmelidir.”³⁶

Dört günlük Büyük Öğretmen Boykotu’na 109 bin öğretmen katıldı. Bunların 88 bini bu eyleme dört gün süreyle katılırken, 12.100’ü ilk gün katılmayıp, daha sonraki üç gün eylemdeydi. 9.500 öğretmen ise birinci gün boykota katılmasına karşın, diğer günler eylemde yoktu. Boykota hiç katılmayan öğretmen sayısı ise 47 bini. Eyleme katıldıkları için 50.300 öğretmen hakkında kovuşturmaya gidildi. Bunların 19.250’si takipsizlikle sonuçlandı. 2.118 öğretmen açığa alındı. 65 öğretmen bakanlık emrine alındı. 45.520 öğretmene maaş kesimi cezası, 3.900 öğretmene kıdem indirimi cezası verildi. 590 öğretmen bir başka ile sürgün edildi. 6.600 öğretmen ise il içinde bir başka yere atandı. 400 müdür görevden alındı. 1200 öğretmene derece indirme cezası verildi. 11 kişi ihraç edildi³⁷. TÖS, boykot nedeniyle açığa alınan veya görevden el çektirilen öğretmenlerin ücretlerini ödedi.

TÖS, 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Yasası uyarınca kurulan memur sendikalarının en büyüğü ve en etkili oldu. TÖS’ün gücü ve etkisi, memur konfederasyonlarınınkinden bile fazlaydı. TÖS’ün bu başarıları, aralarında bazı öğretmen örgütlerinin de yer aldığı bir cephenin itfitalarına ve saldırılarına karşın gerçekleştirildi. Bu yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı çok sayıda TÖS üyesinin görev yerini sürgün amaçlı olarak değiştirdi; birçok TÖS’lüyü cezalandırdı. Bazı öğretmen sendikaları ise farklı anlayışlara sahipti ve TÖS’ü zayıflatmak için büyük çaba gösterdi.

TÖS’ün belki en önemli eksikliği, öğretmenlerin gerçekte işçi sınıfının bir parçasını oluşturduğu bilincine varamamasıydı. Bu yıllarda solda hakim olan anlayış, devlet memurlarını küçük burjuvazi içinde değerlendirmektir. Bu anlayışın hakim olduğu koşullarda TÖS yöneticilerinin, öğretmen ve genel olarak eğitim çalışanları kitlesini işçi sınıfı içinde değerlendirmelerini beklemek de haksızlık olacaktır.

TÖS’ün Başarılarının Nedenleri

TÖS’ün bu başarısının nesnel ve öznel nedenleri ve dayanakları vardı.

1965-1971 dönemi, öğretmenlerin nispi ve bazı yıllarda da mutlak yoksullaşma ve itibar kaybı yaşadıkları bir dönemdi. Ekonomi yüksek oranlarda büyürken, öğretmenlerin gerçek gelirleri bazı

³⁵ TÖS, a.g.k., 1969, s. 17.

³⁶ Baykurt, F., **Öğretmenin Uyandırma Görevi, TÖS Dönemi: 1965-1971**, Eğitim-Sen Yay., Ankara, 2000, s. 265-6.

³⁷ Aksoy, M. – Alican, C. – Arman, H. – Koçtürk, O.N. – Talas, C., **Öğretmen Boykotu, TÖS 2. Devrimci Eğitim Şurası** geçici baskısı, Ankara, 1971, s.32-33. Büyük Öğretmen Boykotu ile ilgili olarak bkz. Baykurt, F., a.g.k., 2000, s.326-348; Aksoy, Muammer, **Devrimci Öğretmenin Kıyımı ve Mücadelesi**, 2 cilt, Ankara, 1975; **Eğitim ve Yaşam Dergisi**, TÖS’ün Büyük Öğretmen Boykotu’nun 30. Yılı Özel Sayısı, Kış 1999; Ertuğrul, Feyzullah. Genel Öğretmen Boykotu ve Öğrettikleri, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt XX, Sayı 188-189, Şubat-Mart 1996, s. 31-53.

yıllarda daha düşük oranlarda arttı; bazı yıllarda ise geriledi. Kamu kesimindeki işçiler 1964 yılından başlayarak imzaladıkları toplu iş sözleşmeleri ile gelirlerini önemli ölçüde artırdılar. Hükümetler, emperyalist politikalara da uygun bir biçimde, küçük üreticiliğin gelir düzeyini yükseltici politikalar izledi. Çalışmak amacıyla Avrupa'ya gidenlerin Türkiye'ye gönderdikleri birikimleri, bu işçilerin ailelerinin yaşam düzeylerinin yükselmesine yol açtı. Öğretmenlerin kitlesel tepkisinin artmasında bu ekonomik etmen büyük rol oynadı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında ve farklı köken ve inançlardan insanlardan bir ulus yaratılmasında öğretmenler önemli görevler üstlenmişti. Bunun karşılığında da kendilerine önemli haklar verilmişti. Bir dönem öğretmenlerin toplumsal itibarı da çok yüksekti. Öğretmen, mesleği gereği, kendisini "aydın" kabul ediyor ve bu toplumsal rolün Türkiye'de düşünülen görevlerini yerine getirmeye çalışıyordu. 1950'li yıllarda bu konumda bir gerileme oldu. TÖS, öğretmenin bu tarihsel misyonunu yeniden gündeme getirdi. Özellikle irtica güçlerinin Cumhuriyet'e saldırılarının yoğunlaştığı bir dönemde, öğretmenlere temel görevlerinden birini hatırlattı ve bu amaçla onları harekete geçirmeye çalıştı. Meslek onurunu ve itibarını hatırlattı ve korudu. 1960 sonrasında gelişen sol hareket de bu süreci güçlendirdi.

Öğretmenin ve TÖS'ün bilinçlendirme görevi TÖS'ün çeşitli belgelerinde aşağıdaki gibi ifade ediliyordu:

"Bugün öğretmenler, bu bozuk düzende egemen olan sınıf ve tabakalarla 'müttefik' değildirler. Öğretmenler, içinden çıkıp geldikleri halk tabakalarıyla, işçi ve köylülerle birliktirler. Kim ki işçi ve köylülerle birliktir, o bir devrimcidir. Bundan dolayı öğretmenler devrimcidirler. Okuttukları 5 milyon öğrenciyi hayata karşı devrimci tavırlı yetiştirmek, yetişme olanaklarına ulaşamamış büyükleri de hayata karşı devrimci tavırlı olacak biçimde uyandırmak öğretmenlerin isteği ve görevidir."³⁸

"Elbet toplum ve ülkenin temel ekonomik ve sosyal sorunları çözümlenmeden öğretmenlerin ve eğitimin gündelik sorunları çözümlenemez. Fakat temel sorunların çözümünde öğretmene düşen görev, halkı uyandırma görevidir. Çünkü bu sorunların çözümlenmesi, halkın bilinçli ve istekli gayretini istemektedir. Kurtuluş ve kalkınma, her şeyden önce bir bilinçlenme ve kültür hareketidir. Bu yüzden bir öğretmen sendikası belli başlı etkinlik olarak, uyandırma görevini yüklenmelidir."³⁹

"Örgütlenmiş öğretmen gücünün ulusal kurtuluş ve kalkınma eyleminde 'öncülük' rolü oynadığı, oynayacağı görüşü doğru değildir. Öncülük, politik örgütlerin, yani partilerin görevidir. Hiçbir sendikanın iktidara geldiğini, yabancıları yurttan attığını, köklü reformları yaparak anti-demokratik engelleri ortadan kaldırdığını, kalkınmayı başardığını bilmiyoruz. Bu eylemleri siyasal partiler halinde örgütlenmiş halk başarmıştır. Sendikalar bu eyleme, bilinç ve eğitim katkısı yapmak suretiyle yardımcı olabilirler."⁴⁰

"TÖS'ün bu konuda yapacağı, gene üyelerine, öğrencilere ve halka ulusal kurtuluşçu ve devrimci bir politik bilinç kazandırmaktan ibarettir."⁴¹

"TÖS'lü öğretmen eskiden olduğu gibi eğitim denilince aklına kara tahta ile tebeşiri getirmiyor. Eğitim çabamızı kahvede, meydanda, köyde kentte, dağda belde sürdürüyoruz. Neden geri kaldığımızı, nasıl soyulup sömürüldüğümüzü halka anlatıyoruz. Onlara kalabalık, çalışkan, aydın bir toplum haline gelmekten başka çaremiz olmadığı, Türkiye'nin 100 milyonluk bir insan kitlesini besleyebileceğini, bunu yapmak için toprak reformunun şart olduğunu öğretmen anlatıyor.

"Bugün eğittiklerimizi daha çetin çatışmalara ve Türkiye'nin kaynaklarına sahip çıkmaya hazırlıyoruz. Türkiye'yi sömürecek yerli ve yabancı patronları, demokratik düzenin gerektirdiği çizgi üzerinde hizaya girene kadar uğraşacağız ve baskı gücümüzü kullanarak,

³⁸ TÖS, a.g.k., 1969, s.9.

³⁹ TÖS, a.g.k., 1969, s.21.

⁴⁰ TÖS, a.g.k., 1969, s.21.

⁴¹ TÖS, a.g.k., 1969, s.22.

onları emeğe karşı saygılı olmaya zorlayacağız. Bunun için kaba kuvvete başvurmadan eğitimi bir kaldıraç gibi kullanacak ve kanunlara saygılı kalacağız. TÖS bir eylem ve demokratik mücadele örgütü, halkın arasından gelme öğretmenlerin birleştiği güçlü bir kuruluş olarak onunla aynı paralelde olan devrimci örgütlerle kanunların müsaadesi nisbetinde işbirliği yapacak, halka dönük ve gücünü halktan alan eylemlerini sürdürecektir. TÖS yönetiminde kaldığımız iki yıl içinde uyduğumuz ve bizi izleyecek yönetimlerin de uyacağı temel ilke bu olacaktır.”⁴²

“Öğretmenler, suya sabuna dokunmayan, halkın işine yaramayan bilgilerle çocukların kafasını doldurmaktan vazgeçip köylünün, işçinin, yani bütün toplumun, bütün ülkenin ihtiyaç duyduğu bilgileri, beceri ve alışkanlıkları kazandırmanın, Cumhuriyetin kökleşmesi ve yaşaması için gerekli devrimci tavrı yaratmanın yolunu bulmalıdır.”⁴³

1960'lı yıllar, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin sayısal ve eylemsel olarak güçlendiği bir dönemdi. Ayrıca, köylü eylemleri de gelişmeye başladı. Gençlik eylemleri de toplumsal hareketliliği artırıyordu.

TÖS, diğer memur sendikalarından farklı olarak, TÖDMF'nin maddi-manevi birikiminden büyük ölçüde yararlandı.

TÖS, üyelerine bazı hizmetler sağladı ve sendikal çalışmalar nedeniyle açığa alınan veya çeşitli biçimlerde zarar gören üyelerine maddi destek ve avukat yardımı sağladı.

Ancak, bütün bunların ötesinde, TÖS'ün, dünyadaki gelişmelere ve Türkiye'nin çıkarlarına uygun bir programı ve söylemi vardı.

TÖS, anti-emperyalist, ulusalcı ve emekten yana bir politika izledi.

TÖS, din tartışmalarına katılmadı; Kürt milliyetçileri ile ittifak kurmadı; yasadışı örgütlenmelerle ilişkiye girmedi; silahlı eylemlere destek vermedi.

TÖS, demokratik bir yapıya sahipti. TÖS'ün yönetimleri ve politikaları, legal veya illegal örgüt veya yapılanmaların aldıkları kararlar ve pazarlıkları ile belirlenmiyordu.

TÖS'ün programı ve çok önemli konularda hata yapmaması, TÖS'ün üye sayısının artmasında, eylemlerine geniş katılımın olmasında ve itibarının yükselmesinde büyük rol oynadı.

TÖS Niçin Hedef Oldu?

TÖS, emperyalizmin, emperyalistlerin Türkiye'deki müttefiklerinin, ajanların ve 12 Mart Darbesi'nin hedefi oldu. Örneğin, TÖS Düzce Şubesi'nin 12 Ekim 1968 tarihinde düzenlediği sanat şöleni, İlim Yayma Cemiyeti, Komünizmle Mücadele Derneği ve Milliyetçi Öğretmenler Birliği tarafından basıldı. 15 Ekim 1968 tarihinde ise Genel Başkan Fakir Baykurt, Birecik'te sinema salonunda konuşma yaparken, saldırıya uğradı ve başından yaralandı⁴⁴. Malatya'nın ilçelerinde, Elazığ'da ve Konya'da da saldırılar oldu⁴⁵. TÖS'ün 7 Temmuz 1969 günü Kayseri'de toplanan İkinci Genel Kurulu'nun ikinci günü, TÖS'ün kuruluş yıldönümünde ise büyük bir saldırı gerçekleştirildi. Saldırganlar, genel kurulun toplandığı sinemayı yakmaya çalıştılar. Saatler süren saldırı ancak askerin müdahalesiyle engellenebildi⁴⁶.

⁴² TÖS, a.g.k., 1969, s.89.

⁴³ Baykurt, F., **İfade, TÖS Savunması**, Eğitim-İş Yay., Ankara, 1994, s.62. 1971 yılında yazıldı.

⁴⁴ TÖS, a.g.k., 1969, s.36.

⁴⁵ TÖS, a.g.k., 1969, s.140-143.

⁴⁶ Saldırının ayrıntıları için o tarihte TÖS Kayseri Şubesi Başkanı Abdullah Kaygısız'ın anlatımları için bkz. Kaygısız, Abdullah, **Ateş Çemberi**, Ankara, 2006, s.72-79; ayrıca bkz. Baykurt, 2000, s.280-296; Bozkurt, Ali, **12'den 12'ye Anılar - 2**, Eğitim-Sen Yay., Ankara, 2000, s.25-32.

12 Mart 1971 darbesinin ardından TÖS yöneticileri ve 3500 dolayında TÖS üyesi gözaltına alındı ve işkence dahil kötü muameleye maruz bırakıldı.

TÖS'ün 185 yöneticisi ve üyesi hakkında Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde dava açıldı⁴⁷. İddianameyi, hakim kıdemli yüzbaşı Baki Tuğ hazırladı. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 no.lu askeri mahkemesi, 26.12.1972 tarihinde 59 sanık hakkında çeşitli hapis cezalarına hükmetti. Genel Başkan Fakir Baykurt, Genel Başkan Yardımcısı Dursun Akçam, Genel Sekreter O. K. Akol, Yürütme Kurulu üyesi Veli Kasımoğlu 8 yıl 10 ay 20 gün ağır hapis cezasına çarptırıldı.

Duruşma hakimi Zeki Eğin bu karara muhalif kaldı ve TÖS'e yöneltilen suçlamaların hiçbirinin gerçeğe ilgisinin olmadığını belirtti. Sanıklar karara itiraz ettiler.

Askeri Yargıtay 19 Temmuz 1974 günlü kararında yerel mahkeme kararını bazı sanıklar için bozdu. Bu arada 1974 affı çıktı. TÖS sanıkları afftan yararlanmayı reddettiler ve davanın sürmesini talep ettiler. Yerel mahkeme yeniden karar verdi. Konu yeniden Askeri Yargıtay'a gönderildi. Askeri Yargıtay, 13 Nisan 1976 tarihinde TÖS davasının tüm sanıkların aklanmasıyla sonuçlanmasına karar verdi⁴⁸.

TÖS niçin emperyalistlerin, emperyalistlerin müttefiklerinin, ajanların ve 12 Mart Darbesi'nin ana hedeflerinden biri oldu?

İleride ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi, TÖS'ün anti-emperyalist, ulusalcı ve emekten yana politikası ve çizgisi, emperyalizmin zayıf karnına darbeler indiriyordu. Sovyetler Birliği'nin dünyada anti-emperyalist bir cephe, ABD'nin de anti-komünist bir cephe kurmaya çalıştığı bir dönemde, TÖS, Türkiye'de kitlelerde anti-emperyalist ve ABD emperyalizmi karşıtı bir anlayışı ve inancı yaygınlaştırıyordu. 1962 ve 1964 yıllarında Türkiye - ABD ilişkilerinde yaşanan sorunlar nedeniyle, toplumda Amerikalılara karşı bir tepki oluşmaya başlamıştı. TÖS, bu tepkiyi daha bilinçli ve kapsamlı hale getirecek bir çalışma içindeydi. TÖS'ün anti-emperyalistliği ve ABD karşıtlığı, ulusalcılıkla birlikte sürdürülüyor, Atatürk'e ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'na gönderme yapıyor, böylece çok daha etkili oluyordu. TÖS bir taraftan Sovyetler Birliği'nin bazı az gelişmiş ülkeler için önerdiği "kapitalist olmayan yol" tezini ve hatta sosyalizmi de savunuyordu. TÖS, "devrimci" olduğunu da açıkça dile getiriyordu. Ancak, TÖS'ün illegal örgütlerle veya Sovyetler Birliği ve yandaşı ülkelerle en küçük bir ilişkisinin olmaması, inanılabilirliğini daha da artırıyordu. TÖS, dünyanın ve Türkiye'nin o günkü koşullarında, ABD emperyalizmine en etkili darbeleri indiren örgütlenmeydi.

TÖS, Türkiye geleneğinde toplum önderleri olmuş çok onurlu ve itibarlı bir mesleği temsil ediyordu. Okuldaki sınıfta öğrenciyi eğiten öğretmen, toplumda da bu eğitici ve yönlendirici rolü üstlenmeye hazırdı. TÖS, bu potansiyeli günün koşullarına göre geliştirdi ve çok bilinçli bir biçimde kullandı. Bu anlayış 1969 yılında aşağıdaki gibi ele alınıyordu:

"Bizim halkla ilişkilerimizin temel amacı, bir eğitim ilişkisi, bir uyandırma ilişkisidir. Biz görevimizi bir tek sözcüğe indirgeyecek kadar sadeleştirmiş bulunuyoruz: Uyandırmak. Biz, 'halk, her istediğini yapabilirse bile, uyandırılmadıkça ne istediğini bilemez!' diyoruz. Uyandırma görevimizi devrimci yönde tam olarak yapıp başardığımız zaman halk, bizim eski ceketimize muhtaç olmayacak."⁴⁹

⁴⁷ TÖS iddianamesi için bkz., **Uçurumun Kenarında Türkiye TÖS Dosyası-1**, Töre-Devlet Yay., Ankara, s.7-195; Savcının Esas Hakkında Mütalaası için bkz. **Uçurumun Kenarında Türkiye TÖS Dosyası -2**, Ankara.

⁴⁸ Akgöl, H., a.g.k., 1981, s.75-6; Askeri Yargıtay'ın beraat kararının tam metni için bkz. s.91-99.

⁴⁹ TÖS, a.g.k., 1969, s.40

TÖS, geçmişin mağrur, kendisini halkın üstünde gören, halka tepeden bakan ayrıcalıklı memuru yerine, sorunlarını halkın sorunlarının parçası olarak gören ve halkla bütünleşmiş bir öğretmen kitlesi yaratmaya çalışıyordu. Bu konu aşağıdaki biçimde vurgulanıyordu:

“Şubelerimizin göğsümüzü kabartan başka bir tutumları da, halkımızla sürekli bir ilişki düzeni kurmaya yönelmiş olmalarıdır. Bu nokta çok önemlidir. Çünkü, Sendikamızın en önemli özelliklerinden birisi de halk dostu olmasıdır.”⁵⁰

TÖS, TÖDMF döneminden devralınan öğretmen lokallerinin halka açılması için büyük çaba gösterdi. Lokallerin halka açılması, halkı etkilemenin en önemli araçlarından biriydi. Başka hiçbir sendikamızın elinde bu imkan yoktu. Fakir Baykurt bu konuya, 1967 yılında yapılan olağanüstü genel kurul sonrasında anlatırken, anılarında şöyle değinmektedir:

“Oyların yüzde 85’ini alarak yeniden göreve getirildik... Şube örgütlenmesini sürdürmekle birlikte, halkla ilişkilerimizi derinleştireceğiz. Bölge toplantılarımızda yurdun ve toplumun sorunlarını da konuşacağız. Lokalcilik kalkacak, kapılarımızdaki ‘üye olmayanlar giremez’ levhaları inecek. Bölge toplantılarımıza gelirken her üye yanında köylüden, işçiden birer konuk getirecek. Kendi kendimize konuşmayı sorunları halka mal edeceğiz.”⁵¹

Fakir Baykurt, TÖS Gazetesi’nin 20 Mayıs 1968 tarihli sayısında da üyelere şunu istiyordu:

“Lokallerde ‘üye olmayanlar giremez!’ yazıları hemen kalkmalı. Lokallerimize halk da gelmeli. Ve biz halkın kahvesine koşarak gitmeliyiz.”⁵²

Lokaller konusu, 1969 genel kuruluna sunulan çalışma raporunda da yer almaktadır:

“Lokalçiliği bugünkü anlamı ile tasvip etmiyoruz. Arkadaşların lokallerde toplanıp kağıt oyunları ile vakit öldürmeleri çevre tarafından da kınanan bir durumdur. Öğretmenin kendi arasında toplanıp lokallere kapanacak yerde, halkın arasına girmesi ve kahvelerde oturarak halkla konuşması daha yararlıdır. Bu sohbetlerde meselelerimizi onlara daha iyi anlatabiliriz. Halktan gelme kimseler olduğumuz için halkın arasına girmek bizler için zor ve sıkıcı olmaz. Lokalçiliği halkı da içine alan bir eğitim çalışmasına gidildiği takdirde tasvip ediyoruz. Lokaller zaman zaman halkın da katıldığı eğitim çalışmalarının yer aldığı merkezler haline getirilmelidir. Lokallerde küçük bir kütüphanenin bulundurulmasını ve oyuna harcanan zamanın azaltılmasını arzu ediyoruz.”⁵³

“Lokallere kapanıp kalmaktan, halkımız için dakikası dünya değerinde olan zamanlarımızı oyun oynamakla, içki içmekle tüketmekten hızla vazgeçmeliyiz. Halkı bu kadar zor durumda olan bir ülke öğretmenlerinin oyun için, içki için harcanacak tek dakikası olmamalıdır. Kendimiz halkın oturduğu kahvelere ve evlere gitmeli, halkı da kendi topladığımız lokallere ve evlerimize getirmeliyiz.”⁵⁴

TÖS, özellikle köylü derneklerinin kurulmasında öğretmenlere büyük görevler yükledi. Fakir Baykurt, 1969 yılında TÖS Yürütme Kurulu üyeleriyle yaptıkları bir toplantıyı şöyle anlatmaktadır:

“En önemli konu, güneydeki köy birliklerinin desteklenmesidir. Oralardan başlayarak her yerde, halktan kendimize destek halkaları oluşturmaya bakalım. TÖS uyuyor mu, niçin sesi çıkmıyor, diyenlere aldırmadan yolumuza gidelim. TÖS’ün sesi bundan iyi daha nasıl çıkacak?”⁵⁵

⁵⁰ TÖS, Türkiye Öğretmenler Sendikası Birinci Olağanüstü Genel Kurulu (22-24 Ağustos 1967), Yürütme ve Yönetim Kurulları Çalışma Raporu, Ankara, 1967, s.34.

⁵¹ Baykurt, F., 2000, s.110.

⁵² Baykurt, F., Yanar Bir Işık, TÖS, İmece, abece Yazıları, Eğitim-Der Yay., Ankara, 2000.

⁵³ TÖS, a.g.k., 1969, s.32.

⁵⁴ TÖS, a.g.k., 1969, s.41.

⁵⁵ Baykurt, F., 2000, s.318.

TÖS, bu yıllarda gündeme gelen köylü eylemlerini de destekliyordu. 1969 Genel Kurulu'na sunulan Çalışma Raporu'nda toprak işgalleri konusunda TÖS'ün tavrı şu şekilde anlatılmaktadır:

“Göllüce ve Atalan köyleri, daha önce Elmalı'da ve başka yerlerde görülenlere benzer olaylar yaşadılar. Bu köylülerin, bıçak kemiğe geldikten sonra giriştikleri toprak işgallerinde, kendileriyle, konunun eğitime olan ilgisinden dolayı ilişki kurduk. Ayrıca Genel Başkanımız, İzmir Şubesi yöneticilerimizi de alarak köyü ziyaret etti. Köy muhtarı ve halkıyla, köyde çalışmakta olan öğretmenlerle görüştü. Haklı davalarında öğretmenlerimizin kendileriyle birlikte olduklarını belirtti.”⁵⁶

Fakir Baykurt, 1969 genel kurulunu açarken yaptığı konuşmada da şunları söylüyordu:

“Bugün ağır ve oturaklı öğretmen, Elmalı'da, Bayraklar ve Beyler köylülerini uyandıran, Avlan Gölü olayında topraksız çiftçinin yanibaşında yer alan ve bu yüzden 16 il öteye sürülen TÖS'lü Ömer Serin'dir.”⁵⁷

Fakir Baykurt anılarında bu konuda şunları yazmaktadır:

“Öğretmenlerin öbür sendikalarla, halkla, özellikle işçi ve köylülerle ilişkisini artırmak gerekir. Köylü Birlikleri'nin kurulmasına üyelerimiz yardımcı oluyor.”⁵⁸

“Mahkeme kararının gerekçesinde en çok köylü birlikleri kurulmasına önayak olduğumuz için suçlanıyoruz.”⁵⁹

TÖS yöneticileri, öğretmenlerin özlük haklarını savunurken bile halkın çıkarlarını ön planda tutan bir çizgi izlediler. Örneğin, ücret (maaş) artışları söz konusu olduğunda Fakir Baykurt'un yaptığı değerlendirme ilginçtir:

“Öğretmenler az maaş alıyor, ama halk daha yoksul. Köylü topraksız. Öğretmenlerin maaşı nasıl artsın? Halk daha fazla vergi veremez. Hem yurt, hem ulus sömürülüyor. Sömürü durmalı ki, ulusal eğitime, öğretmenlere yeterli ödenek ayırma olanağı çıksın. İçinden çıkıp geldiğimiz insanlarla akşam sabah birlikteyiz. Yönetime egemen olan güçlerle birleşip halkı biraz da biz yoksullaştırırsak halkın yüzüne nasıl bakarız?”⁶⁰

TÖS, dışa açık ve toplumda çok etkili bir kesimin temsilcisiydi. TÖS'ün anti-emperyalist, ulusalcı ve emekten yana çizgisi, toplumu etkiliyordu. DİSK'e bağlı sendikaların üyelerinin belirli bir görüşü savunması yalnızca o işçileri ilgilendiriyordu. Ancak TÖS üyesi bir öğretmen her gün öğrencileriyle, belirli aralıklarla da öğrenci velileriyle birlikteydi. TÖS, bu kanaldan her eve girebiliyordu. TÖS, eğitim programlarının milli bir nitelik kazanması gerektiğini savunuyordu ve TÖS üyeleri mesleklerini bu anlayışla yerine getiriyorlardı. DİSK'in anti-emperyalist olması yalnızca DİSK'i etkiliyordu; TÖS'ün anti-emperyalist olması, öğrenciyi, öğrenci velisini, öğretmen lokaline giden esnafı, TÖS'lünün önderlik ettiği köylü derneğindeki köylüyü etkiliyordu.

TÖS, din tartışmalarından kaçınıyor, dini inançlara saygı gösteriyordu⁶¹. Bu politikası 1969 yılında şöyle ifade ediliyordu⁶²: “Biz halkımızın dini inanç ve duygularına son derece saygılı, fakat bunun

⁵⁶ TÖS, a.g.k., 1969, s.35.

⁵⁷ TÖS, a.g.k., 1969, s.xvii.

⁵⁸ Baykurt, F., a.g.k., 2000, s.367.

⁵⁹ Baykurt, F., a.g.k., 2000, s.526; ayrıca bkz. S.528.

⁶⁰ Baykurt, F., a.g.k., 2000, s.50.

⁶¹ Fakir Baykurt anılarında Burdur'un Genceli Köyü'nde yaşadığı bir olayı şöyle anlatmaktadır: “Namaz vakti yaklaştı. Ekrem'in öğrencilerinden biri hoca olmuş. Ezan okumaya başladı. Kalktık birlikte, aptes alıp camiye girdik. Önce hutbeyi dinledik. Sonra cumayı kıldık. Çıkıp geldik gene aynı kahveye. Kaldığımız yerden sürdürüleceğiz. Biri sordu: 'Senin için aynı zamanda din düşmanı diyorlar. Niçin bizimle cuma kıldın?' ...'Ben buraya siz çağırdığınız için geldim, oy istemeye gelmedim. Ama niçin kalkıp Cuma kıldım sizinle? Soru böyleydi. Ankara'da kılmıyorum. Burda size katıldım. Neden? Size

istismarına şiddetle karşıyız.” TÖS, emperyalistlerin müttefiklerinin ve ajanlarının şiddetine maruz kalıyor; ancak kendisi savunma için bile şiddete başvuruyordu. TÖS, 1965 yılından itibaren atağa kalkan Kürt milliyetçiliğiyle ittifaka girmiyor, ırkçılığı reddeden çağdaş Türk milliyetçiliğini savunuyordu. TÖS’ün yasadışı örgütlerle ilişkisi yoktu. TÖS, demokratik bir yapıda, yönetim ve politikalarını kendisi belirliyor, dışarıdan yönetilmiyordu. Bu özellikle, TÖS’ü halk kitlelerinin gözünde daha inanılır ve güvenilir kılıyordu.

TÖS’ün herhangi bir siyasal partinin çizgisinde olmaması, hem farklı eğilimlerden eğitim çalışanlarının TÖS içinde bir araya getirilmesini sağlıyordu, hem de halkın desteğinin alınması açısından önemliydi. Bu konu, 22-24 Ağustos 1967 günleri toplanan Birinci Olağanüstü Genel Kurul’a sunulan Çalışma Raporu’nda şu şekilde ifade edilmektedir:

“Biz TÖS olarak tüm eylemlerimizle halka kendimizi sevdirmeye, sorunlarımızı benimsetme çabasında bulunduk. Düşünülün ki türlü siyasal inançlara sahip halkımızın gönlünü ve kafasını kazanmak, herhangi bir partinin dümen suyuna girmekle değil, yasalarımızın da buyruğunca tüm partilerin dışında kalarak olur... Bir daha söylüyoruz ki, sendikamızın bugüne dek herhangi bir parti ile özel hiçbir ilişkisi olmamıştır, bundan sonra da olmayacaktır. Ancak biz, yakıştırmalardan korkarak, partiler üstü inanç ve eylemlerimizden ödün verecek adamlar da değiliz, bu da bilinmelidir.”⁶³

1969 Genel Kurulu’na sunulan Çalışma Raporu’nda da şu değerlendirme yer almaktadır:

“Sendikalar partilerin yan kuruluşları değildir. Bunun açık ya da örtülü olarak benimsenmesi, bir sendikayı ikiye üçe bölebilir. Sendikalar, hele bizim sendikamız, halkı kurtuluş ve kalkınma amaçlarımıza doğru uyandırır ve bilinçlendirirken, bunu gelecek seçimler için değil, milletin geleceği için yapmalıdır. Örgüt dışı hiçbir kurum ve merciden, dolaylı dolaysız, direktif kabul etmemek suretiyle bağımsızlığını titizlikle korumalıdır. Bu yapılmadığı takdirde, sendikalar, başka örgütlerin yan kuruluşu durumuna düşerek üyelerini ve etkinliklerini yitirirler.”⁶⁴

TÖS’ün üye sayısı yüksekti; eylemleri etkiliydi. TÖS, eylemlerde de topluma önderlik ediyordu. TÖS’ün her eylemi, o yılların sınırlı kitle iletişim araçlarıyla bile, kitlelere yansıyor.

TÖS, bu politikası ve çizgisi nedeniyle, emperyalistlerin, emperyalistlerin müttefiklerinin ve ajanların/hainlerin öncelikli hedefi haline geldi.

olan saygımdan. Beni seven insanlarsınız. Hatırım için harmanı bırakıp geldiniz. Ben de sizin hatırınız için kalkıp Cuma kıldım, çok mu? Kılmasam gücenirdiniz. Durduğum yerde niçin gönlünüzü yıkayım? Doğru bu. Bunda bir kötülük yok. Kötülük din ile halkı uyutup soyanda. Nasıl soyduğunu da anlatırım isterseniz. Allah diye geliyor, oylarınızı aldı mı yallah diye gidiyor.” Baykurt, F., a.g.k., 2000, s. 316.

⁶² TÖS, a.g.k., 1969, s.85. Ayrıca bkz. s.110-111.

⁶³ TÖS, a.g.k., 1967, s.45.

⁶⁴ TÖS, a.g.k., 1969, s.22.

1960'LARDA DÜNYA

TÖS'ün politikasını ve çizgisini daha iyi değerlendirebilmek için, bu yıllarda dünyada ve Türkiye'de meydana gelen gelişmeleri özetle hatırlamakta yarar vardır.

ABD'nin Politikaları

ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan kapitalist dünyanın önderi ve en güçlü emperyalist ülke olarak çıktı. 1950'li yıllarda ve 1960'lı yılların başlarında eski sömürgeler bağımsızlıklarını kazandıkça, ABD emperyalizminin etki alanı daha da genişledi. Ancak bu gelişmeler 1960'ların ikinci yarısında, TÖS'ün faaliyet döneminde, ciddi sorunlara dönüştü.

Avrupa ülkelerinde ABD'nin kapitalist dünyada askeri, siyasal, ekonomik ve kültürel hegemonyasına karşı tepkiler güçlenmeye başladı. ABD'nin kendi arka bahçesi kabul ettiği Latin Amerika'da anti-emperyalist hareketler çok güç kazandı ve bazı ülkelerde silahlı eyleme geçti. ABD, Asya'da sömürcülüğü yeni biçimiyle sürdürebilmek amacıyla 1965 yılında Vietnam'a saldırdı. 1969 yılı Nisan ayında Vietnam'daki ABD askeri sayısı 543 bini bulmuştu. ABD ordusu Vietnam'da 1968 Şubat'ında Vietnam Demokratik Halk Cumhuriyeti Ordusu'nun çok başarılı bir saldırısı (Tet saldırısı) karşısında büyük kayıplar verdi. Ölen Amerikan askeri sayısının hızla artması, ABD'de savaş karşıtı gösterileri yaygınlaştırdı. ABD'nin özellikle 1968 yılından itibaren, kapitalist dünyanın önderi konumu ciddi yaralar aldı. ABD, Ortadoğu'da da güç ve itibar kaybına uğradı. Türkiye ile ilişkileri de büyük darbeler yedi.

ABD'in aldığı yaralarla çok hassaslaştığı bir dönemde, TÖS'ün ve Türkiye'deki sosyalist güçlerin anti-emperyalist ve ABD karşıtı politikaları kitleleştiğçe, ABD yeni planlar uyguladı, bu kesimlere karşı yeni saldırılar hazırladı.

Sovyetler Birliği'nin Politikaları

1965-1971 dönemi, Sovyetler Birliği'nin bir süper güç olarak gücünü ve etkinliğini artırdığı yıllardı.

14-15 Ekim 1964 tarihlerinde Kruşçev görevden alındı ve Leonid Brejnev Sovyetler Birliği Komünist Partisi birinci sekreteri ve daha sonraki ifadeyle "Genel Sekreter" oldu.

Sovyetler Birliği, bu yıllarda emperyalizmi Üçüncü Dünya ülkelerinde geriletmeye çalıştı. Bir taraftan "barış içinde birarada yaşama" teziyle, nükleer denge koşullarında yumuşamayı savundu; diğer taraftan, yeni bağımsızlıklarını kazanmış ülkeleri emperyalist sömürü ilişkilerinin dışına çıkararak, hem emperyalist ülkeleri zayıflatmaya, hem de emperyalist ülkelerin yeni-sömürgelerden kaynak aktarımını sınırlayarak emperyalist ülkelerde sınıf mücadelesini geliştirmeye çalıştı. Bu anlayış, azgelişmiş ülkelere "kapitalist olmayan yol" önerilmesi ve önemli miktarlarda askeri, ekonomik ve teknolojik yardım yapılması biçiminde hayata geçirildi. Sovyetler Birliği, bu dönemde Türkiye ile ilişkilerinin geliştirilmesine büyük önem verdi. Bu yıllarda TKP'nin Türkiye'de hiçbir ciddi kitle çalışması olmadı. Sovyetler Birliği, çevresinde İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturduğu tampon bölgedeki tek gedik olan Türkiye ile dostça ilişkiler kurarak güvenliğini geliştirmeye çalıştı.

Sovyetler Birliği, bu yıllarda Ortadoğu'daki gücünü ve etkisini daha da artırdı.

Bu yıllarda sosyalist blok içinde önemli bir bölünme yaşandı. Çin Halk Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği ilişkileri gerildi. Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği'nin egemenlik alanı dışına çıkma çabaları ise, 1968 Çekoslovakya işgalini getirdi.

Sovyetler Birliği'nin bu dönemde Türkiye'den beklentisi, anti-emperyalizmin güçlenmesi ve Türkiye'nin tarafsızlaştırılmasıydı. TÖS'ün anti-emperyalist çizgisi Sovyetler Birliği'nin bu politikasına uyduğundan, ABD'nin ve yerli müttefiklerinin baş hedefi TÖS oldu.

Avrupa'nın Politikaları

1965-1971 döneminde Avrupa'nın emperyalist ülkelerinde ABD karşıtlığı yaygınlaştı. ABD'nin anti-komünizmi sertleştirerek Avrupa'yı bölme ve kontrol altında tutma çabalarına karşılık Fransa'da De Gaulle 1964 yılında Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişki kurdu; Moskova'yı ziyaret etti. 1966 yılında Federal Almanya'da Willy Brandt Dışişleri Bakanı oldu ve sosyalist ülkelerle iyi ilişkilerin geliştirilmesini temel alan bir dış politika ("Ostpolitik") arayışları başladı. Federal Almanya 1968 yılında Yugoslavya ile ilişki kurdu. Willy Brandt 1969 yılında Federal Almanya Başbakanı oldu ve "Ostpolitik"i hayata geçirdi; 1970 yılında Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni ziyaret etti ve Sovyetler Birliği ile Federal Almanya Antlaşması imzalandı. Ancak, ABD'nin dönem dönem tımandırdığı Soğuk Savaş, ABD'nin NATO'daki gücü ve Avrupa'daki ABD askeri üsleri, Avrupa emperyalizminin gücünü ve tepkisini sınırlandırdı.

Türkiye, 1962 yılından itibaren dış politikasını çeşitlendirme çabası içine girdi ve bununla da bağlantılı olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 1963 yılında Ankara Ortaklık Anlaşması'nı imzaladı. Ancak, 1965-1971 döneminde Avrupa ülkelerinin Türkiye'deki süreçler ve dinamikler üzerinde doğrudan etkisi sınırlı kaldı.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Politikaları

1965-1971 dönemi Çin Halk Cumhuriyeti açısından da çok önemli yıllardı. Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler 1950'li yıllarda bozulmaya başladı. Ancak bu konu, kamuoyuna açıklanan resmi belgelere yansımada tartışmanın ideolojik platformda açığa vurulması ve farklı bir sürecin başlaması, 1963 yılında gönderilen mektuplarla gerçekleşti. Çin Halk Cumhuriyeti, 15 Ekim 1964 tarihinde ilk atom bombasını patlattı. Çin, Üçüncü Dünya ülkelerinde emperyalizme karşı halk savaşlarını desteklemeye başladı. Sovyetler Birliği, Üçüncü Dünya ülkelerine ekonomik, askeri ve teknolojik yardım yaparak onları "kapitalist olmayan yol" çerçevesinde emperyalist sömürü çarkının dışına çıkarmaya çalışırken, Çin'in tavrı halk savaşlarının desteklenmesiydi. Bu süreç, 25 Mayıs 1966 tarihinde Pekin Üniversitesi'nde asılan büyük pankartlarla başlatılan Büyük Proleter Kültür Devrimi ile daha da netleşti ve hızlandı. 1967 yılının Mayıs-Temmuz aylarında Kültür Devrimi en yoğun dönemini yaşadı. Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Mao, 1968 yılı Ekim ayında yaptığı konuşmada Sovyetler Birliği'ni "sosyal emperyalist" olmakla suçladı. 2 Mart 1969 tarihinde de Sovyetler Birliği – Çin Halk Cumhuriyeti sınırında çıkan çatışmalarda 800 Çin ve 60 Sovyetler Birliği askeri öldü. Çin Komünist Partisi'nin 1-14 Nisan 1969 tarihlerinde toplanan 9. Kongresi'nde "ABD emperyalizmi" ve "Sovyet Revizyonist Sosyal Emperyalizmi" iki büyük düşman ilan edildi. 5-17 Haziran 1969 tarihlerinde Moskova'da toplanan Komünist ve İşçi Partileri Uluslararası Konferansı'na Çin, Arnavutluk, Yugoslavya, Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam komünist partileri katılmadı. Küba ve İsveç komünist partileri de yalnızca gözlemci gönderdi. Böylece uluslararası sosyalist-komünist hareketinde önemli bir bölünme daha da belirgin hale geldi.

Bu yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti'nin politikaları içinde Türkiye'nin önemli bir yeri yoktu ve bu nedenle Çin'in tavrının Türkiye'nin iç dinamikleri üzerinde doğrudan önemli bir etkisi olmadı. Ancak, Türkiye sosyalist ve komünist hareketi, Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki gelişmelerden etkilendi.

Üçüncü Dünya'daki Gelişmeler

Dünya sahnesindeki yeni bir güç, Bağlantısızlar Hareketi idi. 1955 yılında Nehru, Sukarno, Nasır ve Tito gibi ünlü önderlerin de yer aldığı 29 ülke temsilcisinin katılımıyla Bandung Konferansı'nda

doğan Bağlantısızlar Hareketi, 1964 yılında Kahire’de ikinci konferansını topladı. 1966 yılında Havana’da 100 ÷lkeden temsilcilerin katılımıyla Asya, Afrika ve Latin Amerika Halklarıyla Dayanışma Örgütü kuruldu. Latin Amerika Dayanışması Örgütü (OLAS) Birinci Konferansı 1967 yılında Havana’da gerçekleştirildi. 7 Ekim 1967 günü Che Guavera öldür÷ldü; ancak birçok Latin Amerika ÷lkesinde şehir gerillaları eylemlerini sürdürdü. Filistin’de de İsrail’e karşı gerilla eylemleri başlatıldı.

1960'LARDA TÜRKİYE

Dünyada bu yıllarda büyük değişimler yaşanırken, Türkiye'nin büyük jeopolitik önemi, Türkiye'deki gelişmelerin uluslararası dinamiklerden ciddi biçimde etkilenmesine yol açtı.

1962 yılında Sovyetler Birliği – ABD ilişkilerinde Küba füze krizi yaşandı. ABD, bu krizi çözerken, Sovyetler'e, Türkiye'deki Jüpiter füzelerini Türkiye'nin onayı ve hatta bilgisi olmadan kaldırma sözü verdi. Bu nedenle, 1962 yılında Türkiye – ABD ilişkilerinde sorunlar yaşanmaya başlandı.

1964 yılındaki Kıbrıs müdahalesi tartışmaları sürecinde Johnson mektubu olayından sonra Türkiye, dış politika seçeneklerini artırma çabasına girdi; Avrupa, Sovyetler Birliği ve anti-empyralist Bağlantısızlar Hareketi ile ilişkilerini geliştirmeye çalıştı. Avrupa ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerde önemli gelişmeler yaşandı.

Devletin dış politikasındaki yeni açılımlar o denli kapsamlıydı ki, ABD yönetimleriyle içli dışlı olmakla tanınan Amerikalı gazeteci Sulzberger 1967 yılında Başbakan Süleyman Demirel'i ziyaret etti ve "Türkiye aks mı değiştiriyor?" sorusunu sordu⁶⁵. Soğuk Savaş'ın az gelişmiş ülkeler arenasında tüm şiddetle devam ettiği bir dönemde, Türkiye, 1964-65 yıllarında dış politikada yeni arayışlara girince, ABD elindeki geniş ilişkiler ağı ve ayrıntılı istihbaratla karşı saldırıya geçti.

ABD'nin Türkiye'deki bu kapsamlı ve yaygın ilişkileri İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde oluşturulmuştu.

Amerikalılar 1960'lı yıllarda Türkiye'nin sosyal, etnik ve dinsel yapısını kavramaya çalıştılar. 1962-1972 döneminde "barış gönüllüsü" adı altında çoğu istihbarat görevlisi 1200'den fazla genç Amerikalı, Türkiye'nin dört bir tarafında (ve özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da) halkımızla doğrudan temasa geçti, anketler uyguladı, propaganda yaptı, istihbarat derledi⁶⁶.

Bu arada binlerce bürokrat, sendikacı ve işveren, ABD'nin istihbarat örgütlerinin denetim ve yönlendiriciliğindeki AID (Uluslararası Kalkınma Teşkilatı) aracılığıyla ABD'ye götürüldü⁶⁷. Bu yolla Türkiye'de istihbarat derleme ve yönlendirme açılarından önemli ilişkiler oluşturuldu. Böylece Amerikalılar, birçok Türk'ün erişemeyeceği bilgilere kolayca ulaştılar.

Bu yıllarda çok sayıda ABD'li uzman da kamu kurum ve kuruluşlarında "danışman" adı altında çalıştırılıyordu. Bu "danışman"lar hem istihbarat, hem de yönlendirme çalışması içindeydi. ABD, özellikle Milli Eğitim Bakanlığı'nda bu nitelikte bir çalışma sürdürüyordu. Ayrıca, okullarımızda ABD'den gelen stok fazlası süt tozlarından yapılmış süt öğrencilere içiriliyordu. ABD uzmanları, doğum kontrolünün yaygınlaşması için de çaba harcıyorlardı.

Bu yıllarda ABD'nin en önemli müttefiki, çeşitli nedenlerle Sovyetler Birliği'ne ve komünizme karşı olanlardı. Bu kişi ve örgütler, ABD'ye satılmadan veya ABD ajanı olmadan bu ittifakı benimsediler. Türkçülerin ve İslamcılarının dışında, Atatürk milliyetçiliğini benimseyenlerin büyük bölümü de Sovyetler Birliği'ne ve komünizme karşı tepkiliydi.

Bu ittifakların dışında bir de her toplumsal kesimde bulunabilen satılmışlar ve hainler vardı. Bunların bir bölümü bir ABD gezisi, bir bölümü çocuğunun ABD'de eğitim görmesi, bir bölümü

⁶⁵ Arcayürek, C., a.g.k., 1985, s.124.

⁶⁶ Barış gönüllülerinin Türkiye'deki çalışmaları konusunda bkz. Özbalkan, Müslim, **Gizli Belgelerle Barış Gönüllüleri**, Ant Yay., İstanbul, 1970 ve Erboz, Fatih – Soydan, Macit, **1962'de Geldiler, 1972'de Gittiler, Barış Gönüllüleri, 10 Karanlık Yıl**, Empati Yay., Ankara, 2005.

⁶⁷ Bu konuda ayrıntılı isim listeleri için bkz. AID, **Directory of Participants Trained Under Joint Programs of the U.S. and the Turkish Governments 1949-1968**, Ankara, 1968. Bu yayının, daha sonraki yılları da kapsayanı bulunmaktadır.

para, bir bölümü bürokraside veya kendi siyasi hareketinde yükselmede yardım sağlanması karşılığında ABD emperyalizminin hizmetine girdi.

Türkiye sosyalist hareketi içinde Sovyetler Birliği tarafından yönlendirilen bazı örgütlenmeler ülkemizdeki gerginliklerin artmasına neden oldu. Ayrıca, bazı kişi ve örgütler ise, bazen deneyimsizlikten, bazen içine sızmış ajanların yönlendirmesiyle, önemli hatalar yaptı. Örneğin, ABD emperyalizmine karşı mücadelede Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın akıllı ve etkili çabaları dururken, başvurulmuş başka radikal yöntemler istenilenin tam tersi sonuçlar doğurdu.

ABD'nin bu ittifak, kullanma ve ajanlarla yanlış yaptırma politikaları Türkiye'de örgütsel plana nasıl yansdı?

Bu açıdan 1964 ve sonrasındaki yıllar son derece önemlidir.

Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareket

1965-1971 yılları Türkiye'de sosyalist hareketin Cumhuriyet tarihinde ilk kez kitleleştiği dönemdi. Türkiye İşçi Partisi'nin programında ve çalışmalarında anti-emperyalizm önemli bir boyut oluşturuyordu. TİP, Türkiye-ABD ilişkilerini ve özellikle Türkiye'deki ABD üslerini gündeme getirdi. Bu nedenle, ABD'nin ve müttefiklerinin ülkemizdeki en önemli hedeflerinden biri de Türkiye İşçi Partisi oldu.

ABD ile ittifak kurmuş kesimlerin TİP'e yönelik saldırıları 1965 yılından itibaren başladı. 10 Ocak 1965 günü İstanbul'da 150 kişilik bir grup, TİP Genel Yönetim Kurulu toplantısını bastı. TİP örgütlerine ve etkinliklerine yönelik "milliyetçi-muhafazakar-mukaddesatçı" saldırılar 1971 yılına kadar yoğunlaşarak ve sertleşerek sürdü⁶⁸.

Bu yıllarda sosyalist sol içindeki görüş farklılıkları ayrı örgütlenmeler yarattı. 1968 öğrenci olayları sonrasında sosyalist hareketin üniversite öğrencileri arasındaki etkisi arttı. Aynı dönemde saldırılar sonucunda solda can kayıpları başladı. 1968-1970 döneminde işçi hareketinin yükselmesi ve özellikle 15-16 Haziran 1970 olaylarının arkasından işçi sınıfının sessizleşmesi, sosyalist solda ufak grupların silahlı eylemlerine dayalı stratejilerin benimsenmesinde etkili oldu. Türkiye sosyalist hareketi içinde bazı gruplar ilk kez 1968 yılında El Fetih'te silahlı eğitim görmeye başladı. Ant Yayınları 1968 yılında Alberto Bayo'nun **Gerilla Nedir?** kitabını, 1970 yılında ise Carlos Marighella'nın **Şehir Gerillası El Kitabı**'nı yayımladı. Bu kitaplarda basit biçimde ve şemalarla bomba yapımı öğretiliyor; gerilla savaşına ilişkin temel bilgiler veriliyordu. Silahlı eylemler önce saldırılara karşı korunma biçiminde gelişti. Ardından 1970 yılında adam kaçırmaya ve banka soymaya biçiminde silahlı eylemler ortaya çıktı. Daha sonra da bazı sosyalist örgütlenmelerde devlete karşı silah kullanma anlayışı yerleşti.

Sosyalist hareket TÖS'te etkili olmaya çalıştı; ancak TÖS yönetimi bu müdahaleleri kabullenmedi; soldaki bölünmelerin ve kavgaların TÖS'e yansıtılması büyük ölçüde engellenebildi. TÖS yönetiminin illegal veya legal örgütlenmelerle bağı olmadı. TÖS genel kurulları, çeşitli grup veya partilerin pazarlık alanı haline getirilmedi; TÖS'ün demokratik yapısı korundu.

Cumhuriyet Halk Partisi

Bu yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi'nde "ortanın solu" konusunda önemli tartışmalar yaşandı.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Başkanı İsmet İnönü 1965 yılında "ortanın solu" kavramını kullanmaya başladı. İnönü, bu kavramı kullanma nedenini şöyle ifade ediyordu:

⁶⁸ Örnekler için bkz., TİP, **Çalışma Raporu, Üçüncü Büyük Kongre, 9-12 Kasım 1968**, Ankara, 1968, s. 76-80.

“Ülke tam sola kayıyordu. Ortanın solunun gerekçesi tam sola gidişin önlenmesidir... Ortanın solu, ortanın çok soluna da, çok sağına da bir duvardır.”⁶⁹

Ancak CHP ülkedeki anti-emperyalist gelişmelerden etkilendi. 23 Mayıs 1965 günü toplanan CHP Ankara Gençlik Kolu Kongresi'nde okunan bildiriye, “emperyalizme ve kapitalizme karşı mücadele edeceğiz” deniyordu⁷⁰. CHP'nin 1965 genel seçimleri için hazırladığı seçim bildirgesinde yer alan birçok talep de, Türkiye'nin ABD emperyalizminin etki alanının dışına çıkmasına katkıda bulunacak nitelikteydi⁷¹.

1966 yılı Ekim ayında yapılan CHP 18. Kurultayı'ndan sonra genel sekreterlik görevine getirilen Bülent Ecevit daha kapsamlı düşünüyordu. TİP'in ve diğer sosyalist hareket ve dergilerin de etkisiyle, CHP içinde anti-emperyalist bir hareketlilik başladı. Bülent Ecevit'in 1966 yılında yayımlanan **Ortanın Solu** kitabı ile 1969 yılında yaptığı bir konuşma temelinde 1970 yılında yayımlanan **Atatürk ve Devrimcilik** kitabı⁷², CHP içinde bu çizginin güçlendiğini göstermektedir. Genel Başkan İsmet İnönü de bu gelişmelerden etkilenecek, 1968 yılında şunları söyledi:

“CHP, emperyalist saldırılara karşı ülkeyi korumak ve kurtarmak ihtiyacından doğdu... Biz 1918-1923 (askeri), 1923-1930 (iktisadi) ve daha sonraki dönemlerde de anti-emperyalist olduk.”⁷³

Bu gelişmeler, Cumhuriyet Halk Partisi'nin dış politikada ABD'den uzaklaştığı, Sovyetler Birliği'ne düşmanlıktan özenle kaçındığı bir çizginin izlenmesine yol açtı.

CHP'nin 18 Ekim 1968 günü toplanan 19. Kurultayı'na sunulan Parti Meclisi Raporu'nda bu konuda şu değerlendirme yer alıyordu:

“Sayın Genel Başkanımızın Çekoslovakya olaylarının ertesinde yaptığı bir konuşmada belirttikleri gibi, coğrafi durumu bakımından çok nazik bir noktada bulunan Türkiye'nin, ulusal çıkarları açısından, Birleşik Amerika'ya ve Sovyetler Birliği'ne düşmanlığı hoş gören bir politikadan kaçınması gerekir.”⁷⁴

CHP'nin 1969 genel seçimleri için hazırladığı bildiriye çok kapsamlıydı. Bu anlayış bu bildiriye de yer almaktaydı:

”Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı da, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne karşı da düşmanlık güdülmemelidir.”⁷⁵

Seçim bildirgesinde ayrıca ulusal bir savunma politikası izlenmesi istenmekte, bu açıdan askeri ittifak politikasının ve ikili anlaşmaların bu anlayışla gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi gerektiği belirtilmekteydi⁷⁶.

CHP'nin 3 Temmuz 1970 tarihinde toplanan 20. Kurultayı'na sunulan raporda da bu açılardan önemli bir politika savunulmaktadır:

⁶⁹ Bila, Hikmet, **CHP, 1919-1999**, Doğan Kitap, İstanbul, 1999, s.219.

⁷⁰ Bila, H., a.g.k., 1999, s.212.

⁷¹ Taleplerin özeti için bkz., Kili, Suna, **1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler, Siyaset Bilimi Açısından Bir İnceleme**, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 1976, s.214-218.

⁷² Ecevit, Bülent, **Ortanın Solu**, KİM Yay., İstanbul, 1966; Ecevit, Bülent, **Atatürk ve Devrimcilik**, Tekin Yay., İstanbul, 1970.

⁷³ Bila, H., a.g.k., 1999, s.230.

⁷⁴ CHP, **XIX. Kurultayı Parti Meclisi Raporu 18 Ekim 1968**, Ankara, 1968, s.64.

⁷⁵ CHP, **İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz, CHP'nin Düzen Değişikliği Programı**, Ankara, 1969, s.42.

⁷⁶ CHP, a.g.k., 1969, s.42-43.

“Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'deki deniz gücünü arttırarak bu bölgedeki kuvvet dengesini değiştirmesi de, Türkiye tarafından üzerinde dikkatle durulması gereken bir gelişmedir. Türkiye, Sovyetler Birliği'ne karşı düşmanca bir politika izleyerek onunla en önde savaşa tutuşacak devletlerden biri olmaktan özenle kaçınmalıdır. İktidar, ikili anlaşmalarda topraklarımızdaki yabancı üsleri mutlak Türk yönetimi ve denetimi altına koyacak yönde değişiklikler yapılmasını mutlaka başarmalıdır. Ortadoğu anlaşmazlığında da, tam bir tarafsızlık politikası izlenmelidir.”⁷⁷

TİP ve TÖS düzeyinde ve biçiminde olmasa bile, Cumhuriyet Halk Partisi de bu yıllarda daha bağımsızlıkçı bir çizgiye geldi. TÖS'ün üye kitlesinin önemli bir bölümü CHP'liydi. CHP'deki gelişmeler dolaylı olarak TÖS'ü, TÖS'teki çizgi de dolaylı olarak CHP'yi etkiledi. Ancak bu ilişki kurumsal ve örgütsel değildi.

Türkiye'de Kürtçü Hareket

ABD emperyalizmi 1950'li yıllarda Ortadoğu'da Kürt kartını kullanmaya başladı. Kürt aşiretlerinin bir bölümü bu yıllardan başlayarak ABD'nin Ortadoğu'daki en önemli işbirlikçisi oldu. ABD, Ortadoğu'daki Kürt politikasını dönem dönem değiştirdi ve bundan Kürt aşiretleri büyük zarar gördü. Ancak, ABD'nin mandası altında bir devlet kurma çabası Kürt aşiretlerinin önemli bölümünü etkiledi.

Bu yılların diğer bir gelişmesi, ABD'nin denetimindeki Kürdistan Demokratik Partisi'nin Türkiye kanadınının 1965 yılında kurulmasıydı. Kürt milliyetçiliği bir taraftan ABD ile bağlantılı olarak, diğer taraftan Türkiye İşçi Partisi içinde ve diğer kanallardan atağa kalktı. 1967 yılında Diyarbakır, Silvan, Siverek, Batman, Tunceli, Ağrı, Ankara ve Suruç'ta, 1969 yılında da Hilvan, Varto, Siverek ve Lice'de Doğu Mitingleri ve ardından çeşitli yerlerde Doğu Geceleri düzenlendi. 1969 yılında da çeşitli illerde Devrimci Doğu Kültür Ocakları kuruldu⁷⁸.

Türkiye'de İslamcı Hareket

1965-1971 döneminde Türkiye'de sol hareketlere karşı saldırılar düzenleyen asıl güç, bazı İslamcı örgütlenmelerdi. Ülkücü hareketin bu sürece katılması 1960'ların sonlarına doğru gerçekleşti. İslamcı hareketlerin önemli bir bölümü bu yıllarda anti-komünist çizgide ABD emperyalizmi ile ittifakı benimsedi ve bu ittifakın gereğini yerine getirerek, komünist olsun olmasın, ABD emperyalizmi karşıtı olanlara karşı mücadeleye girişti. Anti-komünizm temelinde emperyalizmle ittifak, emperyalizm yandaşlığına, anti-emperyalistlere düşmanlığa dönüştü. TÖS ve TÖS'ün yöneticileri komünist değildi; ancak anti-emperyalistti ve özellikle ABD emperyalizmine karşıydı. ABD emperyalistleriyle anti-komünist cephede ittifak, Türkiye'deki İslamcılarının önemli bir bölümünün, anti-emperyalistlere düşman olmasını getirdi.

Sovyetler Birliği dünya komünizmini temsil ediyordu. Komünistler, 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında kısa bir süre emperyalizme karşı İslamcılarla bir ittifak kurmaya çalıştılar. Ancak, çeşitli nedenlere bağlı olarak, bu çabalar 1921 yılında sona erdirildi. İslamcı kesimlerde, emperyalizme karşı mücadele değil, komünizme ve hatta her türlü anti-emperyalizme karşı mücadele belirleyici oldu⁷⁹.

⁷⁷ CHP, **XX. Kurultay Part Meclisi Raporu (3 Ekim 1970-Ankara)**, Ankara, 1970, s.110.

⁷⁸ Gündoğan, A.Z., **The Kurdish Political Mobilization in the 1960's: The Case of "The Eastern Meetings,"** Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, 2005; **Devrimci Doğu Kültür Ocakları Dava Dosyası – 1**, Komal Yay., Ankara, 1975.

⁷⁹ İslamcı örgütlerin sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı tavrı konusunda çok önemli bir kaynak için bkz. Peters, R., **Islam and Colonialism, The Doctrine of Jihad in Modern History**, Mouton Publishers, The Hague, 1979.

İslamcı hareketin anti-komünist çizgisini anti-emperyalizm karşıtlığı ve hatta Amerikan yandaşlığı biçiminde somutlaştırması, Türkiye’de Soğuk Savaş’ın başladığı yıllarda önem kazandı. Nurcuların önderi Saidi Nursi 1947 yılında, Soğuk Savaş’ın başladığı dönemde, İçişleri Bakanı Hilmi Uran’a bir mektup yazarak, komünizm tehlikesi konusunda kendisini uyardı. Türkiye 1951 yılında Kore’ye asker gönderdiğinde, Saidi Nursi hükümetin bu kararını destekledi ve öğrencilerinden Bayram Yüksel’i de Kore’ye gönderdi. Kimin aracılığıyla olduğu belirtilmemekle birlikte, Saidi Nursi, Risale Zülfikar isimli yayını Vatikan’a gönderdi. Vatikan, 1951 yılı Şubat ayında bu kitap nedeniyle Saidi Nursi’ye bir teşekkür mektubu iletti. Saidi Nursi 1953 yılı Nisan ayında İstanbul’a geldi, Fener Rum Patrikhanesi’ni ziyaret etti ve bu ziyaret sırasında, “saldırgan ateizme karşı Müslümanların ve Hıristiyanların çabalarını birleştirmeleri gerektiği” görüşünü açıkladı. Saidi Nursi, ABD emperyalizminin NATO’yu ve SEATO’yu tamamlayacak biçimde Ortadoğu’da anti-komünist mücadele için oluşturduğu Bağdat Paketi’nin imzalanmasından sonra, 1955 yılı Şubat ayında, Cumhurbaşkanı’na ve Başbakan’a yazdığı mektuplarda bu olayı kutladı, Bağdat Paketi’nin bölgede barışa hizmet edeceğini, bu sayede Türkiye’nin İslam ülkeleriyle ilişkilerinin yeniden kurulmakla kalmayacağını, Türkiye’nin Hıristiyan Batı’nın dostluğunu kazanacağını belirtti⁸⁰.

1960’lı yılların ikinci yarısında İslamcıların önde gelen isimlerinden Mehmet Şevket Eygi, 30 Mart 1969 tarihli Bugün Gazetesinde şunları yazıyordu:

“Rusya ve Çin, Allah’ı inkar ediyor; Amerika ise Allah’a inanıyor. Dini var. Amerika’da İslamiyeti yayabilmek hürriyeti var. Amerika inançlarımıza hürmet ediyor. Amerika ehvendir (zararsızdır), ehafır (hafiftir). Rusya kızıl kafirdir. Amerika ise ehli kitapır.”⁸¹

İslamcılar kendilerini 1960’lı ve 1970’li yıllarda ABD emperyalizminin müttefiki olarak gördüler. Bu dönemde ABD’nin denetimindeki Suudi Arabistan’ın Türkiye’deki İslamcı kesimlerle doğrudan ilişkileri, bu ittifakın ana kanallarını oluşturdu. Diğer bir ifadeyle, İslamcı kanat, “Allahsız”a karşı “gavur”la işbirliğini kabullendi. Ancak uygulamada, anti-emperyalistleri düşman kabul eden bir çizgiye savruldu.

Bu çizgi dönemin çeşitli örgütlenmelerinde açıkça izlenebilir.

Muhafazakar kanadın Aykut Edibali’nin önderliğindeki bir kesimi 1961-1967 döneminde bir ilişkiler ağı kurdular ve 18 Kasım 1967 günü resmen Mücadele Birliği adı altında bir örgütlenmeye gittiler. Bu yapılanmaya, çıkardıkları derginin adından dolayı, “Yeniden Milli Mücadeleciler” de deniyordu. Bu örgütlenme 1970’li yıllara kadar Sovyetler Birliği karşıtı mücadelenin önemli araçlarından biriydi. Bazı kişiler bu yapının devletin bazı birimleri tarafından desteklendiğini belirtmektedir. Bu söylentiler ciddi olsa gerektir ki, örgütün kurucularından İrfan Küçükköy, yayımlanan anılarının bir bölümünü, istihbarat örgütleriyle ilişki konusundaki bu iddiaları reddetmeye ayırmıştır⁸². Bu örgütlenmenin bir bölümü günümüzde çalışmalarına Millet Partisi çatısı altında devam etmekte ve bu iddialara kesinlikle karşı çıkmaktadır. Ancak, İrfan Küçükköy’ün anılarında bu iddiaları doğrular nitelikte bazı bölümler de bulunmaktadır. Bir dönem bu örgütlenme içinde yer alan Cemil Çiçek, Yeni Şafak Gazetesinden Mustafa Karaalioğlu ile yaptığı görüşmede bazı iddialarda bulunmaktadır. “Yeniden Milli Mücadele devletin bilgisi dahilindeydi” başlığı altında, “Sizin eski bir aidiyetiniz var; Yeniden Milli Mücadeleciler hareketi içinde bulundunuz; hâlâ böyle bir işbirliği içinde misiniz?” sorusu üzerine Cemil Çiçek şöyle demektedir:

⁸⁰ Vahide, Şükran, “A Chronology of Said Nursi’s Life,” Ibrahim M.Abu-Rabi (ed.), **İslam at the Crossroads, On the Life and Thought of Bediuzzaman Said Nursi**, State University of New York Press, New York, 2003, s.xxii-xxiii. Şükran Vahide, Saidi Nursi’nin tüm eserlerinin büyük bölümünü İngilizceye çeviren kişidir.

⁸¹ Aktaran, Özakıncı, Cengiz, **United States of İrtica 1945-1999**, Otopsi Yay., İstanbul, 1999, s.31.

⁸² Küçükköy, İrfan, **Bir Uyanışın Anatomisi, Mücadele Birliği**, Konya, 2005, s.63-64.

“68 şartlarında, o Soğuk Savaş döneminde devletin yakın ilgisi ve bilgisi dahilinde çalışma yapan kuruluşlar olduğu anlaşılıyor bunların. Ben orada belli bir süre buldum ve neticede bazı şeyleri de görüp en erken ayrılanlardanım.”⁸³

Yeni Şafak Gazetesi yazarlarından Şamil Tayyar da “Mücadeleciler ve Derin Devlet” başlıklı yazısında, İrfan Küçükköy’ün anılarından örnekler vererek, bu konuyu irdelemektedir⁸⁴.

Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin yumuşadığı ve hızla geliştiği bir dönemde, 1963 ve özellikle 1965 yılından itibaren, bu ilişkiye karşı olan Komünizmle Mücadele Dernekleri faaliyete geçti ve Türkiye’de sağ-sol kavgasının geliştirilmesinde etkili bir rol oynadı.

Türkiye’de ilk Komünizmle Mücadele Derneği’nin kuruluş başvurusu Zonguldak’ta 1948 yılında yapıldı. Bu dernek ancak 1950 yılında faaliyete geçebildi ve 1953 yılına kadar çeşitli etkinliklerde bulundu. Bu alanda ikinci girişim İstanbul’da gerçekleşti. Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği 7 Aralık 1956 tarihinde İstanbul’da kuruldu ve çalışmalarını 27 Mayıs 1960 sonrasında sona erdirdi. Türkiye çapında anti-komünist çalışmaları en etkili bir biçimde sürdüren üçüncü Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği ise 1963 yılında kuruldu. Derneğin çalışmaları, 1965 yılında genel başkanlığa İlhan Darendelioğlu’nun getirilmesiyle hızla yaygınlaştı. 1965’te 27 olan şube sayısı kısa sürede 110’a çıktı. Dernek, 1965 yılından itibaren İzmir, Antalya, Adana, Erzurum, Kars ve Trabzon’da komünizmi tel’in mitingleri düzenledi⁸⁵. Fethullah Gülen bu yıllarda Erzurum’da Komünizmle Mücadele Derneği’nin kurucuları arasındaydı⁸⁶.

Dini esaslara dayalı bir Türkiye yaratmak amacıyla, Milli Nizam Partisi’nin kuruluş çalışmaları ise 1966 yılında başladı⁸⁷. MNP 1969 yılında kuruldu. Milli Nizam Partisi’nin ABD’nin yakın müttefiki Suudi Arabistan ile iyi ilişkileri vardı.

Bu yıllarda Türkiye’de sağ-sol kavgasının yaratılmasında çok etkili olan örgütlerden biri, Milli Türk Talebe Birliği idi. Milli Türk Talebe Birliği’nin yönetimi 1965 yılında “solcular”dan “milliyetçi – mukaddesatçılar”ın eline geçti ve daha sonraki yıllarda MTTB, anti-komünizm temelinde yaygın ve etkili bir çizgi izledi⁸⁸.

Bu örgütlenmelerde ve çeşitli tarikat ve cemaatlerde anti-komünizm alanındaki ittifak, müttefik ABD emperyalizmi yandaşlığı ve anti-emperyalistlere düşmanlık biçiminde gelişti.

1965 yılından itibaren imam-hatip okullarının ve bu okullardaki öğrenci sayısının hızla artışı da çarpıcıdır. İmam-hatip okullarının orta kısımlarının sayısı 1964-65 öğretim yılında 26 iken, bu sayı 1970 yılında 71’de yükseldi. Öğrenci sayısı ise 9.700’den 38.500’e çıktı. İmam-hatip okullarının lise kısmının sayısı ise 1964-65 öğretim yılında 19 iken 1970-71 öğretim yılında 40’a yükseldi. Öğrenci sayısı ise 1.300’den 6.800’e çıktı. Bu hızlı büyüme daha sonraki yıllarda da devam etti⁸⁹.

Bazı kişiler, anti-komünist mücadelede Kuran-ı Kerim’de bile tahrifat yoluna başvurdu; 1789 Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan “sağcılık” ve “solculuk” kavramlarını Kuran-ı Kerim’in

⁸³ Yeni Şafak, 16.6.2002.

⁸⁴ Yeni Şafak, 2.5.2005.

⁸⁵ Darendelioğlu, İlhan, **Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri**, t Yay., 1975, s.243-45, 311-315 ve 386-393; Öznur, Hakkı, **Ülkücü Hareket, Cilt 2, Teşkilatlar ve Mücadeleler**, Alternatif Yay., 2. baskı, Ankara, tarihsiz, 2003 veya 2004, s.97-106.

⁸⁶ Çetinkaya, Hikmet, **Fethullah Gülen’in 40 Yıllık Serüveni**, Günizi Yay., İstanbul, 2004, s. 149.

⁸⁷ Çalışlar, Oral, **Refah Partisi Nereden Nereye**, Pencere Yay., İstanbul, 1997, s.27.

⁸⁸ Oruç, Zülküf, **Bir Öğrenci Hareketi Olarak Milli Türk Talebe Birliği**, Pınar Yay., İstanbul, 2005.

⁸⁹ Başar, Erdoğan, **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1960-1971)**, MEB Yay., İstanbul, 1999, s. 79 ve 349.

Türkçe meallerine soktu⁹⁰. Bunun en açık örneği, Vakıa Süresi'nin çevirisinin zaman içinde değiştirilmesidir.

Yeni yazıyla ilk Kuran-ı Kerim çevirisi ve tefsiri 1934 yılında **Tanrı Buyruğu** adıyla yayımlandı. 1943 yılında da Ömer Rıza Doğrul'un **Tanrı Buyruğu, Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir'i Şerifi** basıldı. Bu çeviri 1947, 1955 ve 1980 yıllarında yeni baskılar yaptı. **Tanrı Buyruğu** adıyla çevrilen metnin 1947 yılında yapılan ikinci baskısında Vakıa Suresi'nin kritik kavramların yer aldığı bazı ayetleri aşağıda sunulmaktadır:

“(5) Dağlar parça parça olup, (6-7) dağılmış toz gibi ufalandığı zaman sizler de üç sınıf olacaksınız. (8) (Biri) uğur sahipleridir. Uğur sahipleri ne kadar bahtiyardılar! (9) (Diğeri) uğursuzluğa uğriyanlardır. Uğursuzluğa uğriyanlar ne kadar bedbahttırlar... (27) Uğur sahiplerine gelince, onlar ne bahtiyardılar... (40) Uğursuzluğa uğriyan uğursuzlar, ne kadar bedbahttırlar... (51) sonra siz ey sapanlar ve (hakki) yalan sayanlar!... (88-89) Eğer (ölen kimse, Allah'a) yakın olanlardansa onun için rahmet, bereket ve nimet Cenneti vardır. (90) Uğur sahiplerindense: (91) Sana uğurlular tarafından selam! (denecek). (92) (Hakikati) yalan sayanlardansa, (93) ona kaynar su ziyafeti verilir, (94) cehenneme atılır.”⁹¹

1943 yılında ilk baskısı yapılan bu tefsirde “sağcılık” veya “solculuk” gibi kavramlar yoktu. Ancak Soğuk Savaş, Kuran-ı Kerim tefsirlerinde tahrifatın yapılmasına yol açtı.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nda 1956 yılında bir Kuran-ı Kerim meali hazırlamak üzere bir heyet oluşturuldu. Bu heyet 1960 yılına kadar bazı surelerin meallerini hazırladı. Ancak meali tamamlama görevi 1 Kasım 1960 tarihinde Dr. Hüseyin Atay ve Dr. Yaşar Kutluay'a verildi. Hüseyin Atay ve Yaşar Kutluay tarafından hazırlanan mealin birinci baskısı 1961 yılında, ikinci baskısı 1973 yılında yapıldı. 1965-1971 döneminde en yaygın olarak kullanılan, bu mealde. Bu mealde de “sağcılık” ve “solculuk” kavramları kullanılmakta, sağcılarının cennete, solcularının cehenneme gideceği belirtilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın resmi yayını olan mealde Vakıa Suresi'nin bazı ayetleri şöyleydi:

“Kıyamet koptuğunda kimini alçaltacak ve kimini yükseltecek olan o hadisenin yalan olmadığı ortaya çıkacaktır (ayet 1-3). Ey insanlar! Yer sarsıldıkça sarsıldığı, dağlar ufalandıkça ufanıp da toz duman haline geldiği zaman, siz de üç sınıf olursunuz (ayet 4-7). İyi işler işlediklerini belirtmek için, amel defterleri sağdan verilenler; ne mutlu o sağcılara! (ayet 8) Kötülük işlediklerini belirtmek üzere, amel defterleri soldan verilenler; ne yazık o solculara! (ayet 9).” İyilik işlemekte önde olanlar, karşılıklarını almakta da önde olanlardır (ayet 10). Nimet cennetlerinin gözdeleri onlardır (Ayet 11-12)... Ölümsüz gençler yanlarında, baş ağrısı ve dönmesi vermeyen bembeyaz bir kaynaktan doldurulmuş kaseler, ibrikler, kadehler; seçecekleri meyveler, arzulayacakları kuş eti ile dolaşırlar (ayet 17-21) ... “Defterleri sağdan verilenler; ne mutlu o sağcılara” (ayet 27). Onlar dikensiz sedir ağaçları, salkımları sarkmış muz ağaçları, uzamış gölge altında, çağlayarak akan sular kenarlarında; bitip tükenmeyen ve yasak da edilmeyen bol meyveler arasında; yüksek döşekler üzerindedirler (Ayet 28-34). Biz ceylan gözlüleri, defterleri sağdan verilenler için yeniden yaratmışızdır; onları bakire, eşlerine düşkün ve yaşitleri kılmışızdır. (ayet 35-38)... “Defterleri soldan verilenler; ne yazık o solculara!” (ayet 41). İnsanın içine işleyen bir sıcaklık ve kaynar su içinde, serinliği ve hoşluğu olmayan kara bir dumanın gölgesinde bulunurlar. (ayet 42-44). Çünkü onlar, bundan önce, dünyada, nimet içinde bulunurlar iken, büyük günah işlemekte direnir dururlardı (ayet 45-46)... Eğer ölen o kişi, gözdelerden ise, rahatlık, hoşluk ve nimet cennetindedir (ayet 88-89). Eğer defteri sağdan verilenlerden ise (ayet 90): ‘Ey sağcılardan

⁹⁰ Bu konuda yaklaşık 30 yıl önce yapılan tespit ve eleştiri için bkz. Koç, Y., **Türkiye’de Sınıf Mücadelesinin Gelişimi (1923-1973)**, Birlik Yay., Ankara, 1979, s.248-9.

⁹¹ 1934 basımı Tanrı Buyruğu’nu bulmak mümkün olmadı. Ömer Rıza Doğrul’un tefsirinin ikinci ve dördüncü baskıları incelendi. **Tanrı Buyruğu, Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi**, Ahmet Halit Kitapevi, 2. baskı, 1947, s.827-831.

olan kişi, sana selam olsun!’ denir (ayet 91). Eğer, sapık yalancılardan ise (ayet 92), Ona kaynar sudan konukluk sunulur (ayet 93). Cehenneme sokulur (ayet 94).”⁹²

Türkiye’de anti-emperyalist mücadeleyi en başarılı biçimde veren kitle örgütü TÖS olunca, 1965-1971 döneminde bazı İslamcı örgütlenmelerin temel düşmanı ve hedefi TÖS oldu. İnsanların öğretmenlere karşı tahrik edilmesinde, Kuran-ı Kerim’de yapılan bu tahrifat da kullanıldı.

Türkiye’de Ülkücü Hareket

1965 yılında Türkçü cephede de önemli gelişmeler yaşandı.

Sovyetler Birliği içinde Türk soyundan milyonlarca insan çeşitli bölgelere dağılmıştı ve ulusal kimliklerinin korunmasında önemli sorunlar yaşıyorlardı. Çarlık Rusyası döneminde Çarlık’a karşı mücadele eden Türkçüler, Çarlık’a karşı mücadele eden sosyalistlerle işbirliği yapmışlardır.⁹³ Sovyetler Birliği döneminde ise Türkçülerin müttefiki emperyalist ABD oldu. Türkçüler, emperyalist ABD’nin Türkiye açısından taşıdığı tehlikelerin farkında olsalar da, “gündemdeki düşman”a karşı ittifakı benimsediler.

1944 Türkçülük Davası’nda yargılanan Alpaslan Türkeş, 14’lerden bazı arkadaşlarıyla birlikte 30 Mart 1965 günü Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ne girdi ve CKMP’nin, 31 Temmuz 1965 tarihinde yapılan kongresinde genel başkanlığa seçildi. Bu kongrede, Muzaffer Özdağ tarafından hazırlanan çok kapsamlı, işçilerin ve köylülerin sorunlarına önemli yer ayıran ve laikliği temel alan bir parti programı kabul edildi⁹⁴.

Ancak daha sonraki yıllarda Türkçülük davasında ABD ile işbirliğini reddeden Nihal Atsız bu ilişkilerden çekildi⁹⁵.

Türkiye’de sağ – sol kavgasına kesinlikle karşı çıkan ve partinin adının Köylü İşçi Partisi (KİP) olmasını savunan Muzaffer Özdağ dışlandı ve 12 Mart 1971 öncesinde bazı arkadaşlarıyla birlikte Milliyetçi Hareket Partisi’nden ayrıldı (CKMP’nin 1969 Adana Kongresi’nde örgütün adı MHP olarak değiştirilmişti)⁹⁶.

1960’lı ve 1970’li dönemlerde MHP içinde yaşayanlar, MHP yöneticilerinin ABD’ye karşı olduğunu; ancak “yakın tehlike” ve “uzak tehlike” ayırımı yaptığını, “Sovyetler Birliği’ni, özellikle Türkleri ezmesi nedeniyle ve Türkiye açısından bir tehdit oluşturduğu için, yakın tehlike olarak gördüğünü” ve “kapitalizmle olan mücadelemizi erteledik” dediğini belirtmektedir⁹⁷. Ancak uygulamada MHP, öncelikli olarak anti-emperyalistlere karşı mücadeleyi tercih etti.

Türkçülerin, komünizme ve Sovyetler Birliği’ne karşı ABD ile aynı cephe içinde yer almasının ardından, Türkiye’de sağ – sol kavgası hızla tırmandı.

Bu yıllarda bazı ülkücüler “komando kampları” adı verilen kamplarda eğitildi.

⁹² **Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meali)**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.No.90, Ankara, 1973, s.533-536.

⁹³ Bkz. Georgeon, François, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri, Yusuf Akçura, 1876-1935**, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 4. basım, 2005.

⁹⁴ CKMP, **Müreffeh ve Kuvvetli Türkiye İçin CKMP Programı**, Ankara, 1965.

⁹⁵ Nihal Atsız’ın ABD karşıtı çok sert ve aşağılayıcı bir yazısı için bkz., Atsız, Nihat, “Mendebur Amerikalı,” **Makaleler – IV**, İrfan Yay., İstanbul, 1997, s.505-514.

⁹⁶ Muzaffer Özdağ’la ilgili çok ilginç gözlemler için bkz. Akpınar, Hakan, **Kurtların Kardeşliği, CKMP’den MHP’ye (1965-2005)**, Bir Harf Yay., İstanbul, 3. baskı, 2005, s.70-72.

⁹⁷ Ülkücü hareketinin tarihi konusunda çok önemli bir çalışmanın yazarı olan Sayın Hakkı Öznur ile 9 Ağustos 2006 günü Büyük Birlik Partisi Genel Merkezi’nde yapılan görüşme.

Türkiye’de İşçi Sınıfı Hareketi

1965-1971 döneminde Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi önemli atılımlar gerçekleştirdi.

1961 Anayasası’nda sağlanan haklar ve 1963 yılında kabul edilen 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu çerçevesinde 1964 yılından itibaren toplu iş sözleşmeleri yaygın biçimde imzalanmaya başladı. Bu toplu iş sözleşmeleri ile işçilere önemli haklar sağlandı. Ancak, kamu kesiminde geniş imkanların bulunduğu bir dönemde işverenle diyalog içinde ve siyasal alandaki güç hissettirilerek bağitlanan toplu sözleşmelerin, aynı anlayışla özel sektörde gerçekleştirilmesi mümkün olmadı. Özel sektör örgütlenmesi, sınıf mücadelesini temel alan bir anlayışı gerektiriyordu. 1965 genel seçimleri, 1966 TÜRK-İŞ Kongresi ve TİP’in 1966 Malatya Kongresi’nin ardından, 13 Şubat 1967 tarihinde Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kuruldu. 1968-1970 dönemi, yoğun işçi eylemleriyle geçti. İktidardaki Adalet Partisi’nin, DİSK’in faaliyetini önlemek amacıyla gündeme getirdiği yasa değişiklikleri ise 15-16 Haziran 1970 olaylarına yol açtı. DİSK’in planladığı toplantı ve gösteri nitelik değiştirerek, sıkıyönetim ilan edilmesine varan olaylara dönüştü⁹⁸. Bu yıllarda TÖS kendisini Türkiye işçi sınıfı hareketinin bir parçası olarak görmüyordu; ancak çeşitli konularda DİSK ile işbirliği de yapıyordu.

⁹⁸ 1960-1969 döneminde işçi – memur eylemleriyle ilgili ayrıntılı liste için bkz., Koç, C. – Koç, Y., “Türkiye’de 1960-1969 Döneminde İşçi Sınıfı Eylemleri,” **TÜRK-İŞ Yıllığı-1999, I, 1997’den 1999’a Değişimin Dinamikleri**, Ankara, 1999, s.596-639. Bu dönemde işçi sınıfı hareketinin sorunları, durumu ve mücadelesiyle ilgili olarak bkz. Koç, Y., **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi**, Kaynak Yay., İstanbul, 2003.

TÖS'ÜN ANTI-EMPERYALİST, ULUSALCI VE EMEKTEN YANA POLİTİKALARI

TÖS'ün başarılarının ve hedef olmasının en önemli nedenlerinden biri, anti-emperyalist, ulusalcı ve emekten yana çizgisidir. Bu çizgi, çeşitli başlıklar altında incelenebilir.

Ulusal Bütünlük – “Kürt Sorunu”

Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın resmi belgelerinde “Kürt sorunu” gibi bir konu ve hatta ifade yoktur. TÖS, Güneydoğu Anadolu'da yaşananlara sınıfsal açıdan bakmakta, toprak ağaları ve şeyhlerle topraksız ve az topraklı yoksul köylülüğün arasındaki sömürü ve baskı ilişkisine karşı çıkmakta ve toprak reformunu savunmaktadır. 1965 yılından itibaren Kürt milliyetçiliğinin bir ölçüde solculuk görünümü altında yükseldiği dönemde, TÖS'ün bu hareketten etkilenmemiş olması, ulusal bütünlükten yana çizgisinin bir sonucudur. Nitekim, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki örgütlenme çalışmalarının yoğunlaştırılması gerektiği şu şekilde ifade edilmektedir:

“Örgütlenme çalışmalarının bundan sonra daha çok doğu ve güneydoğu illerine kaydırılması gerekmektedir. Çünkü Sendikamız buralarda yeterince gelişmemiştir.”⁹⁹

Devlete İlişkin Görüşler

Emperyalizme karşı Türkiye'nin bağımsızlığını ve ulusun egemenliğini savunan TÖS, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile de kavgalı değildi. Tam tersine, hükümetlerle çeşitli konularda anlaşmazlık yaşanır ve Türkiye'nin ilk genel grevi yapılırken bile, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne sahip çıkmıştır. Örneğin, Fakir Baykurt'un **TÖS Gazetesi**'nin 20 Şubat 1968 tarihli 1. sayısındaki “TÖS'te Birleşmek” yazısı “Bu devlet bizim” diyerek bitmektedir.¹⁰⁰

Milliyetçilik

Türkiye Öğretmenler Sendikası, Atatürk'ün ifade ettiği biçimiyle milliyetçidir. Atatürk, Türk milletini, “Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkı” olarak tanımlamaktadır. TÖS de bu milletin çıkarlarını ve egemenliğini savunmaktadır. Bu tavır aşağıda yer alan alıntıda açıkça görülmektedir:

“Bir kısım öğretmenler, daha çok iktidardaki partinin etkisiyle, adlarının başına ‘milliyetçi’ sıfatını takarak ayrı örgütlenme yoluna giderken TÖS, öğretmenlerin esasta gerçek milliyetçiler olduğunu bilerek, bu sıfatın öğretmenlik sözü içinde zaten yer aldığı bilincini içtenlikle duyarak, böyle bir sıfat takınmayı gereksiz görmüş, tüzük ve programlarının üstünlüğü, ölçüleri ve ilkeleri dolayısıyla öğretmen çoğunluğunu çatısı altında toplamış, yurt yüzeyinde 535 şube açmıştır.”¹⁰¹

TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt, anılarında bir yöreyi anlatırken şunları söylemektedir: “Buralara Milliyetçiler girememiş. Okulların yönetimi halis milliyetçi TÖS üyelerinin elinde.”¹⁰²

Ulusal Kurtuluş Savaşı'na Sahip Çıkış

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bütünlüğünü ve bağımsızlığını ve ulusun egemenliğini savunan Türkiye Öğretmenler Sendikası, emperyalizme karşı mazlum milletlerin ilk başarılı başkaldırısı olan Kurtuluş Savaşımıza da sahip çıkmaktadır. Bu konudaki duyarlılık, TÖS Genel Sekreteri Hasan Erdoğan'ın 22 Nisan 1967 tarihli bildirisinde de görülmektedir:

⁹⁹ TÖS, a.g.k., 1967, s.10.

¹⁰⁰ Baykurt, F., **Öğretmenin Uyandırma Görevi**, 2000, s.296

¹⁰¹ Baykurt, F., a.g.k., 1994, s.65.

¹⁰² Baykurt, F., a.g.k., 2000, s.305.

“47 yıl önce bugün, emperyalizme ve onun işbirlikçisi Bizanslı İstanbul saltanatına karşı kurulmuş bağımsız Türk hükümeti olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Ulusal Bağımsızlık Savaşımızın karargahı olmuştur. Bu karargah, hem de topa karşı süngüyle, uçağa karşı kağıyla yenmiştir emperyalizm ahtapotunu. Ama bu ahtapot, daha sinsî yöntemlerle ve daima kuzu postunda görünmeye dikkat ederek, on yıllardan sonra yeniden musallat olmuştur yurdumuza.

“Yarım yüzyıla yaklaşan Cumhuriyet yönetiminden sonra Türkiye’de emperyalizmin tutunacağını sananlar ve emperyalizme uşaklık edenler bilsinler ki, ikinci ulusal kurtuluş savaşımız daha zorlu zaferlerle sonuçlanacak, milliyetçi Türk öğretmeni bu yöndeki görevini zafer gününe kadar kusursuz ve korkusuz yapacaktır.”¹⁰³

TÖS, Kurtuluş Savaşımıza sonuna kadar sahip çıkmakta ve bu konudaki anıları toplamayı bir görev olarak kabul etmektedir. 1969 yılında yapılan genel kurula sunulan çalışma raporunda bu konuda aşağıdaki değerlendirme yer almaktadır:

“Birinci Kurtuluş Savaşımız, dünyaya önder ve örnek bir Kurtuluş Savaşı’dır. Bu savaşın sonuçları mazlum uluslar üzerinde çok etkili olmuştur...Bu kadar önemli bir savaşın anılarını toplamak ve değerlendirmek TÖS için bir görev olmalıdır... Bu savaşa er ve erbaş olarak katılan işçi ve köylü askerler, elleri kalem tutmadığı için, anılarını yazamadılar. TÖS üyesi öğretmenler bu anıları, yaşayan gazilerin ağzından derleyip yazıya geçirmelidirler.”¹⁰⁴

Emperyalist Sömürüye Karşı Tavrı – Sorunların Sorumlusu Olarak Emperyalizmi Görme Anlayışı

Türkiye Öğretmenler Sendikası’nın en önemli tavrı, emperyalist sömürüye karşı çıkması ve ülkede yaşanan sorunların ana sorumlusu olarak emperyalist sömürüyü görmesi ve göstermesidir. TÖS’ün 12 Mart 1971 sonrasında hedef yapılmasının en önemli nedenlerinden biri de bu özelliğidir. TÖS’ün çeşitli belgelerinde bu konu şu şekilde ele alınmaktadır:

“Apaçık görülüyor ki, dünya şimdi (kabaca) iki kesimdir: Sömüren kesim, sömürülen kesim. Gelişmiş kapitalist ülkeler sömürmekte, geri bırakılmış ülkeler sömürülmekte.”¹⁰⁵

“Bu sömürü, ‘yeni emperyalizm’in sömürüsüdür. Bunun başlıca belirtileri; yabancı sermaye yatırımları, dostluk kredileri, ticari, askeri ve teknik yardımlar, paktlar ve siyasi ittifaklardır.”¹⁰⁶

“Gelişmiş kapitalist ülkelerle, geri bırakılmış ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin sadece bir yanına göz atalım. Zengin ülkeler, yoksul ülkelere sürekli olarak mamul madde satıyorlar, onlardan ham madde alıyorlar. Şimdi dikkat buyurun. 1955’te mamul ve ham madde fiyatlarının her ikisini de 100 kabul edelim ve 10 yıl sonraki duruma bakalım. 1965’te ham madde fiyatları 67, mamul madde fiyatları ise 137 olmuştur. Birincide 33 bir düşme, birinde 37 bir fırlama. Ve ikisinin toplamı (33 + 37) = 70. Sözde, zengin ülkeler yoksul ülkelere yardım ediyor.

“1955-1965 yılları arasında zengin ülkelerin yoksul ülkelere yaptığı bütün yardımların toplamı 30 milyar dolardır. Aynı yıllar içinde yoksul ülkelere kendi ülkelerine transfer ettikleri karın toplamı 40 milyar doları aşmıştır. Kim kime yardım ediyor?”¹⁰⁷

“Yoksul ülkeler her yıl daha yoğun bir borç yükünün altına girmekte ve ezilmektedir... Tarihimizin hiçbir döneminde bugünkü kadar borçlu değildik. Kapitülasyonlar, Düyunu Umumiye bile bizi bu kadar borca sokmamıştı.”¹⁰⁸

¹⁰³ TÖS, İlk İki Yılda TÖS, Ankara, 1967, s.77.

¹⁰⁴ TÖS, a.g.k., 1969, s.56.

¹⁰⁵ TÖS, a.g.k., 1969, s.x, Fakir Baykurt’un konuşması.

¹⁰⁶ TÖS, a.g.k., 1969, s.xi, Fakir Baykurt’un konuşması.

¹⁰⁷ TÖS, a.g.k., 1969, s.xi.

¹⁰⁸ TÖS, a.g.k., 1969, s.xi.

“Yalın gözle bakıldığı zaman kolayca sezilmeyen, fakat aslında evlerimizin kilerine kadar giren yeni sömürgecilik, kapitalizmin son evresidir. Alinterimiz, emeğimiz, yeraltı, yerüstü servetimiz, altınımız, gümüşümüz, beyin ve kol gücümüz görünür görünmez küçük küçük çaylardan çıkıp, birleşe birleşe dev ırmaklar halinde sömürgeci ülkelerin kasalarına akmaktadır. İnsanlığın buna dayancası kalmamıştır.”¹⁰⁹

“Bütün ilişkileri temelinden bozuk bir ülkede yaşıyoruz. Bu ülke gelişmiş emperyalist ülkeler ve onların içimizdeki işbirlikçileri tarafından yüzlerce yıldır insafsızca sömürülmektedir. Biz, ucuz bir ham madde ülkesiyiz. Biz, pahalı satılan mamul maddeler pazarıyız. Biz, sömürgeci Amerika'nın, ateş hattında bir ileri karakoluyuz. Biz, bütün bu bozuk ilişkilerden dolayı geri bırakılmışız. Bu gerçeklerden tam olarak haberli olmayan halkımızı uyandırdığımız, onu bilinçlendirdiğimiz zaman halk bugüne kadar böyle gelmiş olan bu bozuk düzenin, bundan sonra da böyle sürüp gitmesine razı olmaz.”¹¹⁰

“Dünyanın hiçbir yerinde sömürücülüğün bu çeşidi görülmemiştir. Emperyalist ülkelerin ilaç endüstrilerine pazar hazırlamak ve aramak için beslenme, barınma, ısınma, aydınlanma, sağlığı koruma, eğitim, dinlenme ve eğlenme koşulları kasıtlı olarak bozulan koca bir toplum, bu yoldan geçertilirken bir taraftan da soyuluyor.”¹¹¹

1967 yılında Şubat-Ağustos döneminde TÖS Genel Başkanlığı yapan Feyzullah Ertuğrul'un 22 Mart 1967 tarihinde bölge toplantılarına gönderdiği mesaj da aşağıda sunulmaktadır:

“Arkadaşlar; biliyorsunuz ki, emperyalizmin çağdaş sömürme yöntemleri kıldan ince kılıçtan keskindir. Bizim gibi, geliştirilmemiş ülkelerde, emperyalizmin görünmez yöntemlerini halkımıza anlatmak, namuslu aydınların milliyetçilik görevidir. TÖS olarak biz, bu görevimizi her fırsatta yapmışızdır. Bundan böyle de gözümüzü kırpmadan yapacağız. Çünkü eğitim çıkmazının en önemli nedeni, başımıza Tanzimattan beri musallat olan emperyalizmdir. Eğitimdeki köy-şehir, bölge dengesizliklerinin, kız-erkek eşitsizliklerinin, kısacası korkunç geriliğimizin kökeninde, emperyalizm ahtapotunun kolları vardır.”¹¹²

TÖS'ün 1969 yılında toplanan 2. Olağan Genel Kurulu'na sunulan Çalışma Raporu'nda da aşağıdaki değerlendirmeler yer alıyordu:

“Yaşantımızda ve eğitim girişimlerinde varlığını inkar edemeyeceğimiz emperyalist etkiler, yabancıların eski ve köklü çabaları ile hazırladıkları elverişli bir ortama dayanmaktadır. Emperyalistlerin yüz yılda hazırladıkları bu ortam Birinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda yurdun tüm elden çıkmasına gelmiş dayanmışken, Kurtuluş Savaşı ile Türk toplumu bu yabancı boyunduruğu kırıp atmıştır.

“O tarihte silahlı askerlerini Türkiye'den geri çekenler, bir süre sonra silahsız ve üniformasız askerleri ile Türkiye'yi yeniden istila etmeye, özellikle Milli Eğitim örgütlerine sızdırdıkları uzmanlar yardımıyla emperyalist ilişkilere hazır bir ortam yaratmaya koyuldular.

“Türk halkını yumuşak başlı, kolay yönetilir ve kaynakları ile gücüne sahip çıkamayacak bir insan kalabalığı haline getirmek için girişilen çok yanlı projelerin Milli Eğitim kesiminde gerçekleştirilecek olanları, hepsinden ağır basıyordu.

“Tarım kesiminde, endüstri kesiminde, hizmetler kesiminde dağılmış yüzlerce proje atbaşı yürütülecek, örneğin 20/30 yıl sonra Türk demokrasisi bir Filipin demokrasisi haline getirilecek ve halkımız Hintleştirilecekti. Emperyalistlerin bazı sütü bozukların yardımı ile bu hedeflerine bir oran içinde yaklaştıklarını inkar edemeyiz.

“Yıllardan beri açık açık sürdürülen bu oyuna karşı ilk ve en güçlü tepki TÖS'ten geldi. Sendikamızın 1968 Eylül'ünde topladığı Devrimci Eğitim Şûrası, kapitalistler ile emperyalistlerin, geri ülkelerde ulaşmak istedikleri amaçlara ulaşmak için izledikleri yolu ve planlarını bütün ayrıntılarıyla gözler önüne serdi...

¹⁰⁹ TÖS, a.g.k., 1969, s.xii.

¹¹⁰ TÖS, a.g.k., 1969, s.9.

¹¹¹ TÖS, a.g.k., 1969, s.80.

¹¹² TÖS, İlk İki Yılda TÖS, Ankara, 1967, s. 89.

“Antiemperyalist düşünüş ve eylem Türkiye’de aydın Türk öğretmenlerinden başka, halka, köylüye, işçiye, gençliğe mal olmuş ve işbirlikçilerin oturdukları koltuklar çatırdamaya, huzurları iyiden iyiye kaçmaya başlamıştır.”¹¹³

Amerikan Emperyalizmine Karşı Tavır

TÖS’e göre, en önemli emperyalist güç, Amerika Birleşik Devletleri idi. TÖS, bu nedenle ABD emperyalizmini birinci düşman seçmişti ve böylece ABD emperyalizminin ve müttefiklerinin en önemli hedeflerinden biri olmuştu. Bu konudaki bazı değerlendirmeler aşağıda sunulmaktadır:

“Gençler, yüreklerinden fıskırıp çıkan birer iletken telle geri bırakılmış ülkelerin, zulüm gören ulusların sorunlarına bağlanıyorlar. Kendi tüketim toplumlarının yabancılaştırıcı yapısına olduğu kadar, hatta bundan daha çok, geri bırakılmış ülkelerin sömürülmesine, Amerikan emperyalizmine ve Vietnam savaşına baş kaldırıyorlar.”¹¹⁴

“Bizdeki gençlik hareketleri de dışarıdakilere paraleldir. Bizim gençler, önce ‘sağ, sol yok, boykot var’ diye yola çıktılar. ‘Üniversite reformu,’ ‘eğitim reformu’ istiyorlardı. İki üç hafta içinde istekleri, ‘tam bağımsız ve gerçekten demokratik, devrimci Türkiye’ oldu. Ülkemizin ekonomik ve politik bağımsızlığını, iç ve dış sömürüyü, geri bırakılmışlıktan kurtulmayı ve 6. Filo’suyla, üsleri, tesisleri, uzmanları ve barış gönüllüleriyle sömürgeci Amerika’nın çekilip gitmesini istemeye başladılar.”¹¹⁵

“Ülkemize Birinci Dünya Savaşı’nı izleyen günlerde topları ve tüfekleri ile gelip, taşla ve sopayla denize dökülen düşmanlar, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ekonomimizi temelinden çökertmek, görenek ve inançlarımızı yıkarak bizi perişan etmek için, yaşlı kuşağın kolayca anlayıp kavrayamadığı sinsi çarelere başvurdular. Uganda gemisiyle limanlarımıza getirilip milli bayramlarımızda sokaklara dökülen yarı çıplak İngiliz kızları gençlerimizi bozmak için etkin olamadılar. Yüzen üniversitelerin ziyaretlerini Amerikan 6. Filosu izledi. Ülkemizi bir genelev haline getirmek ve haysiyetimizi çiğnemek, ezmek istediler. Bunların hepsi hep bildiğiniz gibi karşısında inançlı Türk gencinin çatık kaşlı yüzünü ve kararlı çehresini buldular. Yaşlı kuşağın çıkarıcı ve tutucu kuklaları olan yobazlar, yabancı savaş gemilerini kendilerine kible yapıp namaz kılarken, kişiliğinin bilincine varmış Türk gençleri yaşlı kuşak tarafından kışkırtılmış azgın kişilerle diş dişe, tırnak tırnağa çatışıyor, böğrüne kancıkça hançer saplanıyordu.

“Sonora buğdayı, yabancı inek, margarinler, gazozlar, montaj endüstrisi, ilaç tüccarları ve vatandaşlarımızı sağlıklı iken yiyeceği, hasta yatağında amerikan ilacı üzerinden sömüren işbirlikçi zihniyet karşısında hemen daima genç Türk işçisi ve onunla kader birliği yapmış Türk öğrencilerini buldu. Bu çocukları bu ortak hareketlere itekleyen ve Türkiye’ye sahip çıkmalarını sağlayan temel gücün nereden ve kimden geldiğini hatırlatmayı fazla buluyoruz. Atatürk’ün Bursa nutkunu okuyan ve anlayan her insan yaşlı olsa da bu davranışı benimseyecektir. Fakat çağımıza mal olmuş bencil davranış içinde ihtiyarlar gerekeni hiçbir zaman yapamadılar. Genç olmalarına rağmen ihtiyarların çıkarıcı felsefesini benimsemiş veya yabancıya satılmış olanlar da ihtiyarlar gibi hareket ettiler.

“Türkiye’de emperyaliste göğsünü siper eden genç işçi ile Üniversitelinin davranışı, Vietnam’da dünyanın en güçlü ve en azgın sömürücüsüne karşı aç karnına direnen Vietnamlı genci harekete getiren temel güçten farklı değildir. İnsanlar dünyanın her tarafında temelinden bozuk bir düzenden kurtulmak ve ihtiyar kuşağın kurup işletmeye başladığı bu kıyım makinesinin etkilerinden sıyrılmak istiyorlar. Gençler, insan olmanın gereği saydığımız bu haysiyetli davranışın cesur öncülüğünü yapmaktadırlar. İnsanın insana kul olmadan ve başkalarının haklarına el uzatmadan yaşayabileceği mutlu bir dünya yaratmak dünya gençliğinin ortak amacı olmuştur.”¹¹⁶

“Aslında 6. Filo’yu İstanbul Boğazı’na kadar getirip Taksim’de kardeşi kardeşe boğazlatan itici gücün, bencil ve yaşlı kafaların ürünü olduğunu herkes biliyor. Dünya denizlerinde

¹¹³ TÖS, a.g.k., 1969, s.112.

¹¹⁴ TÖS, a.g.k., 1969, s.ix.

¹¹⁵ TÖS, a.g.k., 1969, s.ix.

¹¹⁶ TÖS, a.g.k., 1969, s.67.

Amerikan dolarının bekçiliğini yapan Amerikan filoları insan haysiyetinin, özgürlüğün ve uygarlığın değil, çıkar çevrelerinin jandarmalığını yapmaktadır. Türk gençleri bu gemilerin ve çıplak bacaklı İngiliz kızlarının limanlarımıza neden geldiklerini herkesten iyi anladılar ve herkesten iyi değerlendirdiler.”¹¹⁷

“Türk toplumunu Yeni Sömürgeciliğin sinsiy oyunları ile belirli bir çizgiye kadar getirdiklerini zanneden emperyalistler, isimleri korku yaratmış kişileri Türkiye’ye sokarak zinde güçleri felce uğratabileceklerini ve böylece pasif bir ortam yaratacaklarını ümit ettiler. Vietnam’da ‘kasap Komer’ olarak isim yapmış eski bir CIA mensubunu büyükelçi olarak Türk halkının ve gençliğinin karşısına dikmek, antiemperyalist güçleri etkisiz hale getirmek için iyi bir çare zannedildi.

“Ünlü bir yazarımızın deyişiyle, Türkiye’ye girdiği günden itibaren, züccaciyeci dükkanına girmiş bir katır gibi, çevresinde olaylar yaratan bu zat, gerçek bir sömürgeciye saygısız davranışlarda bulundu.

“Ne yaptığını ve niçin yaptığını iyi bilen genç kuşak, Amerikancı Kurdaş’ın kendisini Orta Doğu Teknik Üniversitesi’ne davet ettiği bir sırada Komer’in arabasını yaktı.

“Bundan sonra Kurdaş’ın kişiliğini de ortaya koyan bir olaylar zinciri içinde, Orta Doğu’da kurulacak Amerikan şirketlerinin mahalli dili konuşan Amerikanofil teknisyenleri olarak yetiştirilmek istenen bu gençlerin gerçek ülkelerinin ne olduğunu ve onları Atatürk ilkelerinden kimsenin saptıramayacağını hep beraber yeniden gördük. Komer her kuşun etinin yenilemeyeceğini öğrenerek ayrıldığı Türkiye’den yenik ve üzgün bir şekilde yurduna döndü... Komer olayını izleyen boykotlar sırasında Amerikancı tutumu ile sivriyenlerin nasıl şaşkına döndüklerini yakından gördük. Korkularından kalp krizleri geçirenler oldu.”¹¹⁸

“Son yirmi yılda Marshall Planı ile sahneye konmuş ve daha sonra PL 480 ve Barış İçin Gıda Yardımı formülleriyle sömürgeleştirilmiş olan Türkiye’de, başıboş bir ortamda at oynatmanın tadını çıkaran Amerikalılar son günlerde karşı karşıya kaldıkları direnmeyi hafifletmek için 6. Filo’nun sahneye çıkarılmasıyla işlerini kolaylaştırmaya çalıştılar.

“Askeri ve ekonomik alandaki üslenmeleri takviye edeceği zannedilen bu tatsız girişim, bize öğrettikleri ve geride bıraktıkları ile gençliğin ve kamuoyunun uyanmasını çabuklaştırmıştır.”¹¹⁹

“Limanlara filoları ve Parlamentolara antidemokratik ve Anayasa’ya aykırı kanunları getirerek gençliği, basını ve kamuoyunu meşgul etmek, devrimci güçlerle çıkar guruplarını yüzeyde çatışmaya sokarak, perde arkasında toplumu temelinden sarsacak alışverişlere girişmek emperyalist güçlerin Türkiye’de sık sık sahneye koydukları çirkin oyunlar olarak artık iyi tanımlanıyor.”¹²⁰

“Yakın zamana kadar gerçek yüzü bilinmeyen ve bir kilise örgütü olan CARE tarafından Türkiye’de yürütülmeye çalışılan yavan sütte ve üretim artışı kurtlu un yardımları TÖS tarafından kınanmış, bunun sakıncaları sorumlu makamlara duyurulmuştur...

“Sonora-64 buğdayının Türk ekonomisine, tarımına ve halk sağlığına yapacağı kötü etkiler öğretmene ve halka duyurulmuş, savunduklarımız doğru çıkmıştır...

“Yabancı buğday tohumundan sonra 3,5 milyar lira borç altına girerek yabandan inek ithal etmeye kalkışanlar öncelikle teknik kuruluşlar tarafından alenen kınanmışlardır. Vatansız ve ülkücü Türk veterinerlerinin karşı oldukları bu projeye biz de karşı olacağız.

“Türk toplumunu Avrupa ve Amerika’da yapılmış sentetik uyuşturucu maddelerle uyuşturup paramızı bu yoldan kendi kasalarına aktarmak ve afyon gibi bir gelir kaynağımızı kurutmak için yerli taraftarları ile birlikte faaliyete geçen çıkar çevrelerini dikkatle izliyoruz. Bu korkunç oyunun Türkiye’de gerçekleşmesine müsaade etmeyeceğiz.”¹²¹

“ABD, Türkiye’nin ekonomisine, politikasına, savunmasına, eğitimine, kültürüne, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak karışabilmektedir. Bu karışma, kredi, teknik yardım, uzman,

¹¹⁷ TÖS, a.g.k., 1969, s.67.

¹¹⁸ TÖS, a.g.k., 1969, s.69.

¹¹⁹ TÖS, a.g.k., 1969, s.72.

¹²⁰ TÖS, a.g.k., 1969, s.73.

¹²¹ TÖS, a.g.k., 1969, s.76.

paktlar ve pek çok proje uygulamalarıyla olmaktadır. Bunların çoğu, hükümetlerarası ikili anlaşmalara dayandırılmaktadır.

“Türk eğitim ve kültürü üzerindeki ABD etkileri, konuyu ayrıntılarıyla bilmeyen bir Türk’e anlatıldığı zaman, şok etkisi yaratmaktadır... Türk eğitiminde Amerikancı akımlar da, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra, Marshall Planı ve Truman Doktrini uygulamalarıyla canlanmışır. Her alanda olduğu gibi, Milli Eğitimde de kilit noktalarını ABD’de ‘staj görmüş’, orada ‘intensive course’larda beyinleri yıkanmış elemanlar ele geçirmişlerdir. Bununla da kalınmamış, önce ICA, sonra AID adıyla Ankara’ya yerleşen Amerikan Yardım Örgütü, bu kilit noktalarına birden çok sayıda ABD uzmanı da yerleştirmiştir. Amerikalı uzmanların yönetim ve denetiminde, sadece eğitim alanında 20’den fazla proje uygulanmıştır.”¹²²

TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt, 15 Şubat 1969 Büyük Eğitim Yürüyüşü’nde yaptığı konuşmada da bu konuya büyük önem veriyordu:

“Biz halkımızın yeteneğine, ulusumuzun büyük gücüne inanıyoruz. Onun için eğitimde de yabancı akıl, yabancı tahlil istemiyoruz. Türk eğitimini, eğitimin plan ve programlarını bozan yabancı uzmanları istemiyoruz. Eğitim plan ve programlarını kendi eğitimcilerimiz yapsın diyoruz biz. Yirmi haneli köydeki emektar öğretmenimizi Amerikalı uzman Philip Kenneth Ness’ten üstün görüyoruz. ‘Türkçede bilim kitabı yoktur, onun için üniversite öğretimini yabancı dille yapıyoruz’ diyen zihniyeti temelinden sakat buluyoruz. Onun için Amerika’nın üretim artığı bayat süttozunu, barış gönüllüsünü, daha dün 6. Filo’nun gölgesinde limanlarımıza boşaltılan 25.000 ton artık donyağını istemiyoruz. Türk ekonomisinden eğitime kadar her alanda Amerikan çıkarlarını kollamak için ikide bir kıyılarımıza yanan o katil filoyu istemiyoruz. Emperyalizmin tamamına karşı çıkıyoruz, karşı çıkan bir gençlik yetiştiriyoruz. Sömürgecilik kırılmadıkça, ulusumuzun kalkınmasına ve kurtulmasına olanak göremiyoruz.”¹²³

Dünyada Anti-Emperyalist Mücadelede Tavır

Türkiye Öğretmenler Sendikası, 1960’lı yıllarda önemleri giderek artan Üçüncü Dünya ülkelerinin anti-emperyalist çizgisini ve mücadelesini de onaylıyordu. Genel Başkan Fakir Baykurt’un TÖS’ün 1969 Genel Kurulu’nu açarken yaptığı konuşmada bu tavır açıkça ifade edilmektedir:

“Özünde sömürücülük olmayan, sosyalizmi kuran ve kurmaya başlayan ülkelerin sayısı artmaktadır. Bir yanı feodalizmin geri kalıntıları içinde, bir yanı kapitalizmin sömürsü altında cansız ve kansız düşmüş olan Üçüncü Dünya ülkeleri uyanmakta ve örgütlenmektedir. Şimdi dünyada ağır basan, Birleşmiş Milletler’de sözü geçen onlardır. Kapitalist ülkelerin takım çavuşu durumunda olan Birleşik Amerika kriz içindedir.”¹²⁴

Sömürgeleşmeye Karşı Tavır ve Bağımsızlık Vurgusu

TÖS tam bağımsızlıktan yanaydı; sömürgeciliğin ve emperyalizmin her biçimine karşıydı. Bu nedenle de, yabancı devletlere karşı bağımsızlığın korunmasında ideoloji ayrımı yapmıyor, her türlü müdahaleye ve baskıya karşı çıkıyordu. Ayrıca, özellikle ABD emperyalizminin toplumun çeşitli kesimlerini etkisi altına almak için kullandığı yöntemleri çok iyi izliyor ve bunlara karşı açık tavır alıyordu. Örneğin, Genel Başkan Fakir Baykurt, 1969 Genel Kurulu’nu açış konuşmasında bu konuda çok açık bir tavır takınıyordu:

“Bizim için, ne Amerika, ne Rusya! Biz halkımızın büyük gücüne güveniyoruz. Bugün Amerikan politikasının (Halkının değil) düşmanı olduğumuz doğrudur. Amerika, sömürmekte olduğu bütün ülkelerden ve Türkiye’den üsleri ve tesisleriyle, paktları ve ittifaklarıyla çekilip kendi sınırlarına dönünceye kadar, bu politikanın ve bu ilişkilerin elbet düşmanı olacağız. Biz, Sovyetler Birliği’nin de yurdumuzda üsleri, tesisleri, barış gönüllüleri, bakanlıklarımızda

¹²² Baykurt, F., Öğretmenin Uyandırma Görevi, 2000, s.232 (Türkiye’de Eğitim Çıkmazı ve Öğretmenlerin Savaşı, TÖS’ün 10 no.lu kitabı, Nisan 1971)

¹²³ TÖS, a.g.k., 1969, s.129.

¹²⁴ TÖS, a.g.k., 1968, s.xiii, F.Baykurt’un konuşması.

uzmanları, ajanları ve okullarımızda süttozları olursa, onun da karşısına çıkmayı biliriz. Bu apaçık bir durumdur. Bunu anlamayacak ne var?”¹²⁵

Aynı Genel Kurul’a sunulan Çalışma Raporu’nda da Amerikan emperyalizminin oyunları dile getiriliyordu:

“Amerika’nın önce Türk devlet yönetiminde Amerikancı bir bürokrasi yarattığını, bütün genel müdürleri Amerika’ya götürüp getirmek suretiyle eğittiğini, sonra devlet dairelerini Amerikan uzmanlarıyla doldurduğunu, sendika liderlerini gezdirip tozduktan ve çeşitli seminerlerden geçirmek suretiyle işçi kitlelerini etki altına aldığını, gençlik liderlerine el attığını, ordu ve güvenlik kurumlarına girdiğini, Halk Bankası ve AID kredileriyle esnafı elde ettiğini; basına, aydınlara, üniversite öğretim üyelerine binbir çeşit çıkar sağlayarak onları kendisine bağladığını görürüz. Ama bu ülkelerde görünürde birer parlamento, bağımsız mahkemeler, bayrak direkleri, ulusal marşlar, sınırlar, sınırlarda askerler, ... vardır. Fakat hepsinden önce ekonomi bağlıdır. Maliye bağlıdır. Ekonomi ve maliyenin bağlı olması bütün öteki kurumların ve ögelerin bağımlı olmasına yol açar.

“Burada, Mustafa Kemal’in daha 1921’de yaptığı ‘tam bağımsızlık’ tanımını hatırlamak zorundayız. Mustafa Kemal diyordu ki:

“ ‘Tam bağımsızlık demek, elbette siyasal, maliye, iktisat, adalet, askeri, kültür... gibi her alanda tam bağımsızlık ve tam özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlıktan yoksunluğu demektir.’ “¹²⁶

TÖS’ün 1968 yayımlanan Çalışma Programı’nda emperyalist sömürü aşağıdaki biçimde ifade edilmekte ve önemli saptamalarda bulunulmaktaydı:

“Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Atatürk Türkiye’sinin kaldırdığı kapitülasyonlar, bugün, başta petrolümüz olmak üzere, farklı yollarla, aynı amaçlarla, her alana yeniden el atmaktadır. Yabancıların memleketimizdeki tesis ve fabrikalarının hiçbiri bizim değildir, bunların Türk topraklarında kurulmuş olmaları bu sonucu asla değiştirmez.

“Türk öğretmenin bilmesi ve yurt sorunlarını değerlendirirken gözden ırak tutmaması gereken önemli bir nokta budur: Yabancıların memleketimizdeki tesisleri arttıkça, devlet yönetimi üstündeki baskıları da ağırlaşmaktadır. Tarihte bu türlü ilişkilere giren gelişmemiş ülkelerin ergeç bütünüyle sömürgeleştiği görülmektedir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Kurtuluş Savaşı Türkiyesine yaraşmayan böyle bir niteliği reddetmeyi görev biliriz.”¹²⁷

Yabancı Üslere Karşı Tavır

TÖS, ülkemizdeki yabancı üslere kesinlikle karşıydı. Bu tavır 1967-1969 Çalışma Programı’nda aşağıdaki biçimde dile getirilmektedir:

“Hükümetin ilk görevi ulusun bağımsızlık, güvenlik ve toprak bütünlüğünü korumaktır. Ulusal çıkarlara uygun hareket edilip edilmediğinin birinci ölçüsü bağımsızlık ve güvenliğimizi tehlikeye atacak savaşlara sürüklenmemek için gereken tedbirlerin titizlikle alınıp alınmadığıdır. Bu titizliğin gösterilmediği durumlarda, çevresini ve kamuoyunu uyarmak öğretmenin görevlerinden olacaktır. Geçmişte Türk topraklarından kalkan yabancı uçaklar Türkiye’yi, halkımızın sezemediği büyük tehlikelerin yanından geçirmiştir... Bugünkü durumda, Türk toprakları muhtemel bir savaş alanı, Türkiye başka devletlerin çıkarlarının bir karakolu, Türk halkı da kurbanlık durumundadır... Karar yerlerindeki yabancıların istedikleri gibi kullanabilecekleri üslar muhafaza edildiği takdirde, bu tehlikenin oranı dehşet verici bir şekilde büyümektedir... Biz topraklarımıza bu derece tehlikeler davet eden koşullardan kurtulmaya çalışmakla kalmayıp, çevremizin, yani Orta Doğu, Balkanlar ve Doğu Akdenizin de bir barış bölgesi olması için çaba sarfetmek zorundayız. Atatürk’ün barışçı dünya

¹²⁵ TÖS, a.g.k., 1969, s.xix.

¹²⁶ TÖS, a.g.k., 1969, s.61.

¹²⁷ TÖS, 1967-1969 Çalışma Programı, Ankara, 1968, s.37-38.

görüŖünün bu olduğuna inanmaktayız. Ulusal çıkarlarımızın, hem doğrudan doğruya, hem de dolaylı zararlardan titizlikle uzak durarak korunabileceğine inanıyoruz...

“İnanıyoruz ki, tam bağımsızlık ve eşitlik bütün uluslar ve halkların temel haklarındandır. Bunlardan ufak bir fedakarlık yapmak, varlığının bilincine ermiş uluslar ve halklar için mümkün değildir. Öğretmen, hem kendi bağımsızlığının titizlikle korunmasının ciddi savunucusudur, hem de öteki ulusların bağımsızlıklarına karşı saygılıdır. Sömürgeci ülkelere karşı ilk kurtuluş savaşıını vermiş ulusun çocukları olan öğretmenler, bağımlı ya da yarı bağımlı ulusların kurtuluş savaşlarının desteklenmesinden yanadır. Bu destek hem ulusal çıkarlarımız, hem de ulusal ahlakımız bakımından gereklidir...”

“Bazı andlaşmalar, yabancı devletlerin iç işlerimize karışmaları imkanını sağladığından, ulusal varlığımız bakımından tehlikeli olduğu gerçeğini açıklamayı bir vatan görevi sayarız.”¹²⁸

Türkiye’deki ABD üsleri ve tesisleri konusu Haydar Tunçkanat ve Türkiye İşçi Partisi tarafından çeşitli kereler dile getirilmişti; ancak bu girişimler sınırlı etki yaratmıştı. Ancak TÖS’ün bu konuda açık tavır alması, halkın duyarlılığının artırılmasına ve tepkisinin yaratılmasına büyük katkılarda bulundu.

Barış Gönüllüleri

Türkiye Öğretmenler Sendikası’nın tüm önemli belgelerinde Türkiye’deki barış gönüllülerinin köylerden ve okullardan çıkarılması istemi yer almaktaydı.

1962 yılında yapılan bir anlaşma uyarınca Türkiye’ye gelen ve ABD istihbarat örgütlerinin gereksinim duyduğu saha çalışmalarını doğrudan yapan 1200 dolayında genç Amerikalı, özellikle TÖS’ün tepkisini çekti. Örneğin, TÖS’ün 1967 yılındaki talepleri arasında, “barış gönüllüleri köylerden ve okullardan çıkarılmalıdır” da yer almaktaydı¹²⁹.

TÖS’ün barış gönüllülerine karşı tavrı yargılandı da. Genel Başkan Fakir Baykurt, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Mahkemesi’nde TÖS hakkında açılan davada verdiği ifadede bu konuda aşğıdaki bilgiyi vermekteydi:

“Ankara 4üncü Asliye Ceza Mahkemesince verilmiş, kesinleşmiş olan 2.11.1967 gün ve Es.966/574, K.967/495 sayılı beraat kararını da örnek olarak gösterebilirim. Bu dava, TÖS’ün ilk genel kurul toplantısında, üye Osman K. Akol’un, Türkiye’de bulunan Amerikalıları ve barış gönüllülerini eleştiren bir konuşma yapması, divan başkanı Cemal Başbay’ın Akol’u susturmaması nedeniyle açılmıştı. Mahkeme, Ankara Savcılığı’nın ‘siyasi faaliyet yasağını çiğneme’ suçlamasını yerinde görmeyip arkadaşlarımızı beraat ettirdi.”¹³⁰

Amerikan Süttozu ve Peyniri

Bu yıllarda ülkemizdeki tüm ilkokullarda Amerikan süttozu, peyniri, yağı dağıtılıyordu. TÖS’ün bu uygulamaya karşı çıkışındaki asıl neden, bu yolla “ulusal kimliğin bozulması” idi. Bu konu, Fakir Baykurt’un TÖS yayınlarından çıkan bir kitapçığında aşğıdaki biçimde ele alınıyordu:

“Türkiye’nin bütün ilkokullarında uygulanan ve süttozu, yağ, peynir, un gibi maddelerle desteklenen beslenme projesinin yıkıcı etkileri daha fazladır. Beş milyondan fazla ilkokul öğrencisi, ABD’nin üretim artığı bayat gıda maddeleriyle beslenirken, çok sayıda zehirlenme olaylarıyla karşılaşmıştır...’Beslenme maddelerimizi bile bize ABD veriyor’ kanısının sürekli olarak beş milyondan fazla körpe öğrenciye kazandırılması, ulusal kimliğin bozulmasına yol açar.”¹³¹

¹²⁸ TÖS, a.g.k., 1968, s.46-48.

¹²⁹ TÖS, a.g.k., 1967, s.47.

¹³⁰ Baykurt, F., a.g.k., 1994, s.115.

¹³¹ Baykurt, F., **Öğretmenin Uyandırma Görevi**, 2000, s.234 (Türkiye’de Eğitim Çıkmazı ve Öğretmenlerin Savaşı, TÖS’ün 10 no.lu kitabı, Nisan 1971).

Fakir Baykurt, TÖS Gazetesinin 11. sayısında (20 Temmuz 1968) yayımlanan “Süt Bağ” yazısında da şöyle diyordu:

“Zehirlenen sadece çocuklarımız değil, eski yılmaz ve yıkılmaz benliğimizdir. İlkokullarda yılda 4.000.000 öğrenci okuyor. Öyle bir süt bağı kuruyorlar ki; çocuklarımız tıpkı analarını sevdiği gibi Amerika’yı da sevecekler ve yarın da topu, tüfeği, tankı, vırtı zırtı ondan almaya; pamuğu, tütünü, petrolü, madeni ve üsleri ona vermeye devam edecekler. Süt bağı yoluyla hep bizim ütöldüğümüz bu ilişkiler sürüp gidecek.”¹³²

Doğum Kontrolü

TÖS, emperyalizmin bir oyunu olduğu düşüncesiyle, 1960’lı yıllarda Türkiye’nin gündeminde önemli bir yer tutan doğum kontrolü tartışmalarında yerini aldı ve doğum kontrolüne karşı çıktı. Bugün geriye dönüp bakıldığında çok anlamlı ve doğru gözükmeyen bu tavır, 1969 yılı Genel Kurulu’na sunulan Çalışma Raporu’nda aşağıdaki biçimde değerlendiriliyordu:

“Doğum kontrolünün yeni sömürgeciliğin en korkunç ve en etkin silahlarından biri olduğu ülkemizde iyi anlaşılmalı, halk tabakalarına da bir oran içinde anlatılmıştır. İlk zamanlar planlı ve hızlı kalkınmanın bir gereği gibi gösterilip bilim adamlarımıza, kanun yapıcılara ve aydınlara kabul ettirilen bu metod, halkın yanılmaz eleştirisi ve bazı aydınların uyardıkları ile gittikçe etkisini yitirmektedir.”¹³³

“Doğum kontrolü çalışmaları bazı yabana dönük üniversitelerimizde bazı kimselerin geçim kapısı ve kazanç vesilesidir. Türkiye’deki muhalefeti yenmek için avuç dolusu para harcayanlar, bu yoldan kökümüzü kazıyacaklarını ve Türk anasının doğurganlığını kısıtlayabileceklerini zannediyorlar. Oysa bu mümkün değildir. Türk halkı bir yılda 268 kilo tahılla beslenmeye mecbur edildiği sürece, yüzde 3 hızla artmaya ve varlığını bu suretle korumaya devam edecektir. Bu işte aldanan bir bakıma biz değiliz. Kendini açığöz zannedenler doğa güçleri karşısında yeniktirler ve yenik kalacaklardır.

“TÖS doğum kontrol uygulamalarına ta baştan karşı olmuş ve üyelerini bu konuda uyandırmış bir kuruluştur. TÖS’lü öğretmenlerin bu uygulamaya karşı olmalarının Türkiye’yi uyandırmak ve büyük bir felaketten kurtarmak için yeterli olacağını bilen doğum kontrol uygulayıcıları fikirlerimizi Genel Başkan ağzından ve kaleminden açıkladığımız günlerde büyük bir telaşa düştüler. Emperyalistler özellikle bu kabil uygulamalarda öğretmenlerin uyanıp gerçeği görmelerinden ve genç kuşaklarla halkı uyandırmalarından, yarasaların ışıktan korktukları kadar korkmaktadırlar. Bundan dolayı işsiz bırakılmış, kıyılıp sürülerek çaresizliğe düşürülmüş bazı arkadaşlarımızın etüd ve inceleme bahanesiyle doğum kontrol hizmetlerinde çalıştırılmalarını bir çare gibi gördüler. Bu arkadaşlarımız bilerek yada bilmeyerek bu örgütlerde çalıştıkları için onları kınamıyoruz. Onların sağlam yapılarından ve Türk toplumunun çıkarlarını hiçbir şeye değişmeyeceklerinden eminiz... Doğum kontrolünün Türkiye’nin kalkınmasına müsbet etkiler yapacağına inanmıyoruz. Bu bir oyun ve bir aldatmacadır. Söylenenin ve propagandası yapılanın tam tersine, doğum kontrolü 20 yıl sonra Türkiye’yi sınırlarda savunacak ve tezgahının başında ve tarlasında çalışarak ekonomimizi canlandıracak zinde güçleri yok etmek için girişilmiş bir uygulama, sessiz savaşın en korkunç ve en gayri insani uygulamalarından biridir.... TÖS’lü öğretmen doğum kontrolüne karşıdır ve karşıt kalacaktır.”¹³⁴

Yabancı Dilde Eğitim

TÖS yabancı dilde eğitime de karşıydı. 1969 yılında yapılan Genel Kurul’a sunulan Çalışma Raporu’nda yabancı dilde eğitim yapan ODTÜ ve Hacettepe Üniversitesi eleştiriliyordu. TÖS, Türkçe eğitim istiyordu:

¹³² Baykurt, **Yanar Bir Işık**, 2000, s.33.

¹³³ TÖS, a.g.k., 1969, s.81.

¹³⁴ TÖS, a.g.k., 1969, s.82, 83 ve 84.

“Amerikan emperyalizminin Orta Doğu’da gerçekleştirmeye çalıştığı sömürücü şirketler örgütünün mahalli dili iyi konuşan ve İngilizce bilen ucuza çalıştırılabilecek yerli teknisyenlerini yetiştirmek amacı ile kurulduğu bilinen Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde, Atatürk ilkelerine bağlı gençler bütün oyunu bozan girişimler yaptılar ve başarıya ulaştılar. CIA’da tecrübe kazanmış ve gücünü Vietnam’daki insanlık dışı girişimleri ile bilemiş ABD elçisi Komer’in arabası bu Üniversite’de yakılmıştır. Komer’i Üniversite’ye davet eden, büyük yargıçların yaptığı yürüyüşe katılarak Atatürk’ün manevi huzuruna girmek isteyen doktorasız rektör Kurdaş bu öğrenciler tarafından Arslanlı Kapı’dan geri çevrilmiştir.”¹³⁵

“Amerikan vakıflarının ve yardım kuruluşlarının bağışları ile palazlanıp daha sonra özel kanunlarla dükalıklar gibi başımıza çöreklenen ve hovardaca harcamaları fakir Türk halkının omuzlarına yüklenen Hacettepe ve Orta Doğu Teknik Üniversitelerinin...”¹³⁶

Yabancıdan Para Almaya Karşı Tavır

Türkiye’de öğretmenlerin geleneksel olarak sürdürdükleri bir çizgi, yabancı kişi ve kuruluşlardan para almaya açıkça karşı olmaktadır. Bu tavır, Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu’nda da vardı.

1960’lı yılların başlarında öğretmenlerin gerçek ücretleri gerilemeye başlamıştı. Bu durum, Kırıkkale öğretmenlerinin 14 Şubat 1962 günü Ankara’da düzenledikleri yürüyüşle protesto edildi. 20 Şubat 1963 günü ise TÖDMF tarafından Ankara’da Büyük Eğitim Mitingi düzenlendi. Bu mitinge yurdun değişik yerlerinden 14.600 öğretmen katıldı. Miting, hükümeti rahatsız etti; Federasyon’a ise büyük saygınlık kazandı. Mitingi izleyen günlerde Maliye Bakanı Ferit Melen ve Milli Eğitim Bakanı Prof. Şevket Raşit Hatipoğlu istifa ettiler. Daha sonraki aylarda ders ücretleri ve eğitim ödeneğine ilişkin yasa çıkarılarak, öğretmenlerin ücretlerinde yüzde 35 artış sağlandı.

Büyük Eğitim Mitingi’nden bir süre sonra, o yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı’nda cirit atan Amerikalılardan birkaç tanesi Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu’nu ziyaret etti ve Genel Başkan Şükrü Koç ile yöneticilere ilginç önerilerde bulundu. “Amerikalılara göre, Federasyonun büyük projeleri vardır ama, parası yoktur... Parayı Amerikan güdümündeki AID bulacak, Federasyonun köhne binasının yerine bir Kültür Sarayı yapılacak, bir katına da AID bürosu yerleşecektir... Bu talep Federasyon yönetimince reddedilmiştir.”¹³⁷

Bu çizgi, TÖS döneminde daha da güçlendirilerek sürdürüldü. TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt, 1969 Genel Kurulu’nu açış konuşmasında bu konuda şunları söylüyordu:

“Bu örgüt içinde kredi, açık ya da örtülü yardım, her ne nam altında olursa olsun yabandan para alıp da işlerini o paralarla görme yanlısı bir tek üye yoktur. Bize gerekli olan aklı da her yıl, ya da yıl aşırı yaptığımız Genel Kurul toplantılarında öğretmenlerimizin temsilcilerinden almaktayız.”¹³⁸

TÖS, dış kaynaklardan yardım alınması konusunda son derece duyarlıydı. TÖS’ün 1967 yılında toplanan Birinci Olağanüstü Genel Kurulu’na sunulan Çalışma Raporu’nda, sendikanın maddi gücü anlatıldıktan sonra şu değerlendirme yer alıyordu:

“Bu rakamlar, Sendikamızın gücünü ve anlamını en iyi şekilde ortaya koymaktadır. Çok daha önemli olanı şudur: TÖS bu paraları ne devletten, ne yerli ve yabancı özel yada resmi kaynaklardan almış değildir. Bunlar, TÖS’lü öğretmenlerin hırkasından, lokmasından derlenmiş paralardır. Onun için, yapılan yardımların her meteliğinde TÖS’lü öğretmenlerin hem alinteri ve hem de buram buram tüten milliyetçilik ülküleri, meslektaşlık duyguları

¹³⁵ TÖS, a.g.k., 1969, s.66-67.

¹³⁶ TÖS, a.g.k., 1969, s.68.

¹³⁷ Altunya, N., a.g.k.,1998, s.72.

¹³⁸ TÖS, a.g.k., 1969, s.xviii.

vardır. Böylece Türk öğretmeni, ilk kez TÖS ile, örgütlü ekonomik dayanışmanın hem örneğini vermekte ve hem de mutluluk ortamına adımını atmaktadır.”¹³⁹

Emperyalist Ülkelerin İşçi Sınıflarının Tutumu ve Uluslararası İlişkiler

Türkiye Öğretmenler Sendikası, ülkenin, halkın ve temsil edilen kitlenin sorunlarının çözümünde umudunu enternasyonalizme, uluslararası işçi sınıfı hareketine veya başka ülkelerin işçilerine-memurlarına bağlamamıştı. Bu nedenle emperyalist ülkelerin işçi sınıflarına karşı mesafeli bir çizgi izlendi. 1967 yılında TÖS Genel Başkanlığı görevini üstlenen Feyzullah Ertuğrul bir mesajında şunları söylüyordu:

“Biz karnı tok Amerikan, İngiliz ya da Alman halklarının karnı tok sendikacıları değiliz. Alnımızın teri, kıldan ince kılıçtan keskin yöntemlerle sömürülürken ve biz de bunu görebiliyoruz, elbette ki yüzümüz buruk, sesimiz yanık çalacaktır. Bu bizim ulusal özelliğimizdir.”¹⁴⁰

“Milli Eğitim” Talebi

Türkiye Öğretmenler Sendikası, “milli” nitelikleri olan bir eğitim düzeni istiyordu. Mevcut düzene ve uygulamalara yönelttiği en önemli eleştirisi ise, Türk eğitim sisteminin “milli” niteliklerini yitirmiş olmasıydı.

TÖS’ün Birinci Olağan Genel Kurulu’na sunulan Çalışma Raporu’na şu değerlendirme yer alıyordu:

“Türk Milli Eğitiminin görünüşü çok genel çizgileriyle şöyledir:

1 – Yabancı ve emperyalist etkiler Türk eğitiminin ‘milli’ özelliklerini her yönde zedelemiş ve geliştirmekten alıkoymuştur.”¹⁴¹

TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt’un 1969 Genel Kurulu’nu açış konuşmasında da aşağıdaki görüşler belirtiliyordu:

“Bizden, kimisi ağır ve oturaklı olmamızı, kimi ABC’den başka bir şey öğretmekten sakınmamızı; madenlerimizi, petrolümüzü öğreterek bile bunların işletilmesine ve değerlendirilmesine ilişkin düşünceleri yutmamızı ve zinhar politikadan uzak kalmamızı istiyorlar. Bizden içeriksiz, muhtevassız, sarı bir eğitim istiyorlar.”¹⁴²

“En başta, millilik niteliğini yitirmiş, geniş ölçüde yabancı etkilere açık, planlaması bozuk, eşitlikten uzak, kalitesi iyice düşmüş bir eğitimin uygulayıcıları olmaktan eza duymağa başladık.”¹⁴³

1969 Genel Kurulu’na sunulan Çalışma Raporu’nda ise “ulusal” veya “milli” eğitimin karşıtı olarak, dine dayalı eğitim ve eğitimde yabancı etkisi eleştiriliyor ve aşağıdaki görüşler ifade ediliyordu:

“Kuran kursları, imam hatip okulları sayısındaki büyük artış nedeniyle, ulusal eğitim hızla dinsel eğitime dönüşmektedir. Bu yanı sıra Türk eğitimi, demokratik bir eğitim değil, bir ‘kulluk eğitimi’dir. Oysa ulusal eğitim, ‘kul’ değil ‘yurttaş’ yetiştirmek zorundadır.”¹⁴⁴

“Böyle bir tablo bize açıkça gösteriyor ki, bu eğitim bizim ‘milli eğitim’ diyebileceğimiz eğitim değildir. Bu öyle bir eğitimidir ki, 7 milyon öğrencinin kullandığı kalemler bile dışardan gelmekte, üzerlerinde ‘made in Poland,’ ‘made in Czechoslovakia,’ ‘made in England,’ ‘made

¹³⁹ TÖS, a.g.k., 1967, s.13.

¹⁴⁰ TÖS, **İlk İki Yılda TÖS**, Ankara, 1967, s. 89.

¹⁴¹ TÖS, a.g.k., 1967, s.46

¹⁴² TÖS, a.g.k., 1969, s.xvii.

¹⁴³ TÖS, a.g.k., 1969, s.xix.

¹⁴⁴ Baykurt, F., a.g.k., 1994, s.57.

in USA,' 'made in China' yazmaktadır. Öğrencilerin kullandığı kalemler bile dışardan gelirse; dış etkilerden kurtarılamamış, planlaması toplumun bugünkü, yarınki ihtiyaçlarına uygun olarak yapılamamış, bilgilerin sınırladığı, eşitsiz, verimsiz, kalitesiz bir eğitime nasıl 'milli eğitim' denebilir?¹⁴⁵

"Milli Eğitim Bakanlığı; plan ve programları mutlaka kendi eğitimcilerimiz tarafından yapılmış; amaçları, kaynakları ve yönetimi kesin olarak ulusal eğitim düzenini kurmak zorundadır. Bu konuda öğretmenler, Bakanlık üzerinde demokratik baskı göstermelidir."¹⁴⁶

TÖS, emperyalizmin eğitim alanındaki müdahalelerine açıkça karşı çıkarak, Türk eğitiminin ulusalcı bir nitelik kazanmasını istiyordu. TÖS'ün Birinci Olağanüstü Genel Kurulu'na sunulan Çalışma Raporu'nda Türk Milli Eğitimi şu şekilde eleştiriliyordu:

"Yabancı ve emperyalist etkiler Türk eğitiminin "milli" özelliklerini her yönde zedelemiş ve gelişmekten alıkoymuştur."¹⁴⁷

Fakir Baykurt 1967 yılında yayımlanan bir yazısında, eğitime "Türk olmayanların karışmamasını" isteyecek kadar duyarlılık göstermekteydi:

"Eğitimi millileştirmek istiyoruz. Kaynakları (parası) yerli olsun diyoruz. Programların yapılmasına, kitapların, araçların, metod ve tekniklerin geliştirilmesine öğretmen olmayanlar, hatta Türk olmayanlar karışmasın diyoruz. Barış gönüllülerini, yabancı uzmanları, şartlı dış yardımları reddediyoruz."¹⁴⁸

TÖS Genel Başkanı Feyzullah Ertuğrul'un 22 Mart 1967 tarihinde bölge toplantılarına gönderdiği mesaj da son derece açıktı:

"Yurdumuzu ham madde ve açık pazar memleketi olarak tutmaya yarışan emperyalist devletlere karşı, eğitim kesiminde TÖS olarak mücadeleye, kesinlikle kararlıyız. Barış gönüllüsü istemiyoruz. Biz biliriz bizim işimizi; yabancı uzman istemiyoruz. 'Eğitimde her şeyin en yerlisi, her şeyin en millisi' ulusal ilkemizdir. Bundan ötesi eğitim farfaracılığıdır; ya da büyük bir ihtimalle memlekete ihanettir."¹⁴⁹

Fakir Baykurt, 15 Şubat 1969 günü gerçekleştirilen Büyük Eğitim Yürüyüşü'nde yaptığı konuşmada da bu konuya büyük önem veriyordu:

"Değerli Arkadaşlarım! Türk ulusuna borçlu olduğumuz bu tarihsel görevi yerine getirebilmemiz için bugünkü eğitimin belli başlı kusurlarını gidermek, bunun için aynı ülkü ve bilinç içinde çok çetin bir meslek savaşı vermek zorundayız. Bugünkü eğitimin belli başlı kusuru, her şeyden önce ulusal olmayışıdır. Ulusal eğitim, ulusumuzun gerçek ihtiyaçlarına cevap veren, planlanması, kaynakları ve yönetimi kesin olarak yerli olan eğitimidir. Bugünkü eğitim, ulusumuzun gerçek ihtiyaçlarıyla ilgili bile değil. Tüketici insanın süs bilgileri, Alman Amerikan standartlarına göre yetiştirilmiş mühendisler, teknisyenler halkımıza lazım değil. Amerikan tekniği için yeni beton metodları, onların füzeleri için barut bulan bilginler bize lazım değil. Bizim çiftçimiz hala Gordiyas'ın sabanıyla sürüp, Etilerin kağnısıyla taşıyor. Bu memur fabrikası okulları, hazır yiyici yetiştiren metodları istemiyoruz. Gerçek ihtiyaçlarımız dururken, istihdam edemeyeceğimiz kadar çok imam ve hatip yetiştiren eğitim düzenini istemiyoruz. 14 yılda yirmi tane yabancı proje; böyle montajcı bir eğitimi istemiyoruz. Yabancıların etkilerini mutlaka kırmak, Türk eğitiminde hiçbir yabancıнын sütünü, süttozunu bırakmamak zorundayız. Hepsinden önce yabancı uzmanları sürüp çıkarmak zorundayız. Resmi sorumlular belki ne demek istediğimizi anlamazlar diye bunu bir örnekle anlatalım: Hiç kimse kendi evindeki çocuğun eğitimini komşusuna bırakmaz. Çünkü kendi huyuna ve

¹⁴⁵ Baykurt, F., a.g.k., s. 60-61.

¹⁴⁶ Baykurt, F., a.g.k., s.64.

¹⁴⁷ TÖS, a.g.k., 1967, s.46.

¹⁴⁸ Baykurt, F., Öğretmenin Uyandırma Görevi, 2000, s. 64 (İnce Dergisi, Sayı 78, Ekim 1967)

¹⁴⁹ TÖS, İlk İki Yılda TÖS, 1967, s. 89.

çıkartına göre eğitirler. Zaten uygulamada yaptıkları da budur. Onun için hep beraber haykırılım, iyi işitsinler: YABANCI UZMAN İSTEMİYORUZ.”¹⁵⁰

TÖS’ün 1968’de yayımlanan Çalışma Programı’nda öğretmen örgütünün görevleri aşağıdaki biçimde ifade ediliyor ve önemli saptamalarda bulunuluyordu:

“Yabancı nüfuzu, diğer alanlarda olduğu gibi, eğitimde de derhal göze çarpmaktadır. Eğitim felsefesinin saptanmasında, metod ve tekniklerin bulunmasında, araçlarla kitapların hazırlanmasında yabancı uzmanlara sorulduğu kadar, kendi öğretmenlerimize danışılmamıştır. Eğitimin milli olabilmesi için kaynakların da milli olması gerekir. Kendi okullarımızda milli ülkülerimize uygun olarak yetişmiş öğretmenlerle meşhur barış gönüllülerinin değiştirildiği bile olmuştur. Halbuki, devlet iç ve dış sömürücüye karşı çıkan öğretmeniyle övünmeli, kültür emperyalizmini, şartlı dış ‘yardımlar,’ yabancı uzmanları ve barış gönüllülerini istemeyen öğretmenleri kutlamalı ve Türkiye’de millet çoğunluğunun hayatı 1961 Anayasasına uygun olmadığına göre, milleti bu Anayasaya göre hazırlayan öğretmenleri takdir etmelidir.

“TÖS, milli kültürümüzün gelişme imkanlarını yok eden ve onu yozlaştıran kültür emperyalizmi ile bütün gücüyle savaşacaktır. Kültürümüzün, sömürgeci bir üretim sisteminin peyki haline gelişini üzüntüyle müşahade etmekteyiz. Kültürümüzün kendi milli ihtiyaçlarımıza cevap veren, milli olma niteliğini ve bağımsızlığını koruyan yaratıcı ve devrimci bir gelişme içine girmesinde örgütümüze düşen görev yerine getirilecektir.

“Yeni sömürgecilik yöntemlerinin sömürgeci devletlerin hükümet dairelerinden başka, üniversitelerinde de geliştirildiğini biliyoruz. Öyleyse, üniversite öğretim üyeleri ve bilim kurullarımız çalışmalarını, bir yandan da, sömürücü güçlerle mücadeleye yöneltmelidirler. Sendika olarak, üniversitelerimizin tamamını bu ulusal göreve çağırıyor, üniversite öğretim üyelerinin mesailerini bu yönden de değerlendireceğimizi ve fikir kompradorluğuna kesinlikle cephe alacağımızı açıklıyoruz. Bu arada, yabancı uzmanlara pasif davranılarak, bu kişilerle aşırı derecede dostluk ve fikri işbirliği içinde olan Türk uyruklular da kınanacaktır. Fikir kompradorluğunu yapan kişilere sendikamız temsilcilerinin ikazı ve böylelerini basın yoluyla kamuoyuna duyurmak, mücadele yöntemlerimiz arasındadır.”¹⁵¹

Devrimci Mücadele

Türkiye Öğretmenler Sendikası, ihtilalci değil, ancak devrimciydi; 1961 Anayasası’nın uygulanmasını, sömürsüz bir Türkiye’nin ve dünyanın kurulmasını istiyordu. Bu görüş, hem emperyalist güçler, hem de ülkemizdeki işbirlikçileri ve müttefikleri açısından büyük bir tehlikeydi. Öğretmenlerin kitlelere ulaşabilme ve kitleleri etkileyebilme yeteneği, bu görüşleri savunan TÖS’ü emperyalizmin, işbirlikçilerinin ve müttefiklerinin hedefi haline getirmek için yeterliydi. TÖS’ün bu konudaki görüşleri aşağıdaki alıntılarda açıkça ifade edilmektedir:

“Biz gençlerimizi anlamakta, onları doğru yolda görmekteyiz. Bunu copla, gaz bombasıyla durdurmaya kimsenin gücü yetmeyecektir.

“Bunun bir tek çaresi vardır, o da devrimdir. Devrim, tarihsel koşulların olgunlaştığı dönemlerde olur. Tarihsel koşullar olgunlaşmamışsa devrim olmaz. Bugünkü durum, tarihsel koşulların iyice olgunlaştığını göstermektedir.”¹⁵²

“Halkımız, Mustafa Kemal’in komutanlığında başarıya erdirdiği Birinci Ulusal Kurtuluş Savaşı’nı, tıpkı çağdaş ulusal kurtuluş savaşları gibi tamamlamak ve devrimini başarıya erdirmek istek ve özlemindedir. Bizim başta gelen görevimiz; ona, İngiltere’nin ve Amerika’nın coğrafyasıyla, ineklerin ve sineklerin anatomisini öğretmekten önce, geniş anlamıyla ‘politik bilinç’ kazandırmaktır.”¹⁵³

“Biz, dışarıda sömürücü kapitalist devletlerden yana mıyız, sömürülen uluslardan yana mı? İçerde bu sömürücülerin çıkarlarıyla kendi çıkarlarını uzlaştırmış ağa, büyük tüccar ve

¹⁵⁰ TÖS, a.g.k., 1969, s.129.

¹⁵¹ TÖS, a.g.k., 1968, s.37-38.

¹⁵² TÖS, a.g.k., 1969, s. xii, F.Baykurt’un konuşması

¹⁵³ TÖS, a.g.k., 1969, s.xvii.

yabancıların aracılardan yana mıyız, yoksa işçilerden, işsizlerden ve köylülerden yana mı?”¹⁵⁴

“Sınıflı bir toplumda ve dünyada kimden yana olduğumuzu saptamak bizim için zor değildir. Biz işçiden, işsizden ve köylüden yanayız. Biz topyekün sömürülen halktan yanayız. Bunun için de devrimciyiz. Devrimci olmanın ilk koşulu budur. Biz öğretmeniz, devlet memuruyuz, ama egemen sınıfların uşağı ve çocuk avutucusu değiliz.”¹⁵⁵

“Bu ana sorunun çözümlenmesi ancak devrimle mümkündür. Bu devrim halk tarafından, onun oyu ve kararıyla yapılacak, gerçek devrimdir. Bunun için bize düşen başlıca görevin, eğitimi devrim için uygulamak, halkı uyandırmak, ona politik bilinç vermek olduğunu söyledim.”¹⁵⁶

“Ülkemizin bu durumdan kurtulması için, hızla bu geri üretim ve mülkiyet ilişkilerinden kurtulup Mustafa Kemal’in 1921’lerde işaret ettiği yolda ve yönde, toplumcu bir üretim ve yönetim düzenine geçmesi zorunludur. Bu hareket devrimdir. Ve gerçek devrim ancak budur. Kılıkta, hukukta, yazıda, ölçü ve tartıda, takvimde, politik ve yönetsel kurumlarda yapılan değişiklikler yüzeysel değişikliklerdir, bünyeyi ciddi olarak etkilemezler.”¹⁵⁷

“Türkiye öğretmenleri halkın önüne ‘devrim’ önerisiyle çıkıyorlar. Devrimin amacı, sadece öğretmenleri ya da mutlu bir azınlığı refaha kavuşturmak değil, ülkenin tam bağımsızlığını sağlamak, halkın mutluluğunu gerçekleştirmek, ciddi anlamda bir halk yönetimi kurmak, bütün boyutlarıyla çağdaş uygarlık düzeyine bir an önce ulaşmaktır.

“Bu amaca ulaşmak için yapılacak başlıca işler şunlardır:

“(1) Modern anlamlı bir toprak reformuyla bey, ağa, şeyh, tefeci biçimindeki Ortaçağ kalıntıları yok edilmeli, köylü toprağın sahibi kılınmalı, büyük üretim kooperatifleri yoluyla tarım yenileştirilmelidir.

(2) Yeraltı ve yerüstü servetleri yabancıların egemenliğinden kurtarılmalı; büyük maden ve enerji kaynakları mutlaka devlet eliyle işletilmeli ve değerlendirilmelidir.

(3) Büyük endüstri, devlet eliyle kurulmalı ve devlet elinde kalmalı, küçük özel endüstri de ulusal kalkınma planı içine alınmalıdır.

(4) Sigorta şirketleri ve bankalar devletleştirilmelidir.

(5) Dış ticaret devletleştirilmeli, iç ticarete üretici ve tüketicilerin zararına işleyen aracılığa son verilmeli, bunu sağlamak için modern anlamlı alım satım kooperatifleri kurulmalı ve örgütlenmelidir.

(6) İnsan sağlığı ticaret konusu olmaktan çıkarılmalı, halkın beslenmesi, bütün ailelerin sağlık kurallarına uygun birer meskene kavuşturulması, mutlaka uygulanacak bir plana bağlanmalı, özel hastanelere, özel ilaç işletmeciliğine, arsa spekülasyonuna, apartman ağalığına, kıyıların yağmalanmasına kesinlikle son verilmelidir.

(7) Bütün irtica yuvaları kurutulmalı ve din ilişkileri; inanç özgürlüğü sınırları içinde tutulmalı ve saygı görmelidir.

(8) Dış politika, bütün devletlerle eşit dostluk ölçülerine göre yeniden düzenlenmeli, ulusal savunma ve ordu, tam bağımsızlığımızı koruyacak, dış ve iç güvenliğimizi bekleyecek ilkelere bağlanmalıdır.

(9) Devlet yönetimi, halkçı bir görüşle, halkın egemen olduğu, kalkınmayı gerçekleştirecek biçimde yeniden düzenlenmeli, emeğin esas alındığı, eşit işe eşit ücret ilkesine dayanan bir personel reformu yapılmalıdır.”¹⁵⁸

TÖS, bu anlayışı içinde, gençlerin mücadelesini de destekliyordu:

“Toplumda zinde güçlerin çekirdeğini teşkil eden gençler, emperyalizme karşı savaş halindedirler. Üniversitelerden işyerlerine kadar gençlerin yoğunlaştığı bütün çevrelerde

¹⁵⁴ TÖS, a.g.k., 1969, s.xiv.

¹⁵⁵ TÖS, a.g.k., 1969, xvi.

¹⁵⁶ TÖS, a.g.k., 1969, s.xx.

¹⁵⁷ TÖS, a.g.k., 1969, s.9.

¹⁵⁸ Baykurt, F., Öğretmenin Uyandırma Görevi, 2000, s. 247-9 (Türkiye’de Eğitim Çıkmazı ve Öğretmenlerin Savaşı, TÖS’ün 10 no.lu kitabı, Nisan 1971; yazılış tarihi 24 Aralık 1970)

antiemperyalist toplu direnmenin en güzel ve en canlı örneklerini görüyor ve ulusal varlığımız için bunu çok önemli bir dayanak sayıyoruz.”¹⁵⁹

TÖS, bunun da ötesinde, sosyalizmi savunuyor, sosyalizmin gelişinin kaçınılmaz olduğunu belirtiyor ve savunuyordu:

“Bütün bunların ortaya koyduğu yargı şudur: Dünyada bir mevsim değişikliğinin tam eşliğinde bulunmaktayız. Dünya bugünkü üretim biçiminden, daha ileri bir üretim biçimine geçecektir... Yalnız Türkiye değil bütün dünya sosyalist olacaktır. Güya bunu durdurabilmek içindir NATO ve CENTO! Bunu durdurabilmek içindir halkımızın dikkatini saptıran vurumlu kırımlı maçlar ve SPOR-TOTO!. Bunun için Akdeniz’de 6. Filo, Vietnam’da 7. Filo! Bunu durdurmak için öldürdüler Bolivya’da Che Guevara’yı! Bunu durdurmak için ‘Voice of America’dan ‘Free Europe Radio’dan ve kapitalizmin bilcümle kanallarından yapılan propaganda! İkili anlaşmalar, üsler, tesisler, uzmanlar, barış gönüllüleri bunun için! Bunun için kültür emperyalizmi! Bunun için Türk eğitiminin Bütçe ve Planlama Müdürlüğü’nde dört tane Amerikalı uzman! Bunun için 1962 taslağı! Bunun için öğretmen kıyımı! Bunun için sözum ona milliyetçi kuruluşlar çıkartılarak öğretmenlerin parçalanması! Bunun için devrimci işçilerin, işsizlerin horlanması, köylülerin ve gençlerin tutuklanması! Bunun için sendikamıza baskılar! Bunun için yaptığımız her toplantıya polis! Yayınladığımız her bildiriye mahkeme! Bunun için mahkeme koridorları, hapis cezaları!”¹⁶⁰

“Sosyalizme açık olan Anayasamıza tahammül edemeyenler, ‘Türkiye sosyalist olacaktır’ dediği zaman boş yere telaş ediyorlar. Dünyanın hali meydandadır. Yalnız Türkiye değil, bütün dünya sosyalist olacaktır. Baharın ucunun yaz olması gibi, dönemini yaşamış, bunalıma girmiş kapitalizmin de ardı sosyalizmdir. Bu tarih emrini ülkemizde bütün devrimci güçler, tam bağımsızlık ve milletin egemenliği ilkelerine bağlı kalmak suretiyle yerine getireceklerdir.

“Bugün bize düşen bu tahlili halkımıza belletmek ve bir devrimci eğitim uygulamaktır. Öğretmen çoğunluğumuz şimdi bütün gücü ve içtenliğiyle bu görevin üstündedir. Bütün ilişkilerin temelinden bozuk olduğu bir dünyada insanlar, gerilik ve yoksulluğa daha fazla katlanmayacaklardır. Çünkü hergün biraz daha uyanmakta ve bilinçlenmektedirler.”¹⁶¹

Fakir Baykurt, TÖS Gazetesi’nin 12 sayısında (5 Ağustos 1968) yayımlanan “Umutsuz Olamayız” yazısında “kapitalist olmayan yol” çizgisini savunuyor ve şunları söylüyordu:

“Hızlı bir oluşumun içinde ileri doğru gidiyoruz. Sadece bizde değil, dünyanın pek çok ülkesinde doğum öncesinin anlamlı sancıları. Sıkıntı içindeki geniş kitleler, daha iyi bir üretim, yönetim ve yaşama biçiminin savaşını veriyorlar. Kimsenin kimseyi sömürmediği, herkesin iş, ekmek, ilaç, okuma, barınak, dinlenme ve eğlenme olanağı bulabildiği mutlu bir düzen. Buna ulaşmak için kapitalist olmayan bir kalkınma yolu. Çok öncelerden çekirdeği parçalanmış bu düşünceler şimdi yeryüzünün her yerinde fıkır fıkır kaynıyor ve oluşuyor.”¹⁶²

SONUÇ

Ekonomik, sosyal ve siyasal tarihte ilgi çekici çok konu var. Her gün yaşadığımız olaylar da gelecek kuşakların ve hatta bizlerin araştırma konularını oluşturuyor.

Bunların hangilerini inceleyeceğiz?

İnsan ömrü sınırlı. Bu ömür boyunca belirli bir birikime ulaşıldıktan sonra insanın enerjisini sürdürebildiği süre daha da az. O zaman incelenecek konuların belirlenmesi daha da büyük bir önem kazanıyor.

¹⁵⁹ TÖS, a.g.k., 1969, s.69.

¹⁶⁰ TÖS, a.g.k., 1969, s.xiv, F.Baykurt’un konuşması.

¹⁶¹ TÖS, a.g.k., 1969, s.62-3.

¹⁶² Baykurt, F., **Öğretmenin Uyandırma Görevi**, 2000, s. 323.

Dünyayı dönüştürme kaygısı olmadan, yalnızca yapıları ve dinamikleri kavramaya çalışan bir bilim insanının durumu daha kolaydır. Onun sorunu, öncelikli konularının, incelediği süreçte önemli unsurlar olup olmadığına karar verebilmektir.

Dünyayı kavramanın ve yorumlamanın ötesinde, onu dönüştürme niyeti ve çabası içinde olanlar için konu belirlemek daha da zordur. Belirlenecek konu, hem ele alınan dönemin kavranmasında önemli olmalı, hem de günümüzdeki dünyayı dönüştürme mücadelesine ışık tutmalıdır.

TÖS, hem 1965-1971 döneminin dinamiklerinin kavranılması için incelenmesi gereken, hem de bugünün pratiğine ışık tutacak bir örgüttür.

Bugün kamu çalışanları sendikacılık hareketi sorunsuz bir biçimde gelişiyor olsaydı, TÖS'ü incelemek, belki de tek amacı dünyayı yorumlamak olanların görevi olurdu.

Ne yazık ki, kamu çalışanları sendikacılık hareketi bugün çok ciddi sorunlar yaşıyor. Bu sorunların bir bölümü Türkiye'deki sorunların yansımasıdır; ancak bir bölümü de izlenen politikaların bir sonucudur.

Kamu çalışanları sendikacılık hareketi son yıllarda güç kaybetmektedir. Oysa 40 yıl önce, Soğuk Savaş'ın ilginç bir döneminde, bir sürü saldırıyla karşı karşıya kalmış, genel kurulu basılmış, genel kurulunun toplandığı sinema salonu kundaklanmış, genel başkanı yaralanmış, şubeleri tahrip edilmiş, üyeleri sürülmüş ve meslekten çıkarılmış bir örgüt, izlediği politikanın sağladığı güvenle, karda iz açıyor, üye sayısının neredeyse iki katı öğretmenin katılımıyla genel grev yapıyor, toplumu dönüştürmede önemli görevler üstleniyordu. Bu deneyimden öğrenilecek çok ders vardır.

Bu kitap, bir TÖS tarihi değildir. Üniversitelerimiz, TÖS konusunda doktora tezlerinin hazırlanmasını teşvik etmelidir. TÖS bu ilgiye layıktır. Bu nitelikteki çalışmalarda TÖS'ün yapısı ve işleyişi, tüm ayrıntılarıyla saptanmalı ve değerlendirilmelidir.

Bu kitabın amacı ise çok daha mütevazıdır. Amaç, sınırlı insan ömrü içinde incelenmeye değer bir konu olan TÖS'ün, bugün için de yararlı olabilecek politika ve uygulamalarından bir demeti, yararlanılacağı umuduyla, dünyayı dönüştürme kaygısı, niyeti ve çabası olanlara sunmaktır.

TÖS, bunu hak etmiştir.